

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ
ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

«Η επίδραση της Παιδαγωγικής του Δάσους
σε παιδιά προσχολικής ηλικίας»

Φοιτήτρια: Χουνγκ Αντιγόνη-Αθηνά

Επιβλέπουσες καθηγήτριες: Δόμνα-Μίκα Κακανά

Βασιλεία Χρηστίδου

Βόλος, 2014

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ & ΚΕΝΤΡΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»**

Αριθ. Εισ.: 12733/1
Ημερ. Εισ.: 30-07-2014
Δωρεά: Συγγραφέας
Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ – ΠΠΕ
2014
ΧΟΥ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	4
------------------	---

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	5
---------------	---

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Θεωρητικό πλαίσιο

1.1 Η Παιδαγωγική του Δάσους.....	6
1.1.1 Η έννοια της Παιδαγωγικής του Δάσους.....	6
1.1.2 Ιστορική αναδρομή.....	8
1.2 Βασικές αρχές της Δασικής Παιδαγωγικής και θεωρία μάθησης.....	12
1.2.1 Αξίες και στόχοι της Δασικής Παιδαγωγικής.....	15
1.2.2 Παιδαγωγικό Πρόγραμμα Σπουδών Νηπιαγωγείου.....	16
1.3 Παιδαγωγική εργασία στο Δάσος (PAWS-Med).....	20
1.3.1 Προσόντα του Δασικού Παιδαγωγού.....	21
1.4 Επισκόπηση σχετικών ερευνών.....	22
1.4.1 Η σημασία των φυσικών χώρων.....	22
1.4.2 Ωφέλη του εξωτερικού περιβάλλοντος για τα παιδιά.....	24
1.4.3 Αναγκαιότητα έρευνας.....	28

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Ερευνητικό μέρος

2.1 Εισαγωγή.....	30
2.2 Είδος έρευνας.....	30
2.3 Το δείγμα της έρευνας.....	31
2.4 Η διαδικασία της έρευνας.....	31

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Ανάλυση αποτελεσμάτων

3.1 Προ-τεστ: Ανίχνευση αντιλήψεων των παιδιών.....	43
3.2 Αξιολόγηση της Διδακτικής Παρέμβασης.....	50

3.3 Μετα-τεστ: Αποτελέσματα.....	54
3.4 Συζήτηση: Σύγκριση προελέγχου και μετα-ελέγχου.....	62
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Συζήτηση	
4.1 Συμπεράσματα.....	73
4.2 Περιορισμοί.....	75
4.3 Προοπτικές.....	75
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	77
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	82

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω, αρχικά, την επιβλέπουσα καθηγήτρια κ. Δόμνα-Μίκα Κακανά, που δέχτηκε την συνεργασία μας και με στήριξε καθόλη τη διάρκεια πραγματοποίησης αυτής της εργασίας καθώς και την καθηγήτρια Βασιλεία Χρηστίδου η οποία συντέλεσε στην αξιολόγηση της παρούσας εργασίας. Επιπλέον, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τη νηπιαγωγό του ιδιωτικού παιδικού σταθμού-νηπιαγωγείου Babyland στο Βόλο, κ. Τριανταφυλλίδη Ελένη, και τα παιδιά που συμμετείχαν στην έρευνα, καθώς χωρίς την πολύτιμη βοήθεια, συμμετοχή, κατανόηση και συνεισφορά τους δεν θα τα είχα καταφέρει. Επίσης, θα ήθελα να αποδώσω ένα μεγάλο ευχαριστώ στις συναδέλφους εκπαιδευτικούς του παιδικού σταθμού-νηπιαγωγείου οι οποίες με βοήθησαν στην υλοποίηση της έρευνας. Τέλος, ευχαριστώ την οικογένειά μου και τους φίλους μου που μου πρόσφεραν βοήθεια και υποστήριξη στη συγγραφή αυτής της εργασίας.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην προσπάθειά μας να διαδοθεί η Παιδαγωγική του Δάσους, έγινε η συγγραφή αυτής της εργασίας η οποία έχει ως σκοπό διερευνήσει το βαθμό της επίδρασης της εφαρμογής μιας διδακτικής παρέμβασης βασισμένη στις αρχές της Παιδαγωγικής του Δάσους σε παιδιά προσχολικής ηλικίας στην ανάπτυξη των γνώσεων, ιδεών και εμπειριών τους από το δάσος. Ταυτόχρονα, εστιάζουμε στις γνώσεις τους ως προς τις λειτουργίες του δάσους καθώς και τις προτιμήσεις όσον αφορά τις ασχολίες που θα έκαναν εκεί. Τέλος, μέσω της διδακτικής παρέμβασης η οποία αποτελείται από δέκα δραστηριότητες, επιδιώκουμε να αναπτύξουμε ή και να βελτιώσουμε τις γνώσεις που έχουν τα παιδιά σχετικά με τα παραπάνω θέματα.

Οι δραστηριότητες αυτές σχεδιάστηκαν με βάση τις αρχές που προσβέβει η Παιδαγωγική του Δάσους και άλλες εφαρμογές που είχαν γίνει από άλλες έρευνες που αναφέρονται στη συνέχεια. Πιο συγκεκριμένα, αφού λήφθηκαν υπόψη οι προϋπάρχουσες γνώσεις των παιδιών, στη συνέχεια σχεδιάστηκε η διδακτική παρέμβαση που αφορούσε το δάσος ως οικοσύστημα. Ύστερα από τη διδακτική παρέμβαση ακολούθησε η διαδικασία της αξιολόγησης, κατά την οποία έγινε πάλι μια διερεύνηση των αντιλήψεων των παιδιών. Από την ανάλυση των δύο αποτελεσμάτων, πριν και μετά τη διδακτική παρέμβαση, διαπιστώθηκε ότι πράγματι τα παιδιά μέσω των κατάλληλων εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων μπορούν να αναπτύξουν γνώσεις και εμπειρίες ως προς συγκεκριμένα ζητήματα του φυσικού περιβάλλοντος

Λέξεις κλειδιά: Παιδαγωγική του Δάσους, δάσος ως οικοσύστημα, βιώματα και εμπειρίες από το δάσος, λειτουργίες του δάσους, προτιμήσεις για το δάσος

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Θεωρητικό πλαίσιο

1.1 Η Παιδαγωγική του Δάσους

Τα τελευταία χρόνια υπάρχει μία έντονη τάση η παιδαγωγική διαδικασία να «ξεφύγει» από τα στενά όρια της τάξης και γενικά του δομημένου περιβάλλοντος και να αξιοποιηθεί το φυσικό περιβάλλον ως περιβάλλον μάθησης. Ήδη πολλές ευρωπαϊκές χώρες έχουν υιοθετήσει μία ιδιαίτερη Παιδαγωγική, τη λεγόμενη «Παιδαγωγική του Δάσους» η οποία δίνει έμφαση στην υπαίθρια μάθηση και παίζει καθοριστικό ρόλο στην πολύπλευρη ανάπτυξη του παιδιού. Βασικό στοιχείο της Παιδαγωγικής του Δάσους αποτελούν οι αυθόρμητες δραστηριότητες που γίνονται με πρωτοβουλία των παιδιών ανάλογα με το τί τους ενδιαφέρει περισσότερο και γενικότερα το αυθόρμητο παιχνίδι. Υποστηρίζεται η αυτόβουλη μάθηση των παιδιών και ο σεβασμός στις ανάγκες και τα ενδιαφέροντά τους ώστε το παιχνίδι να αποκτήσει ένα νόημα για τα παιδιά το οποίο θα μετατραπεί σε μάθηση στη συνέχεια.

1.1.1 Η έννοια της Παιδαγωγικής του Δάσους

Η Παιδαγωγική του Δάσους είναι ένα μεταρρυθμιστικό κίνημα προσχολικής αγωγής και εκπαίδευσης, όπου με βάση την προώθηση της κοινωνικής και κινητικής ικανότητας του παιδιού υποστηρίζεται η διαφοροποιημένη αντίληψη, η οποία σε σύνδεση με τη βιωματική-αισθητηριακή αντίληψη συνιστά βασική προϋπόθεση τόσο για τη νοητική του ανάπτυξη, όσο και για την ανάπτυξη της δημιουργικής, κριτικής και αυτόνομης σκέψης του. Το συγκεκριμένο κίνημα πραγματώνεται μέσω των Σχολείων του Δάσους.

Στο Δασικό Σχολείο τα παιδιά συμμετέχουν σε μία σειρά από δραστηριότητες. Για παράδειγμα, θα μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν εργαλεία για να δημιουργήσουν έργα τέχνης, ή να ακούν και να απαντούν σε μια σειρά από ιστορίες προκειμένου να βελτιώσουν τις γλωσσικές και επικοινωνιακές τους δεξιότητες (Davis and Waite 2005). Μαθαίνοντας για τους οικότοπους,

τα φυτά και τα ζώα καθώς και τη διεξαγωγή της ομαδικής εργασίας, στην οποία μπορούν να μάθουν να αναλαμβάνουν τη σειρά και να μοιράζονται, αποτελούν επίσης μέρος της διαδικασίας των Σχολείων του Δάσους. Αυτό σημαίνει ότι η μάθηση προσεγγίζεται μέσα από την επαφή και την αλληλεπίδραση των οικοτόπων οι οποίες επιτρέπουν τη βίωση νέων εμπειριών όπως είναι η επαφή των φυτών και η παρακολούθηση των ζώων σε ομαδικό επίπεδο. Για αυτή τη διαδικασία είναι κρίσιμος ο ρόλος των παιδαγωγών οι οποίοι/-ες καθοδηγούν τα παιδιά για το πώς θα μπορούσε να γίνει πιο εποικοδομητική η μάθηση.

Κάποιες από τις δραστηριότητες θα είναι πάντα διαθέσιμες αλλά το Σχολείο του Δάσους είναι καθοδηγούμενο από τα παιδιά και το οποίο τους επιτρέπει να συμμετάσχουν σε αυτά που τους ενδιαφέρει περισσότερο. Οι δραστηριότητες μπορεί να περιλαμβάνουν (Robertson, 2008. Bache, 2008)

- Κατασκευή απτών χειροτεχνιών από φυσικούς πόρους για να τις πάρουν σπίτι.
- Κοπή ξύλινων ραβδίων και να βάζουν φωτιά, χρησιμοποιώντας σπίρτα και χάλυβες φωτιάς.
- Παιχνίδια ευαισθητοποίησης της φύσης τα οποία αναπτύσσουν τις κινητικές δεξιότητες.
- Χρήση της φαντασίας μέσα από τη δραματοποίηση του παιχνιδιού με πράγματα που βρίσκουν.
- Εξερεύνηση της χλωρίδας και πανίδας στο φυσικό τους περιβάλλον.
- Χρήση παρωπίδων για να ανακαλύψουν τις άλλες αισθήσεις, ενισχύοντας την αντίληψη.
- Μαθαίνοντας πώς να χρησιμοποιούν με ασφάλεια τα εργαλεία χειρός όπως τους αποφλοιωτές και τα τρυπάνια.
- Πριόνισμα ξύλου με πριόνια και πριόνια με σταθερές λεπίδες.
- Χρήση μαχαιριών.
- Αναζήτηση τροφής, μαγείρεμα και να τρώνε σαν ομάδα.
- Σκαρφάλωμα δέντρων και άλματα πάνω από κούτσουρα.
- Δέσιμο κόμβων για να αποκτήσουν τα αντικείμενα λειτουργική αξία.
- Κατασκευή κρησφύγετων και ανίχνευση ζώων.
- Άλματα σε λακκούβες και λάσπη.

Είναι γεγονός ότι στην εποχή μας, τα παιδιά δεν έχουν τόσο πολύ επαφή με τα δάση και τους πράσινους χώρους, όπως οι γονείς τους κάποτε, λόγω της ανησυχίας περί της ασφάλειας και του αυξανόμενου φάσματος των εσωτερικών δραστηριοτήτων που είναι διαθέσιμες (O'Brien and

Weldon, 2007). Υπάρχει μια έρευνα που δείχνει ότι αν τα παιδιά δεν επισκέπτονται τα δάση και τους πράσινους χώρους όταν είναι μικρά, θα γίνουν ενήλικες που δε θα χρησιμοποιούν τέτοιους χώρους και θα χάσουν τα φυσικά και συναισθηματικά ωφέλη της πρόσβασης στη φύση (Fjortoft, 2004; Ward Thompson et al., 2004).

«Το Σχολείο του δάσους είναι μια εμπνευσμένη διαδικασία που προσφέρει σε όλες τις ηλικίες τακτικές ευκαιρίες για να επιτύχουν και να αναπτύξουν την αυτοπεποίθησή τους μέσω της εμπειρικής μάθησης σε ένα περιβάλλον δάσους» (Murray and O'Brien, 2005, σελ.11). Αυτός είναι ένας ορισμός του Σχολείου του Δάσους ο οποίος έχει αναπτυχθεί στη Μεγάλη Βρετανία. Ενώ η πλειοψηφία των Σχολείων του Δάσους λειτουργεί για τα παιδιά και τους νέους στην εκπαίδευση με πλήρες ωράριο, αυτό δεν χρειάζεται να γίνεται απόλυτα. Η προσέγγιση της Παιδαγωγικής του Δάσους χρησιμοποιείται επίσης σε μια πιο περιορισμένη βάση με τους εφήβους και τους ενήλικες που έχουν συναισθηματικές και συμπεριφορικές δυσκολίες. Έτσι, τα άτομα αυτά που βιώνουν ορισμένες αγχογόνες καταστάσεις ή αντιμετωπίζουν ψυχονευρωτικές και ψυχωτικές διαταραχές (όπως σχολική βία, κατάθλιψη, αυτισμό, σχιζοφρένεια) ή προβλήματα συμπεριφοράς, ενθαρρύνονται να συμμετάσχουν σε ορισμένα προγράμματα στα πλαίσια του σχολείου ή εκτός, τα οποία βασίζονται στην Δασική Παιδαγωγική και λαμβάνουν χώρα στο φυσικό περιβάλλον στο οποίο γίνονται διάφορες ομαδικές δραστηριότητες. Επίσης, τα σχολεία που εφαρμόζουν τη συγκεκριμένη παιδαγωγική συνήθως στέλνουν ειδικές τάξεις ή παιδιά με ειδικές ανάγκες στα Σχολεία του Δάσους για ένα πρωί ή απόγευμα. Αυτό μπορεί να γίνεται κάθε βδομάδα ή δεκαπενθήμερο κατά τη διάρκεια του χρόνου και μπορεί να λειτουργεί από δύο έως δώδεκα μήνες ανάλογα με το σχολείο.

1.1.2 Ιστορική αναδρομή

Η Παιδαγωγική του Δάσους έχει βρει μεγάλη απήχηση κυρίως στις Σκανδιναβικές χώρες, καθώς και σε κάποιες χώρες της Ευρώπης και έχει νομική εφαρμογή δηλαδή έχει ενταχθεί στο θεσμικό πλαίσιο της εκπαίδευσης των χωρών εκείνων που εφαρμόζουν τη συγκεκριμένη Παιδαγωγική. Υπό αυτήν την έννοια, τα σχολεία του Δάσους μπορούν να λειτουργήσουν εφόσον έχουν πάρει τη νομική άδεια από το κράτος. Προκειμένου να κατανοήσουμε το λόγο για τον οποίο μια τέτοια παιδαγωγική είναι τόσο δημοφιλής, θα πρέπει να αναλογιστούμε από που

ξεκίνησε όλο αυτό το κίνημα.

Αρχικά, μια ιδέα της λειτουργίας ενός Σχολείου του Δάσους αναπτύχθηκε στην πολιτεία Wisconsin το 1927. Στην πόλη Laona της πολιτείας Wisconsin στις Η.Π.Α, λέγεται ότι ιδρύθηκε το πρώτο δασικό σχολείο παγκοσμίως. Ο H. L. Russel, Πρύτανης του Κολλεγίου της Γεωπονίας, στο Πανεπιστήμιο του Wisconsin-Madison, συνέλαβε την ιδέα των σχολείων του δάσους. Η πρότασή του υποστηρίχθηκε από την επιτροπή του σχεδιασμού της χρήσης γης της Δασικής Κομητείας και το 1927 ένα κομμάτι γης αγοράστηκε για το σχολείο Laona. Η ιδέα για ένα δασικό σχολείο τέθηκε σε εφαρμογή από τον Wakelin McNeel ο οποίος ήταν ηγέτης στο Wisconsin. Τα πρώτα δασικά σχολεία βρίσκονται στις πόλεις Laona, Wabeno και Crandon της πολιτείας Wisconsin στις Η.Π.Α.

Αργότερα, στη δεκαετία του 1950, η ιδέα εισήχθη στη Σουηδία, στη Δανία και σε άλλες χώρες της Ευρώπης. Στη Δανία έγινε ένα ενσωματωμένο μέρος του προγράμματος σπουδών για τα παιδιά προσχολικής ηλικίας (κάτω των επτά ετών) που απορρέει από την småbørnspædagogik¹ τους ή 'Πρώιμη παιδική εκπαίδευση'. Παιδιά που φοιτούν στα Νηπιαγωγεία του Δάσους έφταναν στο σχολείο με ισχυρές κοινωνικές δεξιότητες, ικανότητα να εργάζονται με ομάδες αποτελεσματικά και γενικά τα παιδιά είχαν υψηλή αυτοεκτίμηση και εμπιστοσύνη στις ικανότητές τους. Σημειώνεται ότι το Νηπιαγωγείο του Δάσους είναι ένα είδος προσχολικής εκπαίδευσης για παιδιά μεταξύ των ηλικιών από τα τρία μέχρι τα έξι και πραγματοποιείται σχεδόν αποκλειστικά σε εξωτερικούς χώρους. Όποιος και αν είναι ο καιρός, τα παιδιά ενθαρρύνονται να παίξουν, να ανακαλύπτουν και να μαθαίνουν στο δάσος ή σε ένα φυσικό περιβάλλον (http://en.wikipedia.org/wiki/Forest_kindergarten).

Αυτή η ιδέα παρουσιάστηκε και στο Ηνωμένο Βασίλειο κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990. Η ανάπτυξη των Δασικών Σχολείων έχει προηγούμενο σε όλη τη Βρετανία με πολλούς ασκούμενους που εφάρμοζαν αυτή την μέθοδο με πολύ πιστό τρόπο στην αρχική ιδέα.

Το 1957, ένας Σουηδός, ο Goesta Frohm, δημιούργησε την ιδέα του "Skogsmulle"² για να προωθήσει τη μάθηση για τη φύση, το νερό, τα βουνά και τη ρύπανση. Με την αυξανόμενη εστίαση στα μετρήσιμα αποτελέσματα, τα δασικά σχολεία έχουν κερδίσει δικαιολογημένα την

¹ Småbørnspædagogik (δανέζικος όρος). Εννοεί την Προσχολική εκπαίδευση (<http://translate.google.com/#auto/el/småbørnspædagogik>).

² Skogsmulle (σουηδικός όρος). Εννοεί ένα είδος σχολείου της φύσης που πήρε το όνομά του από έναν φανταστικό χαρακτήρα που μεγάλωσε στα δάση (<http://sweden.se/society/children-and-young-people-in-sweden/>).

αποδοχή ως μια εκπαιδευτική μέθοδος. Στη Δανία, τα σχολεία της φύσης ή σχολεία του δάσους, καθώς και τα δασικά νηπιαγωγεία είναι δημοφιλή τόσο με τους εκπαιδευτικούς του σχολείου όσο και με τα παιδιά.

Η υπόθεση Βιοφιλίας³ υποστηρίζει ότι η αγάπη για τη φύση είναι ενστικτώδης. Ο όρος ελλειμματική διαταραχή της φύσης, που επινοήθηκε από τον Richard Louv στο βιβλίο του το 2005, *Το Τελευταίο Παιδί στο Δάσος* (Last Child in the Woods), αναγνωρίζει τη διάβρωση αυτού με την αστικοποίηση της ανθρώπινης κοινωνίας. Η Θεωρία Αποκατάστασης της Προσοχής (Attention Restoration Theory)⁴ και σχετικές εργασίες ψυχολογίας έχουν αποδείξει τη θετική επίδραση στην υγεία στη μείωση του άγχους, στη βελτίωση της συγκέντρωσης και στη βελτίωση των ιατρικών αποτελεσμάτων έπειτα από χειρουργική επέμβαση. Σκανδιναβικές χώρες, πλούσιες σε δάση, έχουν διατηρήσει την επαφή των ανθρώπων με την φύση πιο στενά.

Διάφορες κυβερνήσεις και Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις προτείνουν τη χρήση των δασών ως μέρος του σχολικού εκπαιδευτικού προγράμματος σπουδών, για παράδειγμα, η Πρωτοβουλία της Δασικής Εκπαίδευσης και η Δασική Επιτροπή. Μέχρι το 2006, υπήρχαν περίπου 140 δασικά σχολεία στη Βρετανία. Οι κυβερνητικοί οργανισμοί έχουν σε ορισμένες περιπτώσεις θέσει στόχους για τη χρήση των πόρων τους για τα οφέλη της εκπαίδευσης ή της υγείας ή εστιάζονται στα εκπαιδευτικά αποτελέσματα και βλέπουν τη δασοκομία ως ένα βήμα προς το μέρος τους.

Πολλές επιχειρήσεις και μη κερδοσκοπικές οργανώσεις διευκολύνουν τις δραστηριότητες των δασικών σχολείων, για παράδειγμα, το Nature's Classroom στις Ανατολικές ΗΠΑ, το Cedar Song Nature School στην πολιτεία της Ουάσιγκτον, ΗΠΑ ή το Green Light Trust στη Βρετανία. Στην Ουαλία, η επιμόρφωση πάνω στην Παιδαγωγική του Δάσους παρέχεται από τα Σχολεία του

³ Η υπόθεση Βιοφιλίας (Biophilia hypothesis) δείχνει ότι υπάρχει ένας ενστικτώδης δεσμός μεταξύ των ανθρώπων και των άλλων ζωντανών συστημάτων. Ο Edward O. Wilson εισήγαγε και διέδωσε την υπόθεση στο βιβλίο του, *Biophilia* (1984). Αυτός ορίζει τη φιλία ως “η επιθυμία να σχετίζεται με άλλες μορφές ζωής” (http://en.wikipedia.org/wiki/Biophilia_hypothesis).

⁴ Η Θεωρία Αποκατάστασης Προσοχής υποστηρίζει ότι οι άνθρωποι μπορούν να συγκεντρωθούν καλύτερα αφότου έχουν περάσει το χρόνο τους στη φύση ή ακόμα κοιτάζοντας σκηνές της φύσης. Φυσικά περιβάλλοντα που αφθονούν σε “απαλές γοητείες” τα οποία ένας άνθρωπος μπορεί να αντανάκλα με “αβίαστη προσοχή”, όπως τα σύννεφα που κινούνται στον ουρανό, τα φύλλα που θροΐζουν σε ένα αεράκι ή η ανάδευση του νερού πάνω από τους βράχους σε ένα ρεύμα. Η θεωρία αναπτύχθηκε από τους Rachel και Stephen Kaplan το 1980 στο βιβλίο τους “Η εμπειρία της φύσης: Μια ψυχολογική άποψη” και έκτοτε έχει βρεθεί από άλλους να ισχύει σε ιατρικά αποτελέσματα καθώς και στην πνευματική εργασία προσοχής (http://en.wikipedia.org/wiki/Attention_restoration_theory).

Δάσους της Ουαλίας και από τους κυβερνητικούς οργανισμούς όπως για παράδειγμα η Επιτροπή Δασών, οι οποίοι οργανισμοί έχουν στηρίξει την έρευνα και την ανάπτυξη της πρακτικής εμπειρίας για τους επαγγελματίες των Σχολείων του Δάσους. Στην Αγγλία, στήριξη έχει παρασχεθεί από την Πρωτοβουλία της Δασικής Εκπαίδευσης σε εκείνους που ξεκινούν την λειτουργία των Σχολείων του Δάσους. Τέτοια στήριξη παρέχεται στα σχολεία που χρησιμοποιούν το δικό τους εκπαιδευμένο προσωπικό ή από εξωτερικούς ανεξάρτητους παρόχους των Σχολείων του Δάσους. Οι εξωτερικοί πάροχοι και οι επιχειρήσεις έχουν τεράστια εμπειρία.

Χρησιμοποιώντας την προσέγγιση της Παιδαγωγικής του Δάσους, τα Mindstretchers Nature Kindergartens έλαβαν πρόσφατα μια εξαιρετική έκθεση HMIE⁵ με τη διαδικασία που οδηγεί την κατάταξη σε όλους τους τομείς της επιθεώρησης. Οι Mindstretchers⁶ προσφέρουν μαθήματα κατάρτισης της Παιδαγωγικής του Δάσους για να επιτρέψουν στους ασκούμενους να μεταφέρουν την παιδαγωγική των σχολείων του δάσους στις δικές τους τοποθεσίες και να διασφαλίσουν ότι παιδιά και εκπαιδευτικοί εργάζονται μέσα σε πλούσιες φυσικές εμπειρίες. Το σχέδιο κατάρτισης λαμβάνει χώρα σε όλο το Ηνωμένο Βασίλειο και την Ιρλανδία και σε διεθνή βάση με αντιπροσώπους μαθημάτων οι οποίοι ταξιδεύουν στο κέντρο των επιχειρήσεων της αριστείας το οποίο σχεδιάστηκε από παιδιά και έπειτα κατασκευάστηκε σκόπιμα. Οι εκπαιδευόμενοι ταξιδεύουν επίσης παγκοσμίως για να παραδώσουν την εκπαίδευση και να μοιραστούν τη μεθοδολογία που χρησιμοποιείται στα δικά τους νηπιαγωγεία. Η μεθοδολογία τους έχει αναγνωριστεί ως εξαιρετική πρακτική από την κυβέρνηση της Σκωτίας. Οι Mindstretchers υποστηρίζουν επίσης τη φιλανθρωπική οργάνωση Charity Classrooms για να εξασφαλίσουν ότι πολλά παιδιά και ομάδες μπορούν να επωφεληθούν από τις συνεδρίες των δασικών σχολείων, οι οποίες είναι βασισμένες στα ενδιαφέροντα και τις δραστηριότητες που ταιριάζουν στις ανάγκες της ομάδας.

⁵ αγγλικός όρος) ενν. Her Majesty's Inspectorate of Education. Είναι ένας εκτελεστικός οργανισμός της Κυβέρνησης της Σκωτίας, υπεύθυνος για την επιθεώρηση των δημόσιων και ανεξάρτητων σχολείων πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, καθώς και των κολλεγίων εκπαίδευσης, της μαθησιακής κοινότητας, των Τμημάτων Εκπαίδευσης της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και της εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών (<http://en.wikipedia.org/wiki/HMIE>).

⁶ Οι Mindstretchers είναι μια δυναμική επιχείρηση που αποτελείται από μια ομάδα ανθρώπων που πιστεύουν ότι όλα τα παιδιά δικαιούνται να μαθαίνουν σε ένα πολυ-αισθητηριακό και φυσικά δημιουργικό περιβάλλον (<http://www.mindstretchers.co.uk/Mindstretchers%20story.cfm>).

Το πρόγραμμα Archimedes Training παρέχει εκπαίδευση των Σχολείων του Δάσους εδώ και δέκα χρόνια και έχει αναπτύξει και βελτιώσει την πρακτική των Σχολείων του Δάσους. Είναι ο μεγαλύτερος πάροχος της εκπαίδευσης των Σχολείων του Δάσους σε παγκόσμιο επίπεδο, εκπαιδύοντας ασκούμενους από τον Καναδά, τις ΗΠΑ, την Κίνα, τη Μαλαισία, την Αυστραλία, τη Νέα Ζηλανδία και πολλές χώρες της Ευρώπης.

Άλλοι φορείς παροχής εκπαίδευσης περιλαμβάνουν κολλέγια όπως το Bridgewater College στο Somerset που ήταν από τους πρωτοπόρους της ιδέας του Σχολείου του Δάσους στο Ηνωμένο Βασίλειο το 1994. Το Bridgewater College έχει έκτοτε επιτύχει πολλά βραβεία για τα επιτεύγματα στα Σχολεία του Δάσους τους. Συνεχίζει να είναι μεγάλη επιρροή μέσω της κατάρτισης των Σχολείων του Δάσους διδάσκοντας στο προσωπικό και το δικό τους Σχολείο του Δάσους συνεδρίες και δραστηριότητες.

Τέλος, το Ινστιτούτο Υπαίθριας Μάθησης φιλοξενεί μία Ομάδα Ειδικού Ενδιαφέροντος για το Σχολείο του Δάσους η οποία διερευνά την δυνατότητα ανάπτυξης ενός Εθνικού Κυβερνητικού Σώματος. Τον Ιούνιο του 2012, ιδρύθηκε ο Σύλλογος του Σχολείου του Δάσους. Είναι ένα ανεξάρτητο σώμα που συνεργάζεται με το Ινστιτούτο Υπαίθριας Μάθησης και είναι υπό την προεδρία του Jon Cree.

Συμπεραίνουμε, λοιπόν, ότι το εξωτερικό περιβάλλον παίζει πολύ σημαντικό ρόλο στη διαδικασία της μάθησης και για αυτό το λόγο έχουν γίνει πολλές προσπάθειες για να διαδοθεί και να εφαρμοστεί η Παιδαγωγική του Δάσους σε όσο το δυνατόν περισσότερες χώρες γίνεται. Ήδη λειτουργεί ένας ικανοποιητικός αριθμός προγραμμάτων που προσφέρει εκπαίδευση και επιμόρφωση πάνω στη μεθοδολογία άσκησης της Παιδαγωγικής του Δάσους στους/στις εκπαιδευτικούς που ενδιαφέρονται είτε να εμπλουτίσουν τις υπάρχουσες γνώσεις τους είτε επιθυμούν να εκπαιδευτούν για πρώτη φορά.

1.2 Βασικές αρχές της Δασικής Παιδαγωγικής και θεωρία μάθησης

Σύμφωνα με τους Siraj-Blatchford και Sylva (2002), μια αποτελεσματική παιδαγωγική μέθοδος είναι η διδασκαλία και η παροχή διδακτικών περιβαλλόντων μάθησης και ρουτίνων. Μια εργασία από τον Waite και άλλους (2006) διερεύνησαν τις παιδαγωγικές αρχές του

Σχολείου του Δάσους με έναν αριθμό από εκπαιδευόμενους στην Αγγλία. Από την έρευνά τους, δείχνουν ότι οι τέσσερις αρχές στην πιο υψηλή κατάταξη είναι:

- (1) ένα υποστηρικτικό περιβάλλον
- (2) εργασίες χωρισμένες σε μικρά επιτεύξιμα κομμάτια
- (3) η χρήση του φυσικού περιβάλλοντος
- (4) και η ενασχόληση με όλες τις αισθήσεις.

Μικρά διαχειρίσιμα καθήκοντα που επιτρέπουν στα παιδιά να επιτύχουν γρήγορα σχεδιάζονται για να καλλιεργήσουν την εμπιστοσύνη. Οι εμπειρίες από πρώτο χέρι που γίνονται στο δάσος και η χρήση όλων των αισθήσεων είναι κάτι που τα παιδιά μπορούν να απολαύσουν και αυτό μπορεί να είναι ένας σημαντικός παράγοντας για κίνητρο. Προτείνεται επίσης ότι η κατανόηση και η εκτίμηση της φύσης μπορούν να αναπτυχθούν μέσα από τη χειροκίνητη ενεργή συμμετοχή, την αλληλεπίδραση και τις άμεσες εμπειρίες (Kahn and Kellert, 2002; Phenice and Griffore, 2003).

Ο Kahn (1999) υποστηρίζει τη σημασία της κονστρουκτιβιστικής θεωρίας μάθησης, η οποία βασίζεται στη θεωρία της δομημένης ανάπτυξης που υποδηλώνει ότι η ανάπτυξη στηρίζεται στις αξίες και τις γνώσεις των ανθρώπων όσο αυτοί κατασκευάζουν τρόπους κατανόησης του κόσμου. Στην εποικοδομητική προσέγγιση, η προτεραιότητα δίνεται στην ενεργητική ψυχική ζωή του παιδιού και στους «τρόπους με τους οποίους τα παιδιά κατασκευάζουν όλο και πιο επαρκείς τρόπους για να καταλάβουν τον κόσμο τους και να ενεργούν σε αυτόν» (Kahn, 1999, σελ. 213). Αυτή η προσέγγιση επιτρέπει τον πειραματισμό και την επίλυση προβλημάτων μέσω της χειροκίνητης εμπειρίας και μέσω αυτής τα παιδιά κάνουν νόημα του κόσμου και ασχολούνται με προβλήματα και θέματα που τα ενδιαφέρει (Thanasoulas, 2006).

Η ιδέα της Παιδαγωγικής του Δάσους συχνά φαίνεται να υιοθετεί αυτή την εποικοδομητική προσέγγιση καθώς οι εκπαιδευόμενοι σχηματίζουν διδακτικές μεθόδους για αυτόβουλη μάθηση του παιδιού. Βλέπουν πώς το παιδί ασχολείται με το Δασικό Σχολείο και τί τα ενδιαφέρει και τα μαθήματα προσαρμόζονται για να λάβουν υπόψη αυτό. Αυτό αυξάνει το ενδιαφέρον του παιδιού, χρησιμοποιώντας την παιδαγωγική αρχή της ενασχόλησης με όλες τις αισθήσεις όπως αναφέρθηκε παραπάνω. Το παιδί δεσμεύεται με το φυσικό κόσμο και δεν απορροφά παθητικά την πληροφορία. Η μάθηση στο Σχολείο του Δάσους είναι συχνά επίσης μια

κοινωνική δραστηριότητα: χρησιμοποιώντας τη συζήτηση, την αλληλεπίδραση με τους άλλους ως μια σημαντική πλευρά της μάθησης (Hein, 1991).

Επιπρόσθετα, ο Dillon και οι συνεργάτες του (2005) δείχνουν ότι η εμπειρία και η ποιότητα της μάθησης στο εξωτερικό περιβάλλον μπορεί να έχει επίδραση στα μαθησιακά επιτεύγματα. Πιο συγκεκριμένα, αναφέρει τέσσερα είδη επιδράσεων από την εργασία σε ένα Δασικό Σχολείο.

- Γνωστικές επιδράσεις – Τα παιδιά άρχισαν να αποκτούν μια καλύτερη κατανόηση του περιβάλλοντος, για παράδειγμα άρχισαν να θυμούνται τα ονόματα των φυτών.
- Συναισθηματικές επιδράσεις – Υπήρξαν κάποιες καταγραφές περιστατικών των παιδιών ότι ανέπτυξαν το σεβασμό για το περιβάλλον και ότι ενημέρωσαν τα άλλα παιδιά για το πώς να προστατεύουν τη χλωρίδα και την πανίδα.
- Διαπροσωπικές και κοινωνικές επιδράσεις – Βελτιώσεις σε ομαδικό επίπεδο σημειώθηκαν από τους επαγγελματίες και στη χρήση της περιγραφικής γλώσσας από τα παιδιά.
- Φυσικές και συμπεριφορικές επιδράσεις – Οι πρόοδοι στην αντοχή και βελτιώσεις στην ισορροπία είχαν καταγραφεί.

Τέλος, ο Adams (2006, σελ. 247) προτείνει, για μια κοινωνική κονστρουκτιβιστική παιδαγωγική, τις ακόλουθες αρχές:

- Έμφαση στη μάθηση, όχι στην επίδοση.
- Να προβάλλουμε τους μαθητές ως ενεργούς συν-κατασκευαστές του νοήματος και της γνώσης.
- Να καθιερώσουμε μια σχέση δασκάλου-μαθητή, βασισμένη στην ιδέα της καθοδήγησης και όχι της διδασκαλίας.
- Να κάνουμε τους μαθητές να ασχοληθούν με εργασίες που θεωρούνται αυτοσκοπός και να αξίζουν για αυτούς.
- Να προωθήσουμε την αξιολόγηση ως μια ενεργή διαδικασία αποκάλυψης και αναγνώρισης της κοινής κατανόησης.

Αυτού του είδους η προσέγγιση επικεντρώνεται στη μάθηση μέσω της πράξης, με τους παιδαγωγούς να θέτουν ερωτήσεις στα παιδιά ενώ ασχολούνται με τη διεξαγωγή των δραστηριοτήτων προκειμένου να προωθηθεί η συλλογιστική του παιδιού. Μία εποικοδομητική προσέγγιση αποστασιοποιείται από την πιο παραδοσιακή αντίληψη της διδασκαλίας στην οποία

οι δάσκαλοι διδάσκουν στα παιδιά και στη συνέχεια τα αξιολογούν. Υπάρχουν πολλές θεωρίες μάθησης και η κοινωνική κονστρουκτιβιστική θεωρία προβάλλεται εδώ ως ιδιαίτερα κατάλληλη για την Παιδαγωγική του Δάσους.

1.2.1 Τα γνωρίσματα-κλειδιά της Παιδαγωγικής του Δάσους

Σύμφωνα με τον O'Brien και Murray (2007) τα κύρια χαρακτηριστικά της συγκεκριμένης Παιδαγωγικής είναι τα εξής:

- Η χρήση μιας δασικής έκτασης

Πλαισιωμένα από αυστηρές διαδικασίες ασφάλειας και κατεστημένα όρια που επιτρέπουν την ευελιξία και ελευθερία στο παιδί να καθορίσει τη δική του μάθηση. Το δασικό περιβάλλον είναι σημαντικό κυρίως για παιδιά από περιοχές της χώρας όπου υπάρχει μικρή δυνατότητα για επαφή με το φυσικό περιβάλλον.

- Η μάθηση μπορεί να συνδεθεί με το εθνικό πρόγραμμα σπουδών και τους θεμελιωμένους στόχους των εξελικτικών σταδίων

Αυτό επιτρέπει τους στόχους να τεθούν σε ένα διαφορετικό πλαίσιο και να μην επικεντρώνονται μόνο στο φυσικό περιβάλλον. Τα παιδιά ενθαρρύνονται να αναπτύξουν την έμφυτη περιέργειά τους και το κίνητρό τους για μάθηση. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό για εκείνα τα παιδιά που το βρίσκουν δύσκολο να ενσωματώσουν τις νέες γνώσεις στο περιβάλλον της τάξης.

- Η ελευθερία να ανακαλύπτουν μέσω της χρήσης των πολλαπλών αισθήσεων

Αυτό είναι σημαντικό για να ενθαρρύνεται το δημιουργικό, ποικίλο και φανταστικό παιχνίδι. Η εστίαση έγκειται στο σύνολο του παιδιού και όχι μόνο στην ακαδημαϊκή του ικανότητα καθώς και στον τρόπο με τον οποίο μπορούν να αναπτύξουν τα δικά τους στυλ μάθησης με το δικό τους ρυθμό.

- Η τακτική επαφή με τη φύση

Όλο το χρόνο και σε όλες τις καιρικές συνθήκες. Τακτική μπορεί να σημαίνει κάθε βδομάδα ή δεκαπενθήμερο κατά τη διάρκεια της σχολικής περιόδου για ένα πρωί, ένα απόγευμα ή ολόκληρη τη μέρα. Αυτό μπορεί να γίνει από δύο έως δώδεκα μήνες ή και περισσότερο.

- Μια υψηλή αναλογία ενήλικα σε μαθητή

Οι ομάδες είναι μικρές με περίπου 12 παιδιά ανά συνεδρία. Αυτό επιτρέπει στους παιδαγωγούς να γνωρίσουν τα προσωπικά στυλ μάθησης, τις ικανότητες και τα χαρακτηριστικά των παιδιών υπό την ευθύνη τους.

1.2.2 Παιδαγωγικό Πρόγραμμα Σπουδών Νηπιαγωγείου

Ένα νηπιαγωγείο που χρησιμοποιεί ως διδακτική προσέγγιση την Παιδαγωγική του Δάσους, καλείται να έχει ως οδηγό ένα Πρόγραμμα Σπουδών το οποίο έχει οριστεί και διαμορφωθεί από το Υπουργείο Παιδείας της κάθε χώρας. Στη συνέχεια θα παραθέσουμε ενδεικτικά ένα τέτοιο πρόγραμμα σπουδών της Δανίας (σημειώνεται ότι η Δανία συγκαταλέγεται ανάμεσα στις χώρες οι οποίες χρησιμοποιούν την Παιδαγωγική του Δάσους, που είναι αναγνωρισμένη επίσημα από το κράτος) το οποίο περιλαμβάνει έξι εκπαιδευτικές μαθησιακές περιοχές οι οποίες είναι: (1) ολόπλευρη προσωπική ανάπτυξη του παιδιού, (2) ανάπτυξη των κοινωνικών δεξιοτήτων, (3) προφορικός και γραπτός λόγος, (4) σώμα και κίνηση, (5) φύση και φυσικά φαινόμενα, (6) πολιτιστικές εκφράσεις και αξίες. Η ανάπτυξη και η εκμάθηση της κατανόησης αυτών των μαθησιακών περιοχών πλαισιώνονται από τις εξής αρχές:

- Το παιδί μαθαίνει από την εμπειρία του σε ατομικό επίπεδο ή μέσω της αλληλεπίδρασής του με τους άλλους
- Το παιδί μαθαίνει και αναπτύσσεται μέσα από την έμπνευση και την αλληλεπίδραση με τους άλλους και από τη βίωση της σύγκρουσης, θυμού ή χαράς
- Ο ενήλικας έχει καθοδηγητικό ρόλο
- Η αυτοπεποίθηση και ο σεβασμός για το περιβάλλον αποτελεί τη βάση για τη μάθηση των παιδιών

Ειδικότερα, το δανέζικο αναλυτικό πρόγραμμα⁷ μέσω των μαθησιακών περιοχών αποσκοπεί στην:

1.Ολόπλευρη προσωπική ανάπτυξη του παιδιού

- Να εκφράζονται και να έχουν συνείδηση των ικανοτήτων τους και να έχουν καλές σχέσεις με τα άλλα παιδιά και τους ενήλικες

⁷ Paedagogisk laereplan (www.norrestenbro.dk)

- Να αναπτύσουν διαρκώς την ικανότητα να λένε όχι, να διαχειρίζονται τις συγκρούσεις και να αποτελούν μέρος μιας κοινότητας
- Να αποκτήσουν εμπειρία όσον αφορά τη διαχείριση των συναισθημάτων όπως την ενσυναίσθηση, την αγάπη, το θυμό κλπ
- Να γνωρίζουν ότι ασκούν επίδραση στη δική τους ζωή

2. Ανάπτυξη των κοινωνικών δεξιοτήτων

- Να έχουν την ικανότητα να συμπάσχουν τους άλλους και να συνάπτει σχέσεις με αυτούς
- Ο σκοπός των κοινωνικών ικανοτήτων είναι να οδηγήσουν το παιδί να είναι περίεργο, εφευρετικό, να οργανώνει το χρόνο του, να επιλύει προβλήματα, να διαφοροποιεί τις δικές του ανάγκες από τις ανάγκες των άλλων
- Να είναι ικανά βλέπουν τον εαυτό τους μέσα από τα μάτια των άλλων και να στηρίζονται στον εαυτό τους

3. Προφορικός και γραπτός λόγος

- Να κατανοούν τη γλώσσα του σώματος, τη γλώσσα εικόνων και τη νοηματική γλώσσα
- Να μπορούν να εκφράζουν σκέψεις, συναισθήματα, ανάγκες μέσω της γλωσσικής δημιουργικότητας με πολλαπλούς τρόπους και να καταλαβαίνουν τους άλλους
- Να κατανοούν και να αλληλεπιδρούν με το περιβάλλον τους
- Να αναπτύξουν το λεξιλόγιο και την κατανόηση των κανόνων γλώσσας μέσα από τις καθημερινές δραστηριότητες

4. Σώμα και κίνηση

- Να βελτιώσουν την φυσική τους κατάσταση
- Να γνωρίσουν το σώμα τους και να το χρησιμοποιήσουν με διάφορους τρόπους
- Να αναπτύξουν την ψυχική και φυσική τους αυτοπεποίθηση

5. Φύση και φυσικά φαινόμενα

- Να ξεχωρίσουν και να γνωρίσουν το ρυθμό της φύσης
- Να έχουν μια στενή σχέση με τη ζωή και το θάνατο
- Να αισθανθούν και να κατανοήσουν τη φύση

- Να ανταποκριθούν στις προκλήσεις για το σώμα και τη ψυχή

6. Πολιτιστικές εκφράσεις και αξίες

- Να αντανακλούν τις παραδόσεις στις δικές τους εμπειρίες
- Να μάθουν το δημοκρατικό τρόπο σκέψης και τρόπου ζωής
- Να τολμούν να σταθούν στα πόδια τους
- Να εκφράζονται με δημιουργικό τρόπο

Μέσα σε αυτούς τους έξι τομείς οι παιδαγωγοί θα πρέπει να διευκολύνουν τέσσερις διαδικασίες μάθησης για τα παιδιά οι οποίες περιγράφονται με τις εξής εκφράσεις: τα παιδιά «να είναι σε θέση», «να βιώσουν», «να απολαμβάνουν» και «να κατανοήσουν». Η τακτική πρόσβαση στο φυσικό περιβάλλον υποστηρίζει πλήρως αυτό. Για παράδειγμα, προκειμένου «να είναι σε θέση» να αναπτύξουν τις φυσικές δεξιότητες, τα παιδιά χρειάζονται ευκαιρίες να σκαρφαλώνουν, να κάνουν άλματα, να τρέχουν και να κάνουν ποδήλατο και αυτές οι διαδικασίες περιλαμβάνουν αισθητηριακές, σωματικές, κοινωνικές και διανοητικές ικανότητες τις οποίες τα παιδιά αναπτύσσουν μέσα από αυτές.

Για «να βιώσουν» στη φύση σημαίνει ότι τα παιδιά μπορούν να αισθάνονται δέος στην ύπαιθρο και να βιώνουν τη χαρά, την ευτυχία και ακόμα και το φόβο, μέσα στην ασφαλή γνώση ότι υπάρχουν άλλοι άνθρωποι γύρω τους.

Για «να απολαμβάνουν» σημαίνει ότι τα παιδιά, μέσω της φύσης, παίρνουν την ευχαρίστηση μέσα από τις αισθητηριακές εμπειρίες: τις μυρωδιές, τους ήχους, τις γεύσεις και τις υφές που φέρνει ένα υπαίθριο περιβάλλον. Ένα παιδί καθισμένο γύρω από μια φωτιά, νιώθοντας τη ζεστασιά του σε μια κρύα μέρα, ακούγοντας τα δέντρα να θροΐζουν τα φύλλα τους στον άνεμο και δοκιμάζοντας τις τηγανίτες μαγειρεμένες πάνω σε μια φωτιά, όλα αυτά δίνουν ευχαρίστηση και απόλαυση που είναι μέρος της διαδικασίας μάθησης.

Για «να κατανοήσουν» σημαίνει τη συνειδητοποίηση από μέρους των παιδιών ότι το εξωτερικό περιβάλλον είναι ο φυσικός χώρος όπου μπορούν να μάθουν μερικά από τα «μυστήρια» των διαδικασιών του κύκλου ζωής και οι κάποιες πρακτικές που γίνονται στο δάσος μπορούν να συζητηθούν από τους εκπαιδευτικούς και τα παιδιά στο φυσικό περιβάλλον. Η εύρεση ενός νεκρού ζώου, για παράδειγμα, εγείρει πολλές συζητήσεις σχετικά με τη ζωή και το θάνατο και η γοητεία της επόμενης μέρας στην ανακάλυψη ότι το ζώο έχει εξαφανιστεί ή έχει

φαγωθεί μερικώς, οδηγεί σε μια βαθύτερη κατανόηση των δυνάμεων της φύσης με αποτέλεσμα να δώσει στα παιδιά τη δυνατότητα να μιλούν για τα συναισθήματά τους όπως τη συμπάθεια, το φόβο και ούτω καθεξής.

Στη συνέχεια περιγράφεται ένα ημερήσιο πρόγραμμα στο νηπιαγωγείο του Δάσους «Norrestenbro» της πόλης Aarhus, το οποίο κατέγραψα όταν έκανα την πρακτική μου άσκηση στη Δανία διάρκειας τριών εβδομάδων στο πλαίσιο του Erasmus. Η ηλικία των παιδιών ήταν από τρία έως τέσσερα.

8:00-8:30 – άφιξη των παιδιών

8:30-9:30 – ελεύθερες δραστηριότητες στην τάξη⁸

9:30-10:00 – πρόγευμα⁹

10:00-12:30 – ελεύθερες δραστηριότητες στην αυλή¹⁰

12:30-13:30 – μεσημεριανό στην αυλή

13:00-16:00 – ελεύθερες δραστηριότητες στην αυλή

Αξίζει να σημειωθεί ότι κατά τη διάρκεια των ελεύθερων δραστηριοτήτων στην αυλή μετά το μεσημεριανό, τα παιδιά έχουν τη δυνατότητα να επιλέξουν να κοιμηθούν σε περίπτωση που νιώθουν κουρασμένα. Για αυτό το λόγο, υπήρχαν ειδικά καρότσια που βρίσκονταν σε ένα ήσυχο χώρο (εξωτερικό). Τέλος, τα παιδιά ηλικίας 2-4 ετών παραμένουν στο νηπιαγωγείο καθόλη τη διάρκεια της ημέρας ενώ τα παιδιά από 5 ετών έως 6 αναχωρούν κάθε πρωί σε ένα ειδικά διαμορφωμένο χώρο μέσα στο δάσος ο οποίος έχει οριστεί με ειδικές ασπροκόκκινες λωρίδες κατά μήκος των δέντρων. Εκεί θα περνούν το υπόλοιπο της μέρας τους παίζοντας με δικές τους πρωτοβουλίες και επιλογές χρησιμοποιώντας τη φαντασία και τη δημιουργικότητά τους. Στη συνέχεια θα παρουσιάσουμε ένα πρόγραμμα εκπαίδευσης ατόμων το οποίο παρέχει τα απαραίτητα εφόδια ώστε να καταρτιστούν ως Δασικοί Παιδαγωγοί στην Ελλάδα.

⁸ Τα παιδιά ασχολούνταν για παράδειγμα με τη ζωγραφική, την κατασκευή lego, τα επιτραπέζια παιχνίδια, δραματοποίηση κλπ.

⁹ Το πρόγευμα περιλαμβάνει αποκλειστικά φρούτα και στο τέλος αυτού τα παιδιά και η παιδαγωγός τραγουδούσαν διάφορα παιδικά κομμάτια που επέλεγε κάποιο παιδί από το μουσικό κουτί.

¹⁰ Η αυλή ήταν διαμορφωμένη με αμμόδες έδαφος στο κέντρο και με χωμάτινα εδάφη στο υπόλοιπο χώρο τα οποία παρουσιάζουν μια ανηφορική και κατηφορική κλίση. Υπήρχαν δέντρα στα οποία μπορούσαν να σκαρφαλώνουν και βαριές πέτρες. Διέθετε ένα γκαράζ που είχε ποδήλατα και ένα μεγάλο κάρο και που τα παιδιά μπορούσαν να τα χρησιμοποιήσουν όποτε ήθελαν. Σε όλο το χώρο, υπήρχαν πολλά σκόρπια πλαστικά παιχνίδια και αντικείμενα, κιβώτια, μπουκάλια και γενικά αντικείμενα από όλα τα υλικά.

1.3 Παιδαγωγική εργασία στο Δάσος (PAWS-Med)

Το Paws-Med (Pedagogical work in Mediterranean forests) ή Παιδαγωγική Εργασία στο Δάσος είναι ένα πρόγραμμα που εκπαιδεύει ανθρώπους να καταρτιστούν ως Δασικοί Παιδαγωγοί. Στόχος του Προγράμματος PAWS ήταν η δημιουργία ενός εκπαιδευτικού προγράμματος, το οποίο θα προσέφερε στους δασολόγους και στο δασικό προσωπικό τη δυνατότητα να αποκτήσουν περαιτέρω προσόντα στο πεδίο της Δασικής Παιδαγωγικής. Το Paws-Med έχει στόχο τη διάδοση της γνώσης που αποκτήθηκε από το Paws στις μεσογειακές χώρες και την προσαρμογή στις ιδιαίτερες συνθήκες και απαιτήσεις αυτών. Μία από τις καταλληλότερες μεθόδους για τον επαναπροσδιορισμό, τη βελτίωση και την αποκατάσταση της σχέσης του ανθρώπου με τη φύση καθώς και για τη βελτίωση της ελκυστικότητας των δασών και της δασοπονίας είναι η Δασική Παιδαγωγική (Forest Pedagogy). Σε ευρωπαϊκό επίπεδο και κυρίως στις μεσογειακές χώρες οι δασολόγοι δεν είναι εξοικειωμένοι με τις βασικές παιδαγωγικές αρχές και έννοιες, ούτε γνωρίζουν σε βάθος τις διάφορες μεθόδους διδασκαλίας και εκπαίδευσης, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις δε διαθέτουν τα μέσα για να μεταδώσουν την υπάρχουσα γνώση. Στην Ελλάδα ο κλάδος της Δασικής Παιδαγωγικής δεν έχει αναπτυχθεί έως σήμερα. Επιπλέον, ο ίδιος ο όρος «Δασική Παιδαγωγική» (Forest Pedagogy) είναι ελάχιστα γνωστός. Το Paws-Med (Pedagogical work for Mediterranean Forests) αφορά κυρίως τους δασολόγους και δασοπόνους. Το πρόγραμμα απευθύνεται επίσης και σε άλλες ομάδες ανθρώπων που ασχολούνται με τη φύση και την περιβαλλοντική εκπαίδευση, όπως για παράδειγμα οι γεωπόνοι, οι κυνηγοί και άλλα άτομα διάφορων ειδικοτήτων που άπτονται της γεωργίας και της βιώσιμης χρήσης των φυσικών πόρων, καθώς και οι καθηγητές βιολογίας, οι εκπαιδευτικοί, κλπ.

Το εκπαιδευτικό εγχειρίδιο της Δασικής Παιδαγωγικής είναι διαθέσιμο στην ιστοσελίδα του Paws-Med (http://www.paws-europe.org/summary_greek.php) και θα χρησιμοποιηθεί σαν οδηγός σχεδιασμού των δραστηριοτήτων που θα περιγραφούν στο τρίτο κεφάλαιο του Ερευνητικού Μέρους δεδομένου ότι δεν υπάρχουν άρθρα ή έρευνες στη βιβλιογραφία που να υποδεικνύουν κάποια μεθοδολογία ως προς το σχεδιασμό δραστηριοτήτων στην Παιδαγωγική του Δάσους. Στη συνέχεια θα παρουσιαστούν τα προσόντα που πρέπει να έχει ένας δασικός παιδαγωγός προκειμένου να επιτύχει μια αποτελεσματική εκπαιδευτική διαδικασία.

1.3.1 Προσόντα του Δασικού Παιδαγωγού

Σύμφωνα με το εκπαιδευτικό εγχειρίδιο του Paws-Med «Παιδαγωγική Εργασία στο δάσος – Σχέδιο Σεμιναρίου για Δασολόγους και Δασοπόνους», ο/η δασικός/-ή παιδαγωγός πρέπει να ικανοποιεί τρεις βασικές συνθήκες, για να είναι πετυχημένος στη δασική παιδαγωγική. Πρώτη συνθήκη: η διαμόρφωση και προώθηση ξεκάθαρων στόχων. Δεύτερη συνθήκη: δημιουργία κατάλληλων συνθηκών που βοηθούν την εκπαιδευτική διαδικασία στο φυσικό περιβάλλον. Τρίτη συνθήκη: να έχει τις απαραίτητες δεξιότητες οι οποίες είναι προαπαιτούμενες για τον/την δασικό/-ή παιδαγωγό. Πρέπει να είναι ικανός/-ή για να επιτύχει τους συγκεκριμένους εκπαιδευτικούς στόχους. Οι δεξιότητες αυτές αποτελούν ταυτόχρονα σημείο εκκίνησης και κριτήριο αξιολόγησης της δουλειάς του/της.

Δεξιότητες που πρέπει να κατέχει ο/η δασικός/-ή παιδαγωγός είναι οι ακόλουθες σύμφωνα με το εκπαιδευτικό εγχειρίδιο Paws-Med:

- Καλή επαγγελματική γνώση (δασοπονία, κυνήγι, δασική προστασία)
- Δεξιότητα να βοηθάει τα παιδιά να μαθαίνουν
- Δεξιότητα να ενθαρρύνει τη μάθηση των μαθητών
- Εφαρμογή εκπαιδευτικών μεθόδων που θα περιλαμβάνουν την ανάπτυξη της προσωπικότητας του συμμετέχοντα
- Δεξιότητα να διαχειρίζεται τις εκπαιδευτικές διαδικασίες στη φύση και το δάσος
- Να καθορίζει το ατομικό γνωστικό και εκπαιδευτικό στυλ των μαθητών του και να διαβλέπει τα δυνατά σημεία και τις αδυναμίες τους
- Να παρέχει κατάλληλη και δίκαιη αξιολόγηση των παιδιών
- Να βοηθάει τα παιδιά να μαθαίνουν από τα λάθη τους
- Να είναι ευέλικτος/-η και να επιθυμεί τη βελτίωση (αναγνώριση της ανάγκης για αυτοανάπτυξη)
- Να είναι πρόθυμος/-η να ανταποκριθεί στις ανάγκες των συμμετεχόντων
- Να σέβεται τις συμφωνημένες αξίες και τους κανόνες
- Καλή διαχείριση χρόνου στις δραστηριότητες
- Τεχνογνωσία στην καθοδήγηση της ανασκόπησης

Ο δασικός παιδαγωγός για να λειτουργήσει σωστά πρέπει να γνωρίζει πώς να εφαρμόσει τις δεξιότητές του σε πρακτικό περιβάλλον διδασκαλίας. Εκτός των επαγγελματικών ικανοτήτων,

πρέπει να είναι ικανός να δημιουργεί ενθαρρυντικό περιβάλλον που θα προωθεί την ενεργή μάθηση στους συμμετέχοντες. Η ιδανική ικανότητα του δασικού παιδαγωγού είναι να γίνει ο καθοδηγητής της εκπαιδευτικής διαδικασίας των συμμετεχόντων.

1.4 Επισκόπηση σχετικών ερευνών

1.4.1 Η σημασία των φυσικών χώρων

Σκανδιναβικές μελέτες σχετικά με τις φυσικές χρήσεις τις οποίες τα παιδιά κάνουν στους ποικίλους εξωτερικούς χώρους, αποδεικνύουν την αξία του φυσικού υπαίθριου χώρου για τη δραστηριότητα ή το παιχνίδι των παιδιών. Οι έρευνες του Fjortoft (2001, 2004, Fjortoft and Sageie 2000) δείχνουν ότι τα παιδιά χρησιμοποιούν την ποικιλία των μορφών που ο φυσικός υπαίθριος χώρος προσφέρει σε υψηλό βαθμό. Ο φυσικός χώρος θεωρείται ότι είναι αυτός που δεν έχει αναπτυχθεί σε μεγάλο βαθμό και όχι κατ' ανάγκη ως προκαθορισμένος χώρος για να παίζουν τα παιδιά. Γενικά, τα εξωτερικά φυσικά περιβάλλοντα είναι υπαίθρια περιβάλλοντα τα οποία κυμαίνονται από σχετικά φυσικά έως άγρια. Βρίσκονται σε αντίθεση με τους διατηρημένους ή αναπτυγμένους χώρους, όπως για παράδειγμα τις θερισμένες χλοώδεις περιοχές, τα διαμορφωμένα πάρκα, τις πλακόστρωτες περιοχές ή τις παιδικές χαρές (Elliott 2010, Ernst & Tornabene 2012, Wilson 2012).

Οι δυνατότητες (Gibson, 1979) ή λειτουργική σημασία (Heft, 1988) του φυσικού χώρου για το παιχνίδι και τη δραστηριότητα των παιδιών, σύμφωνα με τις μελέτες του Fjortoft, περιλαμβάνουν ποικίλες φυσικές χρήσεις, όπως τρέξιμο, στριφογύρισμα, κατασκευές, ποικίλες κοινωνικές, όπως το μοναχικό, παράλληλο και ομαδικό παιχνίδι καθώς και ποικίλες χρήσεις παιχνιδιού όπως το φανταστικό, το παιχνίδι ρόλων, το παιχνίδι φαντασίας. Οι μελέτες του Fjortoft ανέφεραν επίσης ότι η φυσική κατάσταση, η ισορροπία και η ακαθόριστη ανάπτυξη των κινητικών δεξιοτήτων των παιδιών που είναι σε θέση να παίζουν σε φυσικούς χώρους είναι μεγαλύτερες από εκείνες που δίνονται ισοδύναμα την εμπειρία του παιχνιδιού σε ενσωματωμένο εξοπλισμό που προορίζεται για το φυσικό παιχνίδι των παιδιών.

Μια άλλη ενδιαφέρουσα εργασία είναι του Titman (1994) η οποία τονίζει τη σημασία των σχολικών αυλών για τα παιδιά στα προσχολικά τους χρόνια. Ο ίδιος ανέφερε ότι «ανεξάρτητα από την εμπειρία, την τοποθεσία του σπιτιού κλπ, τα παιδιά εκτιμούσαν και προτιμούσαν τα

φυσικά περιβάλλοντα πολύ περισσότερο από τα αστικά, κατασκευασμένα και δομημένα περιβάλλοντα γιατί αυτά δημιουργούσαν ευκαιρίες για μια σειρά από πράγματα που τα παιδιά ήθελαν και χρειαζόνταν να κάνουν τα οποία δε θα μπορούσαν να γίνουν σε εσωτερικούς χώρους» (Titman, 1994, 41). Χώροι που δεν είναι ειδικά σχεδιασμένοι για τα παιδιά αλλά εκείνοι που τα παιδιά μπορούσαν να τους κάνουν δικούς τους, δηλαδή να ασκούν μια εξουσία στους χώρους, εκτιμούνταν από αυτά πιο πολύ από το κατασκευασμένο, διαμορφωμένο χώρο δεδομένου ότι τέτοιες περιοχές σπάνια πραγματοποιούσαν τις ανάγκες τους.

Οι εκπαιδευτικοί χώροι είναι απαραίτητα στοιχεία της οποιασδήποτε εκπαιδευτικής προσέγγισης (Gandini 1998) ενώ έχει γίνει κάποια προσπάθεια να ενσωματωθούν φυσικά στοιχεία στο σχεδιασμό των εξωτερικών εκπαιδευτικών χώρων (Keeler 2008. Moore and Cooper-Marcus 2008. Sobel 2008). Τα φυσικά εξωτερικά περιβάλλοντα έχουν υποχρησιμοποιηθεί στην προσχολική εκπαίδευση (Miller, Tichota & White 2009). Η σημασία των φυσικών χώρων στην εκπαίδευση δεν είναι καινούρια ιδέα, καθώς οι θεωρητικοί της εκπαίδευσης όπως ο Froebel, ο Dewey, η Montessori, ο Steiner, ο Rousseau και ο Malaguzzi κ.ά. έδωσαν έμφαση στο ρόλο των εμπειριών στη φύση για την ανάπτυξη και τη φυσική κατάσταση των μικρών παιδιών. Πιθανόν αυτοί οι θεωρητικοί αναγνώρισαν την ιδιαίτερη σχέση των παιδιών με το φυσικό περιβάλλον, η οποία έκτοτε έχει τεκμηριωθεί στην ερευνητική βιβλιογραφία (Korpela 2002. Moore 1986. Sebba 1991).

Οι εμπειρίες από το εξωτερικό περιβάλλον και τη φύση είναι ευρήματα τα οποία επηρεάζουν τις ζωές των ανθρώπων (βλ. Palmer and Suggate 1996. Palmer et al. 1998a, b, 1999). Οι Cooper (1978), Chawla (1986), Dovey (1990) και Sandberg (2003b) αναφέρουν ότι η σημασία που αποδίδεται στους εξωτερικούς χώρους και την ελευθερία συμπίπτουν. Η φύση είναι ένα περιβάλλον όπου και τα παιδιά και οι ενήλικες μπορούν να βρουν ηρεμία και χαλάρωση από τα άγχη της καθημερινής ζωής και μπορεί να αυξήσει την παιχνιδιάρικη διάθεση και τα συναισθήματα ελευθερίας τους. Οι ενήλικες λειτουργούν ως πρότυπα και επηρεάζουν τα παιδιά κατά την ανάπτυξή τους και αυτό ισχύει και για τις εμπειρίες της φύσης. Αν οι ενήλικες έχουν θετική άποψη για τη φύση, αυτό μεταφέρεται στα παιδιά. Ο Björklid (2005) υποστηρίζει ότι τα παιδιά γίνονται πιο ενεργά και δείχνουν αντοχή όταν έχουν πρόσβαση σε φυσικά περιβάλλοντα.

Το εξωτερικό περιβάλλον είναι το σύμβολο της προσχολικής ηλικίας στον κόσμο. Η Mårtensson (2004) επισημαίνει ότι τα προσχολικά υπαίθρια περιβάλλοντα είναι μερικά από τους πιο δημόσιους χώρους και ότι το εξωτερικό παιχνίδι (outdoor play) μπορεί να θεωρηθεί ως

μικρο-διαδικασία της ζωής της πόλης. Επισημαίνει ακόμη ότι τόσο το κοινωνικό όσο και το φυσικό περιβάλλον συναντιούνται στο εξωτερικό περιβάλλον ενός προσχολικού ιδρύματος.

Στη μελέτη της Mårtensson, όπου έκανε σύγκριση υπαίθριων περιβαλλόντων σε δύο νηπιαγωγεία – σε ένα που βρισκόταν στην εξοχή και σε ένα που βρισκόταν στην πόλη – το αποτέλεσμα της έρευνας έδειξε ότι η κίνηση και η χρήση των αισθήσεων ήταν εμφανείς πτυχές του παιχνιδιού και της αλληλεπίδρασης στους εξωτερικούς χώρους. Η μελέτη έδειξε, επίσης, ότι οι εμπειρίες του παιχνιδιού που είναι πλούσιες σε περιεχόμενο γίνονται καλύτερες σε ένα περιορισμένο παιγνιώδες περιβάλλον, όπου τα παιδιά έχουν την ευκαιρία να δημιουργήσουν τους δικούς τους χώρους.

Επιπρόσθετα, οι Sook-Young, Herwig, και Shelley (2001) δείχνουν στη μελέτη τους, ότι παιδιά προσχολικής ηλικίας από τρία διαφορετικά προσχολικά περιβάλλοντα (στο εξωτερικό φυσικό χώρο, στο χώρο της αυλής και στο εσωτερικό χώρο της τάξης) όπου είχαν παρατηρηθεί από βιντεοσκοπήσεις, τόσο σε εξωτερικούς όσο και εσωτερικούς χώρους, ήταν περισσότερο αφοσιωμένα στο φυσικό χώρο σε πιο πολύπλοκα παιχνίδια με φίλους, σε σύγκριση με όταν έπαιζαν σε εσωτερικούς χώρους. Το εξωτερικό περιβάλλον και η φύση μπορούν να επιτρέψουν πιο ενεργό και φυσικό παιχνίδι.

1.4.2 Ωφέλη του εξωτερικού περιβάλλοντος για τα παιδιά

Εκτός από τα πλεονεκτήματα που εμφανίζει ο εξωτερικός χώρος ως χώρος μάθησης, φαίνεται ότι τα παιδιά έχουν την ανάγκη να ασχολούνται ενεργά με την εξερεύνηση της φύσης (Gayford, 1985; Leeming, Dwyer, Porter, Cobern & Oliver., 1997. Milton, Cleveland & Bennett-Gates, 1995). Τους αρέσουν οι πρακτικές εργασίες και η μελέτη των φυτών και των ζώων, ειδικά έξω από την τάξη (Bell, Russel, & Plotkin, 1998. Kenney, Price Militana, & Horrocks Donohue, 2003. Lowe, 1992. Malone & Tranter, 2003). Τα περισσότερα παιδιά φαίνεται να επωφελούνται από την ύπαιθρο. Θέλουν να δουν τι συμβαίνει (την κίνηση, τις κατασκευές, το νερό που ρέει, τα σύννεφα που κινούνται, τα ζώα), να πάνε κάπου, να συναντήσουν και να χαιρετήσουν άλλους ανθρώπους και ζώα, να βιώσουν τις ποικίλες αισθητικές ιδιότητες του κόσμου (τις μυρωδιές, τις αισθήσεις, τους ήχους) και να πειραματιστούν με τις έντονες συμπεριφορές όπως τις φωνές, το τρέξιμο, την αναρρίχηση, τα άλματα (τα οποία σπανίως μπορούν να εφαρμοστούν σωστά σε

εσωτερικούς χώρους).

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, ένα από τα κύρια πλεονεκτήματα της χρήσης του εξωτερικού περιβάλλοντος είναι ότι παρέχει στα παιδιά το χώρο να κινούνται ελεύθερα (Rivkin, 1995): η κίνηση, μαζί με το παιχνίδι, έχει περιγραφεί ως μία από τους πιο φυσικούς και ισχυρούς τρόπους μάθησης για τα μικρά παιδιά (Bilton, 2002). Όπως πολλοί συγγραφείς έχουν σημειώσει (π.χ. Rivkin, 1995. Bilton, 2002. Ounry, 2003), όταν τα παιδιά μπορούν να κατασκευάσουν σε μεγαλύτερη κλίμακα σε εξωτερικούς χώρους, εξερευνούν τον κόσμο από πρώτο χέρι και βιώνουν καιρικά φαινόμενα όπως τον καιρό, την αλλαγή των εποχών και τις σκιές, κλπ.

Ο Ounry (2003) υποστηρίζει ότι στο εξωτερικό περιβάλλον, τα παιδιά έχουν επίσης το χώρο να συμμετέχουν και να αναπτύξουν πιο «αυθεντικό» παιχνίδι φαντασίας. Αυτό ίσως να είναι ιδιαίτερα η περίπτωση με τα αγόρια τα οποία εμφανίζονται παρασυρμένα σε παιχνίδια φαντασίας που αφορούν ηπερήρωες (Paley, 1984), το οποίο συνήθως περιλαμβάνει πολύ τρέξιμο και κυνηγητό. Στις σχέσεις τους με τους συμμαθητές, τα παιδιά μπορούν ευκολότερα να μετακινηθούν μακριά από αντιπαραθέσεις όταν είναι έξω και έτσι είναι λιγότερο πιθανό να παρουσιάζουν σημάδια απογοήτευσης και έλλειψης συνεργασίας (Ounry, 2003).

Η Rivkin σημειώνει ότι ενώ τα παιδιά σε κλειστούς χώρους αναμένεται να κάθονται ήσυχα και να κάνουν ησυχία, έξω αναμένεται να τρέχουν γύρω και να κάνουν θόρυβο. Αυτό σημαίνει ότι μπορούν να διευρύνουν τα όρια του ποιοι είναι και τί μπορούν να κάνουν χωρίς το φόβο ότι θα λάβουν προειδοποίηση επειδή ήταν πολύ άτακτα, θορυβώδη ή “ακατάστατα” (Bilton, 2002; Ounry, 2003).

Ωστόσο, προτείνεται ότι υπάρχουν περιορισμοί στο υψηλό επίπεδο διαχείρισης και στο ουσιαστικό χωρίς κίνδυνο παιχνίδι (risk-free play) όταν βρίσκονται συχνά στις αυλές των σχολείων (“αυλή” είναι ο όρος που χρησιμοποιείται για να περιγραφεί η παιδική χαρά του σχολείου) και ότι τα πρόσθετα οφέλη μπορούν να προκύψουν από το παιχνίδι στα φυσικά υπαίθρια περιβάλλοντα. Η Stephenson (2003), για παράδειγμα, συνδέει τη φυσική ανάληψη κινδύνων των νέων παιδιών στο εξωτερικό περιβάλλον με τη δυνατότητα για τα παιδιά να αναπτύξουν τόσο την εμπιστοσύνη στον εαυτό τους όσο και την πρόθεση να διαχειριστούν τους κινδύνους αποτελεσματικά. Παρομοίως, η ανάληψη κινδύνων στα φυσικά περιβάλλοντα έχει συνδεθεί με την ανάπτυξη των μονοπατιών μάθησης και τις προδιαθέσεις των παιδιών (Waller, 2005).

Μια παρόμοια έρευνα έγιναν από τους Kaplan και Kaplan (1989), οι οποίοι

υποστήριξαν ότι η μαγεία του φυσικού περιβάλλοντος δημιουργεί επίσης σημαντικές ψυχολογικές δυνατότητες και θεραπευτικές ικανότητες μέσω της γνωστικής σαφήνειας που επιτυγχάνει. Οι ερευνητές βρήκαν ακόμη ότι οι άνθρωποι που ασχολούνται με υπαίθριες δραστηριότητες βιώνουν μια αίσθηση ελέγχου στις προσπάθειές τους. Από ψυχολογικής άποψης, η αίσθηση ελέγχου είναι ιδιαίτερα σημαντική, ιδιαιτέρως για άτομα τα οποία συστηματικά βιώνουν την απώλεια ελέγχου στη ζωή τους. Η McNally (1990) κατέληξε σε παρόμοια συμπεράσματα στην έρευνά της για τους τόπους τους οποίους οι άνθρωποι θεωρούν σημαντικούς για τους ίδιους, καθώς οι συμμετέχοντες της ανέφεραν συνεχώς τον πράσινο υπαίθριο χώρο ως ένα μέρος στο οποίο μπορείς να στηριχθείς και να συμμετέχεις. Αλλά και ο Charles Lewis (1990) έχει γράψει και έχει τεκμηριώσει τις υπαίθριες δραστηριότητες ως θεραπευτική διαδικασία για πάνω από δύο δεκαετίες. Ο Wendell Berry (1977) πολλά χρόνια πριν είχε επισημάνει μια ευρύτερη αντίληψη της υγείας, κατά την οποία κάθε υπαίθρια δραστηριότητα, όπως η κηπουρική, επανασυνδέει όχι μόνο το μυαλό μας με το σώμα, αλλά και τις κοινότητες μας μεταξύ τους.

Επιπρόσθετα, ο Fjortoft (2001, 2004) αναφέρει μια έρευνα από τη Σκανδιναβία, η οποία αποδεικνύει ότι τα παιδιά που παίζουν σε ευέλικτα φυσικά περιβάλλοντα, φαίνεται να είναι υγιέστερα, να έχουν βελτιωμένη φυσική κατάσταση, ισορροπία και συντονισμό και να επιδεικνύουν περισσότερη δημιουργικότητα στο παιχνίδι τους. Οι Fjortoft και Sageie (2000) επισημαίνουν ότι το φυσικό τοπίο έχει ιδιότητες που ανταποκρίνονται στις ανάγκες των παιδιών για ποικίλα και διεγερτικά περιβάλλοντα παιχνιδιού. Στην έρευνά τους αυτή, τα παιδιά ερμήνευσαν τις δυνατότητες διάφορων περιβαλλοντικών χαρακτηριστικών σε διαφορετικές εποχές του χρόνου και αυτές επηρέασαν τις λειτουργίες του παιχνιδιού τους. Για παράδειγμα, τα δάση και οι γκρεμοί χρησιμοποιήθηκαν για ορειβασία, οι θαμνότοποι χρησιμοποιήθηκαν για την κατασκευή κρησφύγετων και καταφυγίων, οι πλαγιές χρησιμοποιήθηκαν για σύρσιμο, ενώ οι ανοιχτοί χώροι χρησιμοποιήθηκαν για τρέξιμο και παιχνίδια κνημητού. Οι Fjortoft και Sageie (2000) τονίζουν ότι το πραγματικό (φυσικό) περιβάλλον είναι αυτό που είναι επωφελές. Η έρευνά τους έδειξε ότι τα παιδιά που έπαιζαν στο δάσος έτειναν να επιδεικνύουν καλύτερες κινητικές δεξιότητες από τα παιδιά που έπαιζαν σε μια παραδοσιακή παιδική χαρά.

Οι εμπειρίες μέσα σε άγριους χώρους είναι επίσης ζωτικής σημασίας για μια αποτελεσματική περιβαλλοντική εκπαίδευση. Το αυξανόμενο ενδιαφέρον για τα περιβαλλοντικά ζητήματα έχει αυξήσει το προφίλ της χρήσης του εξωτερικού χώρου από τα παιδιά όσον αφορά

τη δυνατότητά τους να αναπτύσσουν θετικές στάσεις και φροντίδα για το ευρύτερο περιβάλλον (Rivkin, 2000). Έχει προταθεί, ωστόσο, ότι η πρόσβαση σε υπαίθριο χώρο δεν είναι αρκετή για να προκαλέσει τέτοιες συμπεριφορές (Malone & Tranter, 2003). Η χρήση και η διαχείριση του εξωτερικού χώρου από τους ενήλικες είναι εξίσου σημαντική όσο και η ίδια η πρόσβαση.

Το πλούσιο, αισθητηριακό, φυσικό περιβάλλον δεν υποστηρίζει μόνο τις εξερευνήσεις των ίδιων των παιδιών (Fjortoft 2004 ; Waite et al., 2006), αλλά επίσης παρέχει ένα ιδανικό πλαίσιο για ομαδικές δραστηριότητες στις οποίες η ανάπτυξη της γνώσης, των εννοιών και δεξιοτήτων, ενσωματώνονται σε αυθεντικές, σκόπιμες και συχνά σε εργασίες της πραγματικής ζωής – τέτοια παραδείγματα αποτελούν την οικοδόμηση κρησφύγετων, τη δημιουργία μιας λίμνης, ανοίγοντας ένα μονοπάτι μέσα από τη βλάστηση και την καλλιέργεια εδώδιμων φυτών.

Στην Ελλάδα, ο όρος Δασική Παιδαγωγική πρωτοεμφανίστηκε μέσα από το Paws-Med (Pedagogical work in mediterranean forests) project το οποίο υλοποιήθηκε στα πλαίσια του προγράμματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης «Lifelong Learning Programme», της δράσης «Leonardo da Vinci Transfer of innovation». Οι χώρες που συμμετέχουν είναι οι: Αυστρία, Γερμανία, Ελλάδα, Ιταλία, Ισπανία, Κύπρος, Πορτογαλία και Σλοβενία. Από την Ελλάδα συμμετέχει η Γενική Διεύθυνση Ανάπτυξης και Προστασίας Δασών και Φυσικού Περιβάλλοντος. Το πρόγραμμα αυτό διήρκεσε 24 μήνες από 25.09.2009 έως 25.09.2011.

Στο πλαίσιο των εορτασμών για το Παγκόσμιο Έτος Δασών, 2011, η ομάδα του προγράμματος Paws-Med διοργάνωσε Διεθνές Συνέδριο για τη Δασική Παιδαγωγική στις Μεσογειακές χώρες με τίτλο «Δασική Παιδαγωγική και Περιβαλλοντική Εκπαίδευση – Η εμπειρία του Paws-Med» όπου έγιναν παρουσιάσεις για την ιδέα του Paws-Med, τις εφαρμογές και τις εμπειρίες σε κάθε χώρα που συμμετείχε. Στο συνέδριο αυτό, η υπεύθυνη για τη χώρα μας ήταν η κα Ειρήνη Νικολάου η οποία είναι υπάλληλος στο Υπουργείο Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής Διεύθυνσης Δασικής Διαχειριστικής στην Ελλάδα και παρουσίασε τις δράσεις που είχε κάνει.

Πιο συγκεκριμένα, τον Φεβρουάριο του 2011, η κα Νικολάου με τους συνεργάτες της διοργάνωσαν μια ξενάγηση σε μια τάξη δημοτικού σχολείου στην οποία οι μαθητές ήταν 7-8 χρονών, στο άλσος Συγγρού στην Αθήνα. Αργότερα, ένας παιδαγωγός που ήταν υπάλληλος στην Υπηρεσία Διαχείρισης του Εθνικού Δρυμού της Πάρνηθας, διοργάνωσε αρκετές ξεναγήσεις στην Πάρνηθα. Το Μάρτιο του 2011, ένα σεμινάριο που διοργανώθηκε από μια ομάδα Ελλήνων ακολούθησε το ίδιο πρόγραμμα στο Δασικό Χωριό των Παπάδων, στην Εύβοια. Το σεμινάριο

απευθυνόταν σε δασολόγους που εργάζονταν στα Δασαρχεία από όλη την Ελλάδα. Δεκαοχτώ δασολόγοι είχαν εκπαιδευτεί ως δασικοί παιδαγωγοί. Το σεμινάριο διήρκεσε τέσσερις μέρες και οι εκπαιδευόμενοι διδάχτηκαν, μελέτησαν και τελικά έκαναν τις δικές τους ξεναγήσεις σε παιδιά από 13-15 χρονών περίπου. Υπάρχουν 20 δασολόγοι στην Ελλάδα, οι οποίοι είναι πιστοποιημένοι ως Δασικοί Παιδαγωγοί που εργάζονται σε Δασικές Υπηρεσίες. Ωστόσο, δεν παρουσιάστηκαν τα αποτελέσματα των δράσεων ούτε τι μεθοδολογία έχει ακολουθήσει. Έγινε προσπάθεια να γίνει μια επικοινωνία μαζί της αλλά δεν υπήρξε ανταπόκριση. Εν συνεχεία, λαμβάνοντας υπόψη την παραπάνω ερευνητική επισκόπηση, θεωρείται σημαντική η εκπόνηση της έρευνας η οποία περιγράφεται στη επόμενη ενότητα.

1.4.3 Αναγκαιότητα της έρευνας

Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να διερευνήσει το βαθμό της επίδρασης της Παιδαγωγικής του Δάσους σε παιδιά προσχολικής ηλικίας στην ανάπτυξη γνώσεων και εμπειριών προς το δασικό περιβάλλον. Η επίδραση που θα αξιολογηθεί ανήκει στην εκπαιδευτική μαθησιακή περιοχή «Φύση και Φυσικά Φαινόμενα» σύμφωνα με το αναλυτικό πρόγραμμα της Δανίας και η εστίαση θα γίνει στη Γνώση και την Κατανόηση του Φυσικού Περιβάλλοντος. Πιο συγκεκριμένα, προκειμένου να διαπιστωθούν οι αλλαγές ως προς τις γνώσεις και τις εμπειρίες, επιλέχθηκε η έννοια του Δάσους ως δείκτη που θα καθορίσει εάν υπήρξαν αλλαγές σε αυτούς τους τομείς.. Έτσι, προέκυψαν οι ειδικότεροι στόχοι της εργασίας, οι οποίοι είναι η αντίληψη των παιδιών της έννοιας του δάσους με εστίαση στα στοιχεία από τα οποία αποτελείται, τα βιώματα και οι εμπειρίες τους και η λειτουργία του δάσους. Τα ερωτήματα που θέτονται στα παιδιά είναι τα εξής:

- Τί πράγματα βρίσκει κανείς στο δάσος;
- Ποια ζώα μένουν στο δάσος;
- Τι βιώματα/εμπειρίες έχουν από το δάσος;
- Ποια/ποιες λειτουργίες έχει το δάσος;
- Τι προτιμήσεις έχουν για το δάσος;

Αναλυτικότερα, αυτό που ερευνήθηκε ήταν αν τα παιδιά αντιλαμβάνονται το δάσος ως οικοσύστημα και τι εμπειρίες έχουν από αυτό. Μέσα, λοιπόν, από την αξιολόγηση μίας

Διδακτικής Παρέμβασης στο πλαίσιο της Δασικής Παιδαγωγικής, επιδιώξαμε να ανακαλύψουμε κατά πόσο τα παιδιά μπορούν να αποκτήσουν γνώσεις πάνω στο περιβάλλον του δάσους και ταυτόχρονα κατά πόσο θα διευρυνθούν οι εμπειρίες και τα βιώματά τους μέσα από την επαφή τους με το δάσος.

Ο κύριος λόγος που επιλέχτηκε αυτή η έννοια (δάσος) έγκειται στο ότι το περιβάλλον στο οποίο εφαρμόζεται η Παιδαγωγική του Δάσους γίνεται στο δάσος και με αυτόν τον τρόπο οι δραστηριότητες που θα υλοποιηθούν θα εστιαστούν στο γνωστικό αντικείμενο του δάσους. Επίσης, το γεγονός ότι το θέμα είναι γενικό από τη μία, αφήνει περισσότερα περιθώρια στα παιδιά να αναδείξουν τις ιδέες τους και από την άλλη είναι άμεσο ώστε να παρέχει περισσότερη ελευθερία ως προς τη φύση των δραστηριοτήτων.

Μέσα από τη μελέτη της βιβλιογραφίας για τη Δασική Παιδαγωγική στην Ελλάδα, αποδείχθηκε ότι υπάρχουν περιορισμένα δεδομένα ως προς αυτό το θέμα και γενικότερα η παιδαγωγική αυτή είναι ελάχιστα γνωστή. Συνεπώς, προβάλλεται η αναγκαιότητα για τον σχεδιασμό της παρούσας εργασίας και τα ερωτήματα αφορούν την αρχική κατανόηση της εμπλεκόμενης έννοιας και την επιτυχία μίας διδακτικής παρέμβασης που σχεδιάζεται στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού προγράμματος της Παιδαγωγικής του Δάσους «PAWS» και τις προτάσεις των δασικών σχολείων για δραστηριότητες που υπάρχουν στο διαδίκτυο. Σύμφωνα, λοιπόν, με τα στοιχεία του θεωρητικού πλαισίου, η εργασία απευθύνεται στην ανάπτυξη γνώσεων και εμπειριών.

Τα ερευνητικά ερωτήματα είναι:

- ποιες είναι οι ιδέες των παιδιών για την έννοια του δάσους δηλαδή τις γνώσεις που έχουν για τα διάφορα στοιχεία που απαρτίζουν ένα τέτοιο περιβάλλον και τη λειτουργία του στους διάφορους οργανισμούς
- τι βιώματα και εμπειρίες έχουν από ένα δάσος ώστε να εξεταστεί ο βαθμός επαφής τους με αυτό και,
- κατά πόσο μία σύντομη διδακτική παρέμβαση, σχεδιασμένη με βάση τις αρχές της Παιδαγωγικής του Δάσους, μπορεί να επηρεάσει τις γνώσεις και τις ιδέες των παιδιών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Ερευνητικό μέρος

2.1 Εισαγωγή

Οι αντιλήψεις των παιδιών για ένα θέμα όπως είναι το δάσος παίζουν πολύ σημαντικό ρόλο πριν το σχεδιασμό κάθε δραστηριότητας.

Σε αυτήν την εργασία, επιχειρούμε να διερευνήσουμε το κατά πόσο τα παιδιά προσχολικής ηλικίας κατανοούν το δάσος ως ένα οικοσύστημα. Στη συνέχεια, μελετάμε ποια είναι η σχέση και η επαφή τους με το φυσικό περιβάλλον του δάσους και τι προτιμήσεις έχουν για αυτό. Η έρευνα σχεδιάστηκε σε τρεις φάσεις: Προ-τεστ, Διδακτική Παρέμβαση και Μετά-τεστ. Ο προέλεγχος αποτελείται από τη διεξαγωγή ημι-δομημένων συνεντεύξεων και έγινε με στόχο την ανίχνευση των πρότερων γνώσεων και εμπειριών των παιδιών. Στη συνέχεια σχεδιάστηκε η Διδακτική Παρέμβαση λαμβάνοντας υπόψη τις απαντήσεις των παιδιών κατά τον προέλεγχο καθώς και τις βασικές αρχές και τη μεθοδολογία της Παιδαγωγικής του δάσους. Ειδικότερα, σχεδιάστηκαν και υλοποιήθηκαν 10 δραστηριότητες. Τέλος, ακολούθησε η φάση του Μετα-ελέγχου, που αφορούσε στην αξιολόγηση της επίδοσης των παιδιών μετά τη Διδακτική παρέμβαση, προκειμένου να δούμε αν υπήρξε μετατόπιση των αρχικών ιδεών των παιδιών η οποία ακολούθησε την ίδια ακριβώς διαδικασία με τη φάση του προελέγχου.

2.2 Είδος της έρευνας

Το είδος της έρευνας είναι η εμπειρική έρευνα επειδή έχει ως μεθοδολογία την εφαρμογή μιας εκπαιδευτικής προσέγγισης, την Παδαγωγική του Δάσους και είναι ημι-ποιοτική γιατί τα δεδομένα τα οποία θα συλλεχθούν είναι ποιοτικά και μέσα από αυτά τα δεδομένα θα εξαχθούν παράλληλα και ποσοτικά δεδομένα¹¹. Η έρευνα, δηλαδή, κινείται στο πλαίσιο ατομικών ημι-δομημένων συνεντεύξεων ως εργαλεία συλλογής των δεδομένων μας όπου εξετάστηκαν τα ερευνητικά ερωτήματα μέσα από τρεις θεματικές ενότητες: πρώτον την έννοια

¹¹ <http://www.ekke.gr/estia/Grenved/seminar3.htm>

του δάσους, δεύτερον τα βιώματα και εμπειρίες των παιδιών από το δάσος και τρίτον τις αξίες και προτιμήσεις των παιδιών για το δάσος. Επιπλέον, χρησιμοποιήθηκαν ως εργαλεία συλλογής δεδομένων, εκτός από την ημιδομημένη συνέντευξη, η παρατήρηση η οποία συνέβαλε στη διαδικασία αξιολόγησης των δραστηριοτήτων.

2.3 Δείγμα της έρευνας

Η έρευνα διεξήχθη στον ιδιωτικό παιδικό σταθμό-νηπιαγωγείο Babyland στο Βόλο καθώς το συγκεκριμένο σχολείο δείχνει ένα μεγάλο ενδιαφέρον προς την εφαρμογή διάφορων μαθησιακών προσεγγίσεων ανάμεσά τους και η Παιδαγωγική του Δάσους. Με αυτόν τον τρόπο, κατόπιν επικοινωνίας με την κ. Τριανταφυλλίδη, μπόρεσε να επιτευχθεί η συνεργασία και εφαρμόσαμε το πρόγραμμα της Παιδαγωγικής του Δάσους. Στη διαδικασία του προ-τεστ συμμετείχαν 13 παιδιά, εκ των οποίων τα 7 ήταν νήπια και τα 6 προνήπια. Τα παιδιά αυτά συμμετείχαν και στη διδακτική παρέμβαση και είχαν ενεργό ρόλο καθόλη τη διάρκειά της.

2.4 Διαδικασία έρευνας

Αναπτύχθηκε σε 3 φάσεις. Η πρώτη περιελάμβανε τον προέλεγχο, η δεύτερη τη διδακτική παρέμβαση και η Τρίτη τον μεταέλεγχο. Ειδικότερα οι φάσεις ήταν οι ακόλουθες:

1^η Φάση: Προέλεγχος: Συνεντεύξεις ανίχνευσης αντιλήψεων των παιδιών

Η εφαρμογή του Προ-τεστ διήρκεσε 2 μέρες (11/03/2014- 12/03/2014). Η συλλογή δεδομένων έγινε με βάση τις ατομικές συνεντεύξεις στο χώρο του σχολείου. Η κάθε συνέντευξη είχε διάρκεια περίπου 5 λεπτά. Αρχικά, πριν διεξαχθεί η κάθε συνέντευξη με το κάθε παιδί, του εξηγήσαμε ότι θα το ρωτούσαμε κάποιες ερωτήσεις για το δάσος. Ύστερα, του κάναμε μια σειρά από ερωτήσεις έχοντας από πριν σχεδιάσει έναν οδηγό συνέντευξης (βλ. Παράρτημα) ο οποίος αποτελείται από τρεις θεματικές ενότητες. Όπως αναφέραμε και παραπάνω, η φάση του Προ-τεστ γίνεται για την ανίχνευση πρότερων ιδεών και εμπειριών των παιδιών.

Η πρώτη θεματική ενότητα είναι «Η έννοια του Δάσους» στην οποία εξετάζονται η ικανότητα κατανόησης της έννοιας δάσος και των στοιχείων που το απαρτίζουν (δηλαδή βιοτικοί και αβιοτικοί οργανισμοί) κι έτσι ζητείται από το παιδί να μας το περιγράψει να μας δώσει παραδείγματα. Πιο συγκεκριμένα, καλείται να πει κάποια πράγματα που μπορεί κάποιος να βρει στο δάσος και τί ζώα μπορεί να φιλοξενεί ένα δάσος.

Η δεύτερη θεματική ενότητα εξετάζει τα βιώματα και τις εμπειρίες των παιδιών από το δάσος και δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στις αισθήσεις. Γίνονται ερωτήσεις σχετικά με το αν το παιδί έχει αγγίξει δέντρο κι αν ναι, να μας πει τον τρόπο αίσθησής του. Αν έχει επισκεφθεί δάσος το ρωτάμε τί έκανε εκεί, ποια ήταν τα συναισθήματά του από το δάσος, εάν άκουσε ήχους από το δάσος και τί και εάν είχε μυρίσει λουλούδι και τον τρόπο που μύριζε.

Η τρίτη θεματική ενότητα μελετά τις αξίες και τις προτιμήσεις των παιδιών αναφορικά με τί καλά πράγματα μπορεί να κάνει ένα δάσος και τι θα τους άρεσε να κάνουν εάν μπορούσαν να επισκεφθούν το δάσος αντίστοιχα.

2^η φάση: Διδακτική παρέμβαση:

Το Πρόγραμμα Δραστηριοτήτων που σχεδιάσαμε και υλοποιήσαμε

Σε αυτό το κεφάλαιο, θα αναφερθούμε στη Διδακτική Παρέμβαση, για τον σχεδιασμό της οποίας λάβαμε υπόψην μας τα αποτελέσματα από τον προέλεγχο μέσα από το οποίο επιχειρήσαμε την ανάδυση των πρότερων γνώσεων των παιδιών (Gelmman & Brennehan, 2004). Πιο συγκεκριμένα, πριν σχεδιάσουμε τις παιδαγωγικές δραστηριότητες, συγκεντρώσαμε τα δεδομένα μας και από τα 13 παιδιά του δείγματος, καθώς παίζανε πολύ σημαντικό ρόλο στην δημιουργία της Διδακτικής Παρέμβασης. Με την παρούσα Διδακτική Παρέμβαση επιχειρήσαμε να αναπτύξουμε γνώσεις και εμπειρίες σε παιδιά προσχολικής ηλικίας. Οι γνώσεις και οι εμπειρίες αφορούν το δάσος ως οικοσύστημα, με έμφαση στα στοιχεία από τα οποία αποτελείται ένα δάσος και στη θετική λειτουργία του δάσους.

Η Διδακτική Παρέμβαση πραγματοποιήθηκε με την εφαρμογή δέκα εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων σε διάρκεια τεσσάρων ημερών, ξεκινώντας με απλές δραστηριότητες εξοικείωσης του δάσους και παιχνίδια και καταλήγοντας σε πιο οργανωμένες δραστηριότητες. Αξίζει να τονιστεί ότι οι δραστηριότητες σχεδιάστηκαν με τέτοιο τρόπο που να ανταποκρίνονται στις αρχές της Παιδαγωγικής του Δάσους με έμφαση στις αισθητηριακές ανακαλύψεις.

Φροντίσαμε οι δραστηριότητες να έχουν ένα ενδιαφέρον και να προάγουν τις αισθήσεις των παιδιών.

Η διδακτική παρέμβαση διήρκησε 4 ημέρες και είχε εφαρμογή από τις 13/03/2014 μέχρι τις 14/03/2014 και από τις 17/03/2014 μέχρι τις 18/03/2014.

ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ

Πρώτη μέρα διδακτικής παρέμβασης

1^η Δραστηριότητα

Τίτλος Δραστηριότητας: «Γνωριμία με το δάσος!»

Στόχος/-οι: Να γνωρίσουν και να εξοικειωθούν με το χώρο του δάσους

Χρονική διάρκεια: 15'

Υλικά και μέσα: φυσικά αντικείμενα του δάσους, κόκκινες και άσπρες λωρίδες

Περιγραφή: Πριν την έναρξη της δραστηριότητας, καλωσορίζουμε τα παιδιά στην επίσκεψή τους στο δάσος και τους λέμε ότι εδώ (δηλαδή το δάσος) θα παίξουμε και θα κάνουμε πολλά πράγματα μαζί. Αφού έχουμε επιλέξει ένα κατάλληλο σημείο του δάσους σε συμφωνία με τη νηπιαγωγό, θα οριοθετήσουμε ένα σημείο του δάσους κυκλικά χρησιμοποιώντας τις απαγορευτικές λωρίδες ανάμεσα στα δέντρα και ύστερα θα εξηγήσουμε στα παιδιά ότι ο χώρος που μπορούν να χρησιμοποιήσουν είναι αυτός που είναι μέσα στις λωρίδες και δε πρέπει να βγουν έξω από αυτόν. Στη συνέχεια, θα προτείνουμε στα παιδιά να εξερευνήσουμε το δάσος μαζί περπατώντας στον ήδη προσδιορισμένο χώρο και θα τα ζητήσουμε να βρουν ένα αντικείμενο που τους αρέσει κατά τη διάρκεια της εξερεύνησης.

Αφού βρουν όλα τα παιδιά τα αντικείμενα, θα κάτσουμε σε κύκλο και θα ρωτήσουμε ένα ένα τα παιδιά να πει το όνομά του και το λόγο που επέλεξε αυτό το συγκεκριμένο αντικείμενο και στο τέλος εμείς θα ανακοινώσουμε για τα δικά μας αντικείμενα. Με αυτόν τον τρόπο, γίνεται μια πρώτη προσπάθεια να εξοικειωθούμε με τα παιδιά και να αναπτυχθεί μια στοιχειώδης σχέση μεταξύ μας.

2^η Δραστηριότητα

Τίτλος Δραστηριότητας: «Κυνήγι θησαυρού!»

Στόχος/-οι: Να αξιοποιήσουν τα παιδιά την αίσθηση της όρασης, της όσφρησης και της αφής

Να κατασκευάσουν ένα κολλάζ με αντικείμενα του δάσους

Χρονική διάρκεια: 30'-40'

Υλικά και μέσα: Δοχεία συλλογής υλικών (4), μεγεθυντικοί φακοί, λευκά χαρτόνια κανσόν (4), κόλλα, κολλητική ταινία

Περιγραφή: Σε αυτή τη φάση, χωρίζουμε τα παιδιά σε τέσσερις ομάδες και τους εξηγούμε ότι πρόκειται να παίξουν ένα κυνήγι θησαυρού. Η κάθε ομάδα καλείται να συλλέξει ορισμένα αντικείμενα μέσα στο χώρο του δάσους που θα τα φωνάξουμε (υπενθυμίζουμε τα παιδιά ότι μπορούν να συλλέξουν μόνο τα αντικείμενα που βρίσκονται εντός των ορίων του δάσους). Για κάθε αντικείμενο, θα υπάρχει ένα διάστημα 3' περίπου για να το βρουν και αφού περάσει αυτός ο χρόνος θα σφυρίζουμε για να φωνάξουμε το επόμενο πράγμα που πρέπει να βρουν. Συγκεκριμένα, οι εκφωνήσεις που θα δοθούν είναι:

- Βρείτε το μεγαλύτερο πράγμα που υπάρχει στο δάσος
- Βρείτε το μικρότερο πράγμα που υπάρχει στο δάσος
- Βρείτε κάτι που να έχει ωραία μυρωδιά
- Βρείτε κάτι που να έχει απαίσια μυρωδιά
- Βρείτε κάτι που να έχει απαλή αίσθηση
- Βρείτε κάτι που έχει τραχιά αίσθηση

Στη συνέχεια, αφού όλες οι ομάδες συγκεντρώσουν τα αντικείμενα, θα τοποθετήσουμε στο έδαφος τα τέσσερα χαρτόνια (μία για κάθε ομάδα) και θα ζητήσουμε από τα παιδιά να τα αδειάσουν στο χαρτόνι που τους αντιστοιχεί και να τα παρατηρήσουν με τους μεγεθυντικούς φακούς. Ύστερα, η κάθε ομάδα θα παρουσιάσει στις υπόλοιπες ομάδες τα ονόματα των υλικών τους και θα σχολιάσουν για αυτά. Σε αυτό το σημείο θα ενθαρρύνουμε τα υπόλοιπα παιδιά να αγγίξουν και να μυρίσουν τα αντικείμενα της ομάδας που τα παρουσιάζει. Όταν παρουσιαστούν όλα τα αντικείμενα, προτείνουμε στα παιδιά τί θα μπορούσαμε να κάνουμε με αυτά τα αντικείμενα και θα καταλήξουμε να κάνει η καθεμία ομάδα ένα κολλάζ με αυτά. Μετά την κατασκευή των κολλάζ, θα κρεμάσουμε τα κολλάζ στα δέντρα και θα ρωτήσουμε τα παιδιά της κάθε ομάδας κάποια πράγματα σχετικά με το τί είναι αυτό που δημιούργησαν, πώς σκέφτηκαν να το δημιουργήσουν, αν τους άρεσε το αποτέλεσμα και αν θα άλλαζαν κάτι από αυτό.

Επισημαίνεται ότι και τα άλλα παιδιά θα παρατηρήσουν τις κατασκευές των υπόλοιπων παιδιών και μπορούν να σχολιάσουν ή να ρωτήσουν κάτι για αυτές.

3^η Δραστηριότητα

Τίτλος Δραστηριότητας: «Ας παίξουμε στο δάσος!»

Στόχος/-οι: Να ψυχαγωγηθούν μέσα από αυθόρμητα κινητικά παιχνίδια

Να προσεγγίσουν το περιβάλλον του δάσους

Να ενθαρρυνθούν τα παιδιά να παίρνουν πρωτοβουλίες

Χρονική διάρκεια: 25'-40'

Υλικά και μέσα: -

Περιγραφή: Σε αυτή τη δραστηριότητα, προτείνουμε στα παιδιά να παίξουμε το γνωστό παιχνίδι «κρυφτό» εντός των ορίων της περιοχής (σημειώνεται ότι εάν η περιοχή δεν ενδείκνυται για κινητικό παιχνίδι, θα βρούμε άλλο μέρος που θα είναι ανοιχτός χώρος και θα οριοθετήσουμε πάλι το χώρο). Το παιχνίδι αποτελεί αφορμή εξοικείωσης των παιδιών με το περιβάλλον του δάσους καθώς θα χρειαστεί να προσεγγίσουν δέντρα, βράχους, θάμνους για να κρυφτούν. Μετά τη λήξη του παιχνιδιού, θα ζητήσουμε από τα παιδιά να μας δείξουν τα σημεία που επέλεξαν ως κρύπτες. Δίνεται έτσι η δυνατότητα να προσεγγίσουν πιο επιτηδευμένα το περιβάλλον του δάσους, αξιοποιώντας την αίσθηση της όρασης, της όσφρησης, της αφής. Αναμένεται να αγγίξουν κλαδιά και φύλλα, να ανακατέψουν τα πεσμένα φύλλα στο χώμα, να αγγίξουν βράχους και κορμούς, να δημιουργήσουν σωρούς από φύλλα, να αγγίξουν το έδαφος, να παρατηρήσουν πέτρες, κελύφη σαλιγκαριών ή καρπούς, να αγγίξουν τα βρύα σε έναν κορμό, να σχολιάσουν την υφή τους και γενικότερα να εκφράσουν τις εντυπώσεις τους για την ποικιλία των μορφών του δάσους. Με το τέλος αυτής της διαδικασίας, ρωτάμε ξανά τα παιδιά αν θα ήθελαν να παίξουν κάποιο άλλο παιχνίδι της επιλογής τους. Αφού ακουστούν όλες οι απόψεις των παιδιών, θα ψηφίσουν τα παιδιά ποιο ή ποια παιχνίδια θα παίξουν και θα συμμετέχουμε και εμείς. Έτσι, προωθείται η αυτόβουλη ενέργεια των παιδιών να κάνουν πράγματα που τα ενδιαφέρει εκτός από αυτά που ζητάμε.

Με το πέρας όλων των δραστηριοτήτων, καλούμε τα παιδιά να μαζευτούμε σε κύκλο ώστε να κάνουμε μία συζήτηση για όσα κάναμε εκείνη τη μέρα. Θα προσπαθήσουμε δηλαδή να κάνουμε μια ανασκόπηση και μια αξιολόγηση των όσων έγιναν. Αναλυτικότερα, οι ερωτήσεις

που θα κάνουμε στα παιδιά είναι: «Θα ήθελε κάποιος να μας πει τί κάναμε σήμερα;», «Τί σας άρεσε περισσότερο από αυτά που κάναμε;», «Τί σας έκανε περισσότερο εντύπωση;», «Ανακαλύψατε κάτι σήμερα και αν ναι, τί είναι αυτό ή αυτά;», «Αντιμετωπίσατε δυσκολίες σε αυτά που κάνατε;», «Πώς λύσατε το πρόβλημα τελικά;», «Θα αλλάζατε κάτι στις δραστηριότητες που κάναμε;», «Κουραστήκατε καθόλου;».

Δεύτερη μέρα διδακτικής παρέμβασης

4^η Δραστηριότητα

Τίτλος Δραστηριότητας: «Αγκάλιασε το σωστό δέντρο»

Στόχος/-οι: Να χρησιμοποιήσουν την αίσθηση της αφής πέρα της όρασης για να ανακαλύψουν ένα δέντρο

Να ανακαλύψουν ένα ενδιαφέρον για τα δέντρα και μια αίσθηση υπευθυνότητας για τα τοπικά δάση

Χρονική διάρκεια: 15'

Υλικά και μέσα: Λωρίδες υφάσματος για κάλυψη ματιών, ένα για κάθε ζευγάρι παιδιών

Περιγραφή: Πριν την δραστηριότητα, θα επιλέξουμε μια ανοιχτή περιοχή μέσα στο πεδίο του δάσους και θα ελέγξουμε ότι η περιοχή είναι ασφαλής για τα παιδιά που θα έχουν καλυμμένα τα μάτια τους και τους οδηγούς τους που θα περπατάνε μαζί. Είναι προτιμώτερο να βρούμε μια περιοχή που έχει διαφορετικά μεγέθη και είδη δέντρων και ποικιλία διαφορετικών υφών στη φλούδα τους. Αρχίζουμε τη δραστηριότητα οδηγώντας τα παιδιά σε μια σειρά από μεγάλο και μεσαίου μεγέθους δέντρα και να δούμε πόσα παιδιά, κρατώντας τα χέρια ή απλά αγγίζοντας τις άκρες των δακτύλων τους με άλλα παιδιά, χρειάζονται για να καλύψουν την περίμετρο του δέντρου. Ζητάμε, λοιπόν, από τα παιδιά να αγγίξουν το φλοιό του δέντρου και να να περιγράψουν την αίσθησή του και στη συνέχεια τους λέμε το όνομα του δέντρου. Μετά από αυτό, ζητάμε από τα παιδιά να μουν σε ζευγάρια και μοιράζουμε στο κάθε ζευγάρι από μία λωρίδα υφάσματος. Σε αυτό το σημείο, εξηγούμε στα παιδιά ότι κάθε παιδί από το ζευγάρι θα «αγκαλιάσει ένα δέντρο». Κάθε ζευγάρι αποφασίζει τότε ποιος θα είναι πρώτα ο αρχηγός και ποιος θα έχει καλυμμένα τα μάτια του. Εξηγούμε, επίσης, ότι το γεγονός ότι δε βλέπουμε το οποίο είναι η πιο δυνατή μας αίσθηση, θα μας κάνει να ενεργοποιήσουμε τις άλλες μας αισθήσεις πιο αποτελεσματικά. Τα παιδιά-οδηγοί μπορούν να καθοδηγήσουν το άλλο παιδί με το χέρι τους στον ώμο του άλλου παιδιού ή κρατώντας τον ώμο τους σε ένα δέντρο της επιλογής τους. Όταν

όλα τα παιδιά με καλυμμένα τα μάτια αγγίζουν το δέντρο, τα ρωτάμε εάν μπορούν να βάλουν τα χέρια τους γύρω από αυτό. Επιπλέον, τα ζητάμε να βάλουν το πρόσωπό τους στο φλοιό και ρωτάμε εάν έχει μυρωδιά, εάν υπάρχει κάτι που να μεγαλώνει στο φλοιό και εάν το αισθάνονται να είναι τραχύ, ανώμαλο ή λείο. Αφού αισθανθούν ότι γνωρίζουν ποιο είναι το δέντρο τους, οδηγούνται πίσω στην αφετηρία με μια κυκλική διαδρομή για να χάσουν την αίσθηση της κατεύθυνσης. Από τη στιγμή που βγάλουν το κάλυμμα, θα πρέπει να προσπαθήσουν να βρουν το δέντρο τους έχοντας στο νου πώς αισθάνθηκαν. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται και για το άλλο μέλος του ζευγαριού.

5^η Δραστηριότητα

Τίτλος Δραστηριότητας: «Μυρωδιές της άνοιξης!»

Στόχος/-οι: Να ανακαλύψουν τις διαφορετικές μυρωδιές των φυτών μέσω της όσφρησης

Χρονική διάρκεια: 20'

Υλικά και μέσα: πλαστικά δοχεία, ξυλάκια, λωρίδες υφάσματος, ανεξίτηλος μαρκαδόρος

Περιγραφή: Ζητάμε από τα παιδιά να ψάξουν πράγματα στο έδαφος του δάσους και να τα μαζέψουν προκειμένου να φτιάξουν τη δική τους ανοιξιάτικη μυρωδιά του δάσους. Αφού συλλέξουν αυτά που μύρισαν, προτείνουμε στα παιδιά να τα θρυμματίσουν ή να τα σπάσουν ανάμεσα στα δάκτυλά τους και να τα μυρίσουν. Μπορούν να προσθέσουν κάθε μυρωδιά που τους αρέσει στο δοχείο τους και τα προτρέπουμε να χρησιμοποιήσουν ένα ξυλάκι για να τα πολτοποιήσουν. Όταν τελειώσουν όλα τα παιδιά, γράφουμε το όνομα του παιδιού στο δοχείο του, τα ζητάμε να τοποθετήσουν σε μία σειρά τα δοχεία τους σε ένα σημείο του δάσους και ρωτάμε τί ζώα μπορούν να προσελκύσουν οι μυρωδιές που έφτιαξαν. Έπειτα, μπορούν να μυρίσουν τα δοχεία και τα ενθαρρύνουμε πώς μυρίζει η μυρωδιά κάποιου δοχείου. Τέλος, μπορούμε να προτείνουμε στα παιδιά εάν θα ήθελαν να παίξουν ένα παιχνίδι μνήμης τοποθετώντας σε σειρά τέσσερα δοχεία και το παιδί που έχει καλυμμένα τα μάτια του, θα μυρίσει μια μυρωδιά από ένα δοχείο από άλλο παιδί (θα έχουμε συνεννοηθεί με τα παιδιά ποιανού δοχείου θα μυρίσει) και ύστερα θα πρέπει να μαντέψει ανάμεσα σε άλλα τρία δοχεία ποια μυρωδιά έχει μυρίσει στην αρχή.

6^η Δραστηριότητα

Τίτλος Δραστηριότητας: «Ήχοι στο δάσος»

Στόχος/-οι: Να χρησιμοποιήσουν την αίσθηση της ακοής για να εντοπίσουν τους διαφορετικούς ήχους στο δάσος

Χρονική διάρκεια: 20'

Υλικά και μέσα: -

Περιγραφή: Σε ένα μέρος όπου υπάρχουν μόνο δέντρα, προτρέπονται τα παιδιά να κλείσουν τα μάτια τους και να αφογκραστούν. Προκειμένου να εντοπιστούν καλύτερα οι διαφορετικές πηγές ήχων και η προέλευσή τους, προτείνονται τα παρακάτω. Τα παιδιά στέκονται συγκεντρωμένα έχοντας όλα μέτωπο προς εμάς. Καλούνται να ακούσουν ήχους προερχόμενους από διαφορετικές κατευθύνσεις. Προσπαθούν να ακούσουν πρώτα ήχους που έρχονται από τη μία πλευρά. Ανακοινώνουν τι άκουσαν (π.χ. θρόισμα φύλλων) και αναφέρουν την πιθανή πηγή (δέντρο – άνεμος). Επαναλαμβάνουν το ίδιο για ήχους που προέρχονται από την άλλη πλευρά. Στη συνέχεια, μεταφερόμαστε σε μια άλλη περιοχή όπου διακρίνεται έντονα κάποιος ήχος (π.χ. κίνηση νερού σε ένα ποτάμι) και επαναλαμβάνουμε την παραπάνω διαδικασία.

7η Δραστηριότητα

Τίτλος Δραστηριότητας: «Ας παίξουμε στο δάσος!»

Στόχος/-οι: Να ψυχαγωγηθούν μέσα από αυθόρμητα κινητικά παιχνίδια

Να ενθαρρυνθούν τα παιδιά να παίρνουν πρωτοβουλίες

Χρονική διάρκεια: 20-30'

Υλικά και μέσα: -

Περιγραφή: Τα παιδιά σε συνεργασία με μας, προσπαθούμε να δημιουργήσουμε το δικό μας κινητικό παιχνίδι. Αρχικά, ρωτάμε τα παιδιά τί παιχνίδια ξέρουν να παίζουν και τί είδους παιχνίδι θα ήθελαν να παίζουν. Αφού καταλήξουμε στο είδος του παιχνιδιού, εξηγούμε στα παιδιά ότι για να παίζουμε χρειαζόμαστε κανόνες οπότε θα χρειαστεί να θυμηθούμε τους δικούς μας κανόνες για το είδος αυτό. Όλα τα παιδιά ενθαρρύνονται να εκφράσουν τις ιδέες τους για το τί κανόνες θα μπορούσαμε να ακολουθήσουμε παίζοντας το και παράλληλα θα τα βοηθάμε εάν δυσκολευτούν σε κάτι. Όταν συμφωνήσουμε στη τελική μορφή του παιχνιδιού, ζητάμε από κάποιο παιδί να μας πει τους κανόνες του παιχνιδιού που δημιουργήσαμε και όταν τελειώσει, ξεκινάμε το παιχνίδι!

Με την ολοκλήρωση των δραστηριοτήτων, ακολουθεί η ανασκόπηση τους κατά την οποία τα παιδιά, καθισμένα σε κύκλο, θα κάνουμε μια συζήτηση για αυτά που κάναμε. Οι ερωτήσεις

που θα θέσουμε είναι ίδιες με εκείνες της προηγούμενης διδακτικής παρέμβασης: «Θα ήθελε κάποιος να μας πει τί κάναμε σήμερα;», «Τί σας άρεσε περισσότερο από αυτά που κάναμε;», «Τί σας έκανε περισσότερο εντύπωση;», «Ανακαλύψατε κάτι σήμερα και αν ναι, τί είναι αυτό ή αυτά;», «Αντιμετωπίσατε δυσκολίες σε αυτά που κάνατε;», «Αν ναι, πώς καταφέρατε να ξεπεράσετε την/τις δυσκολία/-ες τελικά;», «Θα αλλάζατε κάτι στις δραστηριότητες που κάναμε;», «Κουραστήκατε καθόλου;». Θα προσθέσουμε, όμως, και ερωτήσεις συναισθημάτων στα παιδιά όπως: «Τί νιώσατε στη δραστηριότητα π.χ όταν κλείνατε τα μάτια σας και δε μπορούσατε να βλέπετε;», «Πώς αισθανθήκατε όταν ακούγαμε τους ήχους του δάσους;».

Τρίτη μέρα διδακτικής παρέμβασης

8η Δραστηριότητα

Τίτλος Δραστηριότητας: «Ποιος άλλος μένει εδώ;»

Στόχος/-οι: Να κατανοήσουν τις τροφικές σχέσεις μεταξύ των ζώων του παραμυθιού και να τις αναζητήσουν στο δάσος

Χρονική διάρκεια: 50'

Υλικά και μέσα: υπολογιστής, παραμύθι

Περιγραφή: Σε αυτή τη δραστηριότητα, θα γίνει μια ανάγνωση του παραμυθιού «Ποιος άλλος μένει εδώ;» (ΥΠΕΠΘ, 2008) όπου παρουσιάζονται ζώα του δάσους που αξιοποιούν τα μέρη ενός δέντρου για την εύρεση της τροφής τους ή για την προστασία τους ή για την κατασκευή της φωλιάς τους. Η ανάγνωση θα γίνει μέσα από την έντυπη μορφή του παραμυθιού και τα παιδιά θα έχουν οπτική εικόνα των εικόνων που θα παρουσιάζονται στον υπολογιστή. Με αυτόν τον τρόπο, κατά τη διάρκεια της ανάγνωσης, μπορούμε να ρωτήσουμε τα παιδιά τί βλέπουν στις εικόνες του παραμυθιού από τον υπολογιστή π.χ. «Είδε ότι κάποια φύλλα είχαν μικρές τρυπούλες και αμέσως ανακάλυψε ποιος τις δημιούργησε» Ποιοι να να τις δημιούργησε άραγε; Μόλις τελειώσουμε την ανάγνωση, θα προτρέψουμε τα παιδιά να κάνουν μια προσπάθεια να πουν το παραμύθι με δικά τους λόγια παρατηρώντας τις εικόνες του βιβλίου (κάθε παιδί θα ενθαρρυνθεί να πει ένα κομμάτι του παραμυθιού). Στο τέλος της αφήγησης από τα παιδιά, κάποιες από τις απορίες ή εντυπώσεις των παιδιών θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν στην αναζήτηση έτσι ώστε να γίνει κατανοητή η συμβολή του δέντρου στην ικανοποίηση ορισμένων αναγκών των ζώων που αναφέρονται στο βιβλίο. Για παράδειγμα:

- Πού έχει τη φωλιά του ο σκίουρος; Θέλετε να ψάξουμε για τυχόν τρύπες στα δέντρα;

- Σε τι του χρειάζεται μια φωλιά; Πώς την κατασκευάζει;
- Τι ζητούν τα μυρμήγκια στο δέντρο; Ελάτε να ψάξουμε αν υπάρχουν!
- Τι κάνουν οι πράσινες κάμπιες;
- Έχει κι η αράχνη τον ιστό της στο δέντρο; Τι κάνει με αυτόν;
- Θυμάστε πού έμενε το πράσινο σκαθάρι;

Με την εκφώνηση της κάθε ερώτησης τα παιδιά παροτρύνονται να αναζητήσουν τις απαντήσεις τους μέσω της εξερεύνησης μέσα στο δάσος.

9η Δραστηριότητα

Τίτλος Δραστηριότητας: «Ελα να με πιάσεις!»

Στόχος/-οι: Να εμπεδώσουν τη έννοια των τροφικών σχέσεων μεταξύ των ζώων του δάσους μέσα από το παιχνίδι κυνηγητού

Να ψυχαγωγηθούν

Χρονική διάρκεια: 20'

Υλικά και μέσα: εικόνες ζώων

Περιγραφή: Σε αυτή τη δραστηριότητα, θα προτείνουμε στα παιδιά να παίξουμε ένα παιχνίδι κυνηγητού βάσει της προηγούμενης δραστηριότητας. Κάθε παιδί θα έχει κολλημένο στη μπροστινή μεριά της μπλούζας του την εικόνα ενός ζώου από το παραμύθι και ανάλογα με το ποιο ζώο θα είναι, θα καθορίσει εάν θα είναι ο θηρευτής ή το θήραμα. Τα παιδιά-«θηρευτές» καλούνται να κυνηγήσουν τα παιδιά-«θηράματα» και σε περίπτωση που τα πιάσουν, θα έρχονται σε μας και θα περιμένουν δίπλα μας μέχρι όλοι οι θηρευτές να «φάνε». Με το τέλος του παιχνιδιού, μπορούν είτε να εναλλάσσουν τους ρόλους τους είτε να μοιράσουμε τυχαία τις εικόνες ζώων εάν το επιθυμούν τα παιδιά να παίξουν δεύτερη φορά.

10η Δραστηριότητα

Τίτλος Δραστηριότητας: «Τι υπάρχει κάτω από τα παπούτσια μας στο δάσος;»

Στόχος/-οι: Να αναζητήσουν διάφορες μορφές ζωής του εδάφους.

Χρονική διάρκεια: 40'

Υλικά και μέσα: δοχεία συλλογής υλικών, φτυαράκια, μεγεθυντικοί φακοί, λαβίδες, πινελάκια, γυάλινα βαζάκια

Περιγραφή: Με αφορμή το παραμύθι που διαβάστηκε και πιο συγκεκριμένα τη στιγμή που ο σκίουρος ψάχνει στα πεσμένα φύλλα για καρπούς και συναντά το σκαθάρι, το μυριάποδο κ.λπ.. Παροτρύνονται τα παιδιά να προσεγγίσουν το στρώμα των πεσμένων φύλλων με τις αισθήσεις (αξιοποιώντας χέρια, μύτη, αυτιά, μάτια), με το σώμα τους. Επίσης, τα προτείνουμε να πάρουν στα χέρια τους πεσμένα φύλλα, να τα περιεργαστούν, να τα παρατηρήσουν, να τα συγκρίνουν είτε μεταξύ τους είτε με φύλλα που έχουν απομείνει στο δέντρο. Με ερωτήσεις που θα τους κάνουμε, θα παρατηρήσουν ότι δεν είναι όλα ίδια π.χ. «Έχουν όλα το ίδιο χρώμα/μέγεθος;», «Πώς αισθάνεστε τα φύλλα; Είναι σκληρά ή μαλακά;», «Πώς μυρίζουν;». Στη συνέχεια, τους καλούμε να ανασηκώσουν τα πεσμένα φύλλα με τα χέρια τους ή με τα φτυαράκια. Σκαθάρια, αράχνες, μυριάποδα, ψαλίδες, σκουλήκια είναι πιθανόν να βρουν ανασηκώνοντας τα φύλλα ή σκάβοντας στο έδαφος. Σε αυτό το σημείο, θα ζητήσουμε να συλλέξουν κάποια από αυτά με τα πινέλα, τις λαβίδες ή με τα φτυαράκια, να τα τοποθετήσουν στα γυάλινα βάζα και να τα παρατηρήσουν με μεγεθυντικούς φακούς. Κάποια ερωτήματα που ενδεχομένως θα διευκόλυναν την παρατήρηση είναι: «Γνωρίζετε ότι κάτω από τα πόδια μας, στο έδαφος του δάσους, υπάρχουν ζώακια;», «Ποιος ξέρει κάποιο από αυτά τα ζώακια;», «Πώς τα λένε; Αν δεν τα ξέρουμε, ελάτε να τα παρατηρήσουμε και να τους δώσουμε ονόματα». Τα παιδιά μπορούν να επινοήσουν δικά τους ονόματα με βάση κάποια χαρακτηριστικά των οργανισμών. Για παράδειγμα, μπορούν εύκολα να ονομάσουν ένα σκαθάρι με βάση το σχήμα ή το χρώμα του σώματός του ή ένα μυριάποδο από τα πολλά του πόδια. Στο τέλος βέβαια δίνεται, από όποιον γνωρίζει και το πραγματικό κοινό όνομα του οργανισμού. «Ζουν και κυκλοφορούν στο έδαφος. Τι μπορεί να βρίσκουν εδώ;». Αφού τελειώσουν οι παρατηρήσεις και οι σχολιασμοί, θα αποφασίσουν τα παιδιά εάν θέλουν να απελευθερώσουν τα ζώακια στο δάσος ή να τα πάρουν μαζί τους στη τάξη για περαιτέρω διερεύνηση.

Με το τέλος της τρίτης διδακτικής παρέμβασης, θα κάνουμε μαζί με τα παιδιά μια ανασκόπηση και ταυτόχρονα μια αξιολόγηση της όλης διαδικασίας που προηγήθηκε. Οι ερωτήσεις που θα χρησιμοποιηθούν είναι οι ίδιες με τις προηγούμενες ημέρες: «Θα ήθελε κάποιος να μας πει τί κάναμε σήμερα;», «Τί σας άρεσε περισσότερο από αυτά που κάναμε;», «Τί σας έκανε περισσότερο εντύπωση;», «Ανακαλύψατε κάτι σήμερα και αν ναι, τί είναι αυτό ή αυτά;», «Αντιμετωπίσατε δυσκολίες σε αυτά που κάνατε;», «Πώς λύσατε το πρόβλημα τελικά;», «Θα αλλάζατε κάτι στις δραστηριότητες που κάναμε;», «Κουραστήκατε καθόλου;».

3^η Φάση: Μετα-έλεγχος: Αξιολόγηση

Η διαδικασία που ακολουθήσαμε στο μετα-έλεγχο ήταν η ίδια ακριβώς με αυτή του προελέγχου. Ο μετα-έλεγχος γίνεται για να διερευνηθεί η αποτελεσματικότητα των παρεμβάσεων. Με άλλα λόγια, είναι μία διαδικασία που λαμβάνει χώρα ύστερα από την ολοκλήρωση ενός εκπαιδευτικού προγράμματος και συχνά χρησιμοποιείται σε συνδυασμό με το προέλεγχο για να ελεγχθεί/ μετρηθεί κατά πόσο οι στόχοι, που τέθηκαν αρχικά, επιτεύχθηκαν από τα υποκείμενα, και επίσης η αποτελεσματικότητα αυτού του προγράμματος. Τέλος, η διαδικασία του μετα-ελέγχου είναι ένα είδος αξιολόγησης, κατά την οποία επιχειρείται να εξεταστεί κατά πόσο η εφαρμογή ενός συγκεκριμένου εκπαιδευτικού προγράμματος έλαβε χώρα επιτυχώς και κατά πόσο τα παιδιά ανταποκρίθηκαν σε αυτήν την εφαρμογή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Αποτελέσματα

3.1 Προ-τεστ: Ανίχνευση αντιλήψεων των παιδιών

Α' Μέρος – Η έννοια του Δάσους

Με βάση την επίδοση των παιδιών από το Α' Μέρος του Προ-τεστ αναδείχθηκαν τα παρακάτω αποτελέσματα. Σχετικά με τη γνώση της έννοιας «Δάσος» το 38,4% των παιδιών (5 παιδιά) είχε μια σχετική κατανόηση του δάσους μέσα από τις περιγραφές τους που έδωσαν. Σε αυτό το σημείο, σημαντικό θα ήταν να αναφέρουμε πιο αναλυτικά τα αποτελέσματα από τις απομαγνητοφωνήσεις των συνεντεύξεων (βλ. Παράρτημα). Οι ακόλουθοι πίνακες δείχνουν τις απαντήσεις από τις συνεντεύξεις του δείγματος αναφορικά με τα στοιχεία που απαρτίζουν ένα δάσος.

Πίνακας 3.1.1 «Τι πράγματα βρίσκει κάποιος στο στο δάσος;»

ΣΤΟΙΧΕΙΑ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (N=22)	ΠΟΣΟΣΤΟ ΠΑΙΔΙΩΝ (%)
Λουλούδια	2	15,3%
Δέντρα	11	84,6%
Γρασίδι	1	7%
Πεσμένα φύλλα	1	7%
Κορμός	1	7%
Χορτάρι	1	7%
Ξύλα	1	7%
Θάμνοι	1	7%

Σύμφωνα, λοιπόν, με τα παραπάνω αποτελέσματα (Πίνακας 3.1.1), παρατηρούμε ότι ένα αρκετό μεγάλο ποσοστό του δείγματος μας αναγνωρίζει τα «δέντρα» ως βασικά στοιχεία που αποτελείται ένα δάσος. Παρόλα αυτά, μόνο το 15,3% ανέφερε τα «λουλούδια» και τα υπόλοιπα στοιχεία απαντήθηκαν από 5 παιδιά [«γρασίδι» και «πεσμένα φύλλα»-5^ο Υποκείμενο-νήπιο (Κ), «κορμός»-7^ο Υποκείμενο-νήπιο (Α), «χορτάρι»-11^ο Υποκείμενο-προνήπιο (Κ), «ξύλα»-12^ο Υποκείμενο-προνήπιο (Α) και «θάμνοι»-13^ο Υποκείμενο-προνήπιο (Κ)]. Με βάση τα συγκεκριμένα αποτελέσματα, και αν το δούμε συνολικά για το ποια στοιχεία (βιοτικά και αβιοτικά) έχει ένα δάσος, η πλειοψηφία των παιδιών είτε τα «δέντρα» και παράλληλα είχε

πολλές ελλείψεις για τα υπόλοιπα στοιχεία αφού μόνο 6 παιδιά μπόρεσαν να προσθέσουν κι από ένα ή δύο επιπλέον στοιχεία.

Στη συνέχεια, όταν ρωτήθηκαν τα παιδιά να απαντήσουν ως προς τι ζώα μπορεί να φιλοξενεί ένα δάσος, διαπιστώσαμε ότι υπήρξε μια μεγάλη σύγχυση ως προς την έννοια του δάσους. Ειδικότερα, ανέφεραν και ζώα του δάσους και ζώα που ανήκαν εκτός του δασικού περιβάλλοντος και για αυτό το λόγο εξηγάγαμε πέντε κατηγορίες ταύτισης του δάσους με άλλα περιβάλλοντα κατοικίας των ζώων.

Πίνακας 3.1.2 «Σωστή ταύτιση του Δάσους με Δάσος»

ΖΩΑ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (N=22)	ΠΟΣΟΣΤΟ ΠΑΙΔΙΩΝ (%)
Λύκος	5	38,4%
Αλεπού	2	15,3%
Σκίουρος	2	15,3%
Αρκούδα	2	15,3%
Ποντίκι	1	7%
Κουνέλι	2	15,3%
Φίδι	2	15,3%
Κουκουβάγια	1	7%
Κάστορας	1	7%
Πεταλούδα	1	7%
Μέλισσα	1	7%
Πουλί	1	7%

Ο παραπάνω Πίνακας 3.1.2 δείχνει τις σωστές απαντήσεις των ζώων τα οποία ζουν σε ένα δάσος. Θα θέλαμε να αναφέρουμε ότι πολλά παιδιά ανέφεραν τα παραπάνω ζώα μαζί με άλλα ζώα που δεν ανήκουν στο δάσος, όπως οι περιπτώσεις των παιδιών 13ΑΝ (αρκούδες, λιοντάρια, τίγρεις) ή του 12ΑΠ (λιοντάρι, ποντίκι, γάτος, αρκούδα) ή της 4ΚΠ (λύκος, αλεπού, λιοντάρι, φίδι). Επίσης, βλέπουμε ότι το 38,4% των παιδιών είπε το «λύκο» και ένα 15,3% είτε την «αλεπού». Θα μπορούσαμε να υποθέσουμε από αυτό ότι κάποια από αυτά μπορεί να μην γνωρίζουν ουσιαστικά τί είναι ένα δάσος και να τα ανέφεραν επειδή τα θυμούνταν από τα παραμύθια ή τους μύθους. Ακολουθεί ένα 15% για το «σκίουρο», την «αρκούδα», το «κουνέλι»

και το «φίδι» και ένα 7% για το «ποντίκι» και την «κουκουβάγια». Τέλος, τα τέσσερα τελευταία ζώα απαντήθηκε από ένα παιδί («κάστορας», «πεταλούδα», «μέλισσα», «πουλί»). Εντύπωση μας κάνει το γεγονός ότι μόνο ένα παιδί ανέφερε ένα πτηνό και κανένα παιδί δεν ανέφερε κάποιο έντομο.

Πίνακας 3.1.3 «Ταύτιση του Δάσους με Σαββάνα»

ΖΩΑ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (N=22)	ΠΟΣΟΣΤΟ ΠΑΙΔΙΩΝ (%)
Τίγρης	3	23%
Λιοντάρι	6	46,1%
Καμηλοπάρδαλη	1	7%
Σαύρα	1	7%

Παρατηρούμε από τον Πίνακα 3.1.3 ότι σχεδόν το μισό ποσοστό των παιδιών (46,1%) επιλέγει κάποια ζώα από τη σαββάνα και πιο συγκεκριμένα το «λιοντάρι» ως ζώο του δάσους. Φυσικά, συναφές ζώο του λιονταριού είναι ο «τίγρης» ο οποίος αντιστοιχεί στο 23% των παιδιών ενώ ακολουθούν η «καμηλοπάρδαλη» και η «σαύρα» με 7% το καθένα.

Πίνακας 3.1.4 «Ταύτιση του Δάσους με Ζούγκλα»

ΖΩΑ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (N=22)	ΠΟΣΟΣΤΟ ΠΑΙΔΙΩΝ (%)
Πάνθηρας	1	7%
Μαϊμού	1	7%
Χιμπατζής	1	7%
Κοάλα	1	7%
Δεινόσαυρος	2	15,3%
Πίθηκος	1	7%

Στον Πίνακα 3.1.4, φαίνεται ότι υπάρχει μια παρανόηση σχετικά με την έννοια του δάσους καθώς το 15,3% των παιδιών πιστεύει ότι οι δεινόσαυροι ανήκουν στο δάσος ενώ στην πραγματικότητα δεν υπάρχουν πια και ανήκαν στο περιβάλλον της ζούγκλας. Τα επόμενα ποσοστά του 7% ανήκει στην κατηγορία των παιδιών που ανέφεραν κι άλλα ζώα της ζούγκλας όπως είναι ο πάνθηρας, η μαϊμού, ο χιμπατζήδες, το κοάλα και ο πίθηκος.

Πίνακας 3.1.5 «Ταύτιση του Δάσους με Πόλη»

ΖΩΑ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (N=22)	ΠΟΣΟΣΤΟ ΠΑΙΔΙΩΝ (%)
Γάτα	2	15,3%
Σκύλος	1	7%

Στον παραπάνω Πίνακα 3.1.5 βλέπουμε ότι η γάτα επιλέχθηκε από το 15,3% των παιδιών και ο σκύλος από το 7% των παιδιών τα οποία ζώα βρίσκονται στο περιβάλλον της πόλης. Πιθανώς, τα παιδιά αυτά είπαν τα συγκεκριμένα ζώα επειδή ήταν πιο κοντά στο περιβάλλον τους.

Πίνακας 3.1.6 «Ταύτιση του Δάσους με Ωκεανό ή Θάλασσα»

ΖΩΑ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (N=22)	ΠΟΣΟΣΤΟ ΠΑΙΔΙΩΝ (%)
Χελώνα	1	7%

Στον τελευταίο Πίνακα, στο οποίο ζητήθηκε από τα παιδιά να αναφέρουν ποια ζώα ζουν στο δάσος, το 7% δηλαδή ένα παιδί επέλεξε τη χελώνα πράγμα που δεν ισχύει καθώς η χελώνα είναι ζώο το οποίο ζει σε ωκεανούς ή θάλασσες.

Β' ΜΕΡΟΣ – Βιώματα/Εμπειρίες από το Δάσος

Σε αυτό το ερευνητικό κομμάτι εξετάζεται ο βαθμός επαφής του παιδιού με το δάσος δηλαδή το κατά πόσο αλληλεπιδρά με το δάσος και τι πράγματα κάνει εκεί. Από τις απαντήσεις των παιδιών προκύπτουν τα παρακάτω αποτελέσματα.

Πίνακας 3.1.7 «Άγγιγμα δέντρου»

Εμπειρία ως προς το άγγιγμα δέντρου	Αριθμός παιδιών	Ποσοστό παιδιών (%)
Ναι	10	76,9%
Όχι	3	23%
Σύνολο (N)	13	100%

Με βάση τα παραπάνω αποτελέσματα, φαίνεται ότι το 76,9% των παιδιών έχει αγγίξει δέντρο ενώ το υπόλοιπο 23% δεν έχει αγγίξει. Στη συνέχεια, ζητήθηκαν από τα παιδιά που έχουν αγγίξει κάποιο δέντρο να μας πουν πώς το είχαν νιώσει.

Πίνακας 3.1.8 «Τρόπος αίσθησης του δέντρου»

Τρόπος αίσθησης	Αριθμός παιδιών	Ποσοστό παιδιών (%)
Σκληρό	2	15,3%
Πολύ μαλακό	1	7%
Ξύλο	1	7%
Πολλή σκόνη, μυτερά κλαδιά	1	7%
Καλά	1	7%

Από τα 10 παιδιά που απάντησαν ότι έχουν αγγίξει δέντρο, 6 παιδιά απάντησαν πώς ήταν ο τρόπος αίσθησής του. Μόνο το 15,3% απάντησε ότι είναι σκληρό, το 7% απάντησε ότι ήταν πολύ μαλακό πράγμα που είναι λάθος, ένα άλλο 7% αναφέρθηκε στο υλικό δηλαδή το ξύλο, ένα άλλο είπε συγκεκριμένα ότι είχε πολλή σκόνη και την έγδερναν τα μυτερά κλαδιά ενώ ένα άλλο 7% είπε πώς αισθάνθηκε σε συναισθηματικό επίπεδο. Από αυτές τις απαντήσεις, θα μπορούσαμε να πούμε ότι το παιδί που απάντησε ότι ήταν μαλακό το δέντρο, έδωσε λάθος πληροφορία οπότε μόνο 5 παιδιά απάντησαν επιτυχώς στον πώς ένιωσαν όταν είχαν αγγίξει το δέντρο.

Πίνακας 3.1.9 «Επίσκεψη στο δάσος»

Εμπειρία της επίσκεψης σε δάσος	Αριθμός παιδιών	Ποσοστό παιδιών (%)
Ναι	2	15,3%
Όχι	12	92,3%

Όταν ρωτήθηκαν τα παιδιά εάν έχουν επισκεφθεί ποτέ τους δάσος, μόνο ένα παιδί απάντησε καταφατικά ενώ όλα τα υπόλοιπα δήλωσαν ότι δεν έχουν πάει. Σε αυτό το σημείο, θα θέλαμε να επισημάνουμε ότι ένα παιδί που απάντησε «ναι», όταν κλήθηκε να πει τι έκανε εκεί, απάντησε ότι πήγε για σκι. Δεδομένης αυτής της απάντησης, θεωρήσαμε ότι ήταν σωστό να μην το

συμπεριλάβουμε στα παιδιά που πήγαν στο δάσος καθώς φάνηκε ότι ταύτιζε το δάσος με βουνό. Προέκυψε, λοιπόν, μία ακόμη κατηγορία η οποία αναγράφεται στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 3.1.10 «Ταύτιση του Δάσους με βουνό»

Ταύτιση του Δάσους	Αριθμός παιδιών	Ποσοστό παιδιών (%)
Με βουνό	1	7%

Έτσι, προκύπτουν 6 κατηγορίες ταύτισης του δάσους με διαφορετικά περιβάλλοντα κατοικίας των ζώων οι οποίες είναι το δάσος, η σαββάνα, η ζούγκλα, η πόλη, οι ωκεανοί ή θάλασσες και το βουνό.

Πίνακας 3.1.11 «Αισθητηριακές εμπειρίες από το δάσος»

Συναισθήματα	Ήχοι	Μυρωδιά λουλουδιού	Τρόπος μυρωδιάς
-	-	Ναι	-

Το παιδί που απάντησε καταφατικά ως προς την επίσκεψη στο δάσος, το ρωτήσαμε πώς ένιωσε, τι ήχους είχε ακούσει, εάν μύρισε λουλούδι και αν ναι, πώς μύριζε το λουλούδι αυτό κατά τη διάρκεια της επίσκεψής του στο δάσος. Το παιδί απάντησε μόνο ότι είχε μυρίσει λουλούδι ενώ δεν ήξερε πώς μύριζε.

Γ' Μέρος – Λειτουργίες και προτιμήσεις για το Δάσος

Τελειώνοντας τον προέλεγχο, το Γ' Μέρος εστιάζει στις λειτουργίες και τις προτιμήσεις των παιδιών για το δάσος. Ανάλογα με τις απαντήσεις που έδωσαν τα παιδιά, δημιουργήσαμε έναν πίνακα ο οποίος παρουσιάζει τα εξής αποτελέσματα:

Πίνακας 3.1.12 «Λειτουργίες του δάσους»

Λειτουργία του δάσους	Συχνότητα (N=22)	Ποσοστό παιδιών (%)
Παραγωγή οξυγόνου	3	23%
Εξασφάλιση κατάλληλων συνθηκών για προστασία και διατροφή των ζωικών οργανισμών	3	23%
Χώρος αναψυχής	2	15,3%
Προσφορά προϊόντων για τον άνθρωπο	1	7%
Συμβολή στο ψυχολογικό τομέα	1	7%

Αναλύοντας τον Πίνακα 3.1.12, φαίνεται ότι 10 παιδιά ήταν σε θέση να αναφέρουν τι δυνατότητες (ίσως) προσφέρει ένα δάσος. Το 23% των παιδιών απάντησε ως προς την παραγωγή του οξυγόνου (2AN¹²: «Μας βοηθάει να αναπνέουμε», 3KN: «Μας φέρνει οξυγόνο», 13ΚΠ: «Να δίνουν οξυγόνο τα δέντρα») και ένα άλλο 23% απάντησε ως προς την εξασφάλιση από το δάσος κατάλληλων συνθηκών για την προστασία και διατροφή των ζωικών οργανισμών (5KN: «Έχει σπίτια από ζώων και τα σκυλιά πηγαίνουν εκεί πέρα, τρώνε», 8ΚΠ: «Μπορεί τα ζώα να έχουν μήλα», 13ΚΠ: «Να φτιάχνουν τη φωλιά τους τα ζώα»). Επιπλέον, το 15,3% των παιδιών αναφέρθηκαν στη λειτουργία του δάσους ως κέντρου αναψυχής (7AN: «...όταν πηγαίνουμε στο δάσος εκδρομή», 10ΚΠ: «...μπορούμε να παίζουμε, μπορούμε να κάνουμε πικ νικ, μπορούμε να παίζουμε με τους φίλους μας»), το 7% των παιδιών παρέπεμψε στην προσφορά προϊόντων για τον άνθρωπο (9ΚΠ: «Μπορούμε να κόβουμε φρούτα από το δάσος») ενώ ένα άλλο 7% ανέφερε ότι το δάσος συμβάλλει στο ψυχολογικό τομέα (12ΚΠ: «Μπορεί να μας κάνει χαρούμενους»).

Όσον αφορά τις προτιμήσεις των παιδιών, γενικεύσαμε τις απαντήσεις τους σχετικά με το τί θα τους άρεσε να κάνουν εάν μπορούσαν να πάνε στο δάσος στον παρακάτω πίνακα.

¹² Η κωδικοποίηση των παιδιών γίνεται με τον εξής τρόπο: όπου Α εννοείται Αγόρι και όπου Κ εννοείται Κορίτσι. Επίσης, για τη διάκριση των προνηπίων-νηπίων βάζουμε Π για Προνήπια και Ν για Νήπια.

Πίνακας 3.1.13 «Προτιμήσεις των παιδιών για το δάσος»

Προτίμηση	Συχνότητα (N=22)	Ποσοστό παιδιών (%)
Συλλογή αντικειμένων από το δάσος	3	23%
Ενασχόληση με τα ζώα	7	53,8%
Κόψιμο ξύλων	2	15,3%
Ψυχαγωγία	1	7%
Δε γνωρίζει	1	7%

Πιο συγκεκριμένα, το 23% προτιμά να συλλέξουν αντικείμενα από το δάσος (π.χ. «Να μαζεύω λουλούδια», «Να είχα ένα καλαθάκι και να μάζεψα μήλα και μούρα και λουλούδια», «Να μαζεύω φρούτα»), ένα σημαντικό ποσοστό του 53,8% επέλεξε την ενασχόληση με τα ζώα με διάφορους τρόπους (π.χ. «Να βρίσκω ζώα», «Να βλέπω τα ζώα», «Να παίζω με το σκυλάκι μου», «Να παίζω με τα κουνελάκια», «Να βρω δεινόσαυρους», «Να χαϊδέψω τα ζωάκια», «Να βλέπω τα ζωάκια), το 15,3% των παιδιών ήθελε να κόψει ξύλα (π.χ. «Να κόβω ξύλα», «...όπως ένας ξυλοκόπος κόβει τα δέντρα...»). Ένα 7% απάντησε στην προτίμηση ως προς την ψυχαγωγία («...θα μπορούσα να παίζω...») ενώ ένα άλλο 7% δεν ήξερε τί θα ήθελε να κάνει.

3.2 Αξιολόγηση της Διδακτικής Παρέμβασης

Πριν προχωρήσουμε στη διαδικασία της αξιολόγησης, είναι απαραίτητο να αναφερθεί ότι η αξιολόγηση θα αφορά μόνο στις δραστηριότητες εκείνες στις οποίες συμμετείχαν τα παιδιά και στις δύο συνεντεύξεις (προέλεγχος και μετα-έλεγχος). Επιπρόσθετα, η αξιολόγηση θα έχει αναστοχαστικό χαρακτήρα καθώς θα γίνει μια κριτική ανάλυση των δραστηριοτήτων που πραγματοποιήθηκαν στο χώρο του δάσους. Θα δοθεί περισσότερη έμφαση στις διαδικασίες που ακολούθησαν τα παιδιά μέσα από τη συμμετοχή τους στις δραστηριότητες και στο πώς ανταποκρίθηκαν σε αυτές.

1^η Δραστηριότητα - «Γνωριμία με το δάσος!»

Αφού δόθηκαν οι απαραίτητες οδηγίες στα παιδιά για τα σαφή όρια του δάσους, άρχισαν να το εξερευνούν από μόνα τους. Αρχικά, τα παιδιά ακολουθούσαν την πλειοψηφία κατά την είσοδό τους στο χώρο αλλά μετά από ένα χρονικό διάστημα, χωρίστηκαν σε ομάδες ή εξερευνούσαν ατομικά. Η πρώτη αυθόρμητη δραστηριότητα που έκαναν κάποια παιδιά ήταν να σκαρφαλώσουν μια απότομη πλαγιά και να κάνουν έπειτα τσουλήθρα από εκεί. Με αφορμή ένα κοριτσάκι που δεν ήξερε τί να κάνει, της πρότεινα έναν μεγενθυντικό φακό και συμφώνησε. Στη συνέχεια, τα υπόλοιπα παιδιά ζήτησαν κι αυτά μεγενθυντικούς φακούς για να παρατηρήσουν τα στοιχεία του δάσους π.χ. τα πεσμένα φύλλα που είχαν τρύπες. Για παράδειγμα, ένα παιδί φώναζε σε μας ότι «βρήκα ένα μανιτάρι» κι έτσι όσοι θέλαμε, πήγαμε εκεί που βρισκόταν για να το παρατηρήσουμε. Κάποια άλλα παιδιά ανέβηκαν σε μια υπερυψωμένη επιφάνεια χώματος και περπατούσαν κατά μήκος του κάνοντας ισορροπία. Κάποια στιγμή, ένα παιδί ανέβηκε σε ένα ψηλό πέτρινο κτίσμα και μετά από λίγο ανέβηκαν σχεδόν όλα τα παιδιά. Έχοντας αφρολέξ στα χέρια τους (τα οποία βρήκαν στο χώρο εξερεύνησης), έπαιζαν με αυτά και τα θρυμμάτιζαν λέγοντας ότι χιόνιζε και τραγουδούσαν χριστουγεννιάτικα τραγούδια (συμβολικό παιχνίδι). Άλλες δραστηριότητες που έκαναν ήταν τα άλματα από το πέτρινο κτίσμα, τρέξιμο και σκαρφάλωμα στα βράχια δίπλα στο ποτάμι και το πιο δημοφιλές παιχνίδι ανάμεσα στα αγόρια ήταν η ρίψη πετρών προς το ποτάμι. Γενικά, η μέρα κύλησε πολύ εποικοδομητικά καθώς τα παιδιά βίωσαν το δάσος όπως ήθελαν έχοντας υπόψη τους τα όρια του δάσους

2^η Δραστηριότητα – «Κυνήγι θησαυρού!»

Σε αυτή τη δραστηριότητα, τα παιδιά χωρίστηκαν σε τέσσερις ομάδες η καθεμία από τις οποίες υπήρχε ένας ενήλικας. Ζητήθηκαν από τα παιδιά να παρατηρήσουν και να συλλέξουν κάποια αντικείμενα με ορισμένα κριτήρια (π.χ. το πιο μεγάλο πράγμα που βλέπετε). Τα παιδιά έτρεχαν από εδώ κι από εκεί για να ψάξουν τα πράγματα που τους λέγαμε και υπήρχε μεγάλη κινητικότητα γενικά. Με το πέρας της συλλογής, η καθεμία ομάδα με τη βοήθεια των νηπιαγωγών, δημιούργησε ένα κολλάζ με τα πράγματα που βρήκαν.

3^η Δραστηριότητα - «Ας παίξουμε στο δάσος!»

Ύστερα από τις αυθόρμητες δραστηριότητες στην αρχή της ημέρας, κάλεσα όσα παιδιά ήθελαν να παίξουμε κάποιο παιχνίδι. Αρχικά, ρώτησα τί παιχνίδια ήξεραν να παίζουν και καταλήξαμε να

παίζουμε κρυφτοκυνηγητό το οποίο ήταν συνδιασμός κρυφτού και κυνηγητού. Κάθε φορά που κάποιο παιδί έβρισκε το παιδί που κρυβόταν, θα το κυνήγαγε. Τα παιδιά απολάμβαναν το παιχνίδι και τους άρεσε. Κάποια στιγμή, ένα κορίτσι είπε ότι δυσκολευόταν να να τρέξει εξαιτίας του ανώμαλου εδάφους και έτσι μαζευτήκαμε στο τσιμεντένιο δρομάκι έξω από τα όρια του δάσους όπου εκεί παίζαμε «1, 2, 3 κόκκινο φως».

4^η Δραστηριότητα - «Αγκάλιασε το σωστό δέντρο»

Όταν συγκεντρώθηκαν τα παιδιά για να τους πω τις οδηγίες του παιχνιδιού, στην αρχή δεν έδειξαν πολύ ενδιαφέρον (ίσως λόγω του ότι ήθελαν να παίζουν αυτά που ήθελαν). Όμως, με την ανακοίνωση των κανόνων του παιχνιδιού, τα περισσότερα παιδιά ενθουσιάστηκαν και ήθελαν να έχουν δεμένα τα μάτια τους. Κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού, τα παιδιά με ανοιχτά τα μάτια τους αργούσαν να επιλέξουν το δέντρο που ήθελαν και εκτός από αυτό, η ανώμαλη επιφάνεια του εδάφους δε τα επέτρεψε να έχουν γρήγορη πρόσβαση στο δέντρο. Έτσι, έπρεπε να αλλάξω λίγο τη δραστηριότητα όπου αντί να ρωτάω όλα τα παιδιά που είχαν δεμένα τα μάτια τους την αίσθηση του δέντρου, πήγαινα σε κάθε δέντρο ξεχωριστά και ρωτούσα το παιδί ατομικά. Παρόλο που δεν έγινε σωστά το παιχνίδι, κάποια παιδιά συνέχιζαν να παίζουν από μόνα τους σε ζευγάρια με το ένα παιδί να έχει δεμένα τα μάτια του με παρωπίδες και το άλλο να το καθοδηγεί.

5^η Δραστηριότητα - «Μυρωδιές της άνοιξης!»

Η δραστηριότητα αυτή δεν ήταν δυνατόν να υλοποιηθεί επειδή δεν υπήρχε αρκετός διαθέσιμος χρόνος. Παρόλα αυτά, κάθε φορά που κάποιο παιδί συνέλεγε κάποιο λουλούδι, του/της έκανα ερωτήσεις σχετικά με το πώς μύριζε το λουλούδι.

6^η Δραστηριότητα - «Ηχοι στο δάσος»

Κατά τη διάρκεια του περιπάτου προς το σημείο του δάσους όπου γίνονται οι δραστηριότητες, σταμάτησα τα παιδιά και τα συγκέντρωσα γύρω μου προκειμένου να μου πουν τί ακούνε (σε αυτό το μέρος βρισκόταν δίπλα μας ένα ποτάμι). Τα παιδιά φώναζαν δυνατά «το ποτάμι!», «ο αέρας!». Τη δεύτερα φορά που τα ρώτησα (αυτή τη φορά μετακινηθήκαμε μακριά από το ποτάμι), απάντησαν ότι άκουγαν πάλι το ποτάμι αλλά σιγανά και όταν πλησιάσαμε το ποτάμι λέγανε ότι το άκουγαν δυνατά. Στη συνέχεια, σε άλλο σημείο της διαδρομής μας που είχε μόνο

δέντρα, λέγανε ότι άκουγαν τον άνεμο και τα πουλάκια. Τέλος, τα ρώτησα από πού ακουγόταν ο ήχος των πουλιών και μου έδειξαν τη σωστή κατεύθυνση.

7^η Δραστηριότητα - «Άς παίξουμε στο δάσος!»

Η συγκεκριμένη δραστηριότητα πραγματοποιήθηκε στην τρίτη δραστηριότητα «Άς παίξουμε στο δάσος!» με αυθόρμητο τρόπο όπου τα παιδιά επειδή ήθελαν να παίξουν και κρυφτό και κυνηγητό, σκεφτήκαμε να ενώσουμε τα δύο παιχνίδια σε ένα παιχνίδι.

8^η Δραστηριότητα - «Ποιος άλλος μένει εδώ;»

Η προσχεδιασμένη αυτή δραστηριότητα έχει τροποποιηθεί τελευταία στιγμή λόγω του ότι η υπεύθυνη νηπιαγωγός μου πρότεινε να αναζητήσω άλλο υλικό το οποίο να μπορεί να ανταποκρίνεται στις συνθήκες του δάσους όπου ήμασταν. Συνεπώς, αντί για το παραμύθι το οποίο προοριζόταν για ανάγνωση, προμηθεύτηκα με κάποια εικονογραφημένα εκπαιδευτικά βιβλία (Zanini, «Το βιβλίο της ζωής», εκδόσεις Άδελφοί Στρατίκη /Angela Royston, «Έντομα», εκδόσεις Μίνωας, 1994 / Emmanuel Chanut, εκδόσεις Πατάκη, 2007) τα οποία τα έδειξα στα παιδιά ως πληροφοριακό υλικό. Έτσι, όταν ρώτησα τα παιδιά εάν θα ήθελαν να μάθουν για τα ζώα του δάσους, τα περισσότερα παιδιά έδειξαν πολύ ενδιαφέρον και με αυτά έκανα τη δραστηριότητα ενώ τα άλλα κουβέντιαζαν μεταξύ τους. Η ανάγνωση των βιβλίων έγινε μαζί με τα παιδιά καθώς σε όλη τη διάρκειά της, έκανα ερωτήσεις όπως «Τί πιστεύετε ότι δείχνει αυτή η εικόνα;», «Έχει δει κάποιος από σας σαρανταποδαρούσα;», «Τί νομίζετε ότι γίνεται εδώ;» κλπ. Τα παιδιά που συμμετείχαν, αναγνώριζαν με επιτυχία τις εικόνες των ζώων γιατί όταν έβλεπαν την εικόνα του ζώου, φώναζαν δυνατά το όνομά του «Σκουλήκι!», «Τίγρης!», «Κουνάβι!». Ένα βιβλίο είχε διάφορες υφές στις εικόνες των ζώων με αποτέλεσμα τα παιδιά να μπορούν να αγγίξουν την υφή της εικόνας του ζώου και γενικά αυτό το βιβλίο ήταν το πιο αγαπητό από τα παιδιά. Χαρακτηριστικές εκφράσεις: «Τί απαλό που είναι», «Θέλω και γω να χαϊδέψω το ζώάκι!», «Αυτό το ζώο είναι πολύ σκληρό».

9^η Δραστηριότητα - «Έλα να με πιάσεις!»

Εξατίας της αλλαγής του υλικού την προηγούμενη δραστηριότητα, το παιχνίδι κυνηγητού για να κατανοήσουν τα παιδιά την έννοια των τροφικών σχέσεων μεταξύ των ζώων του δάσους, δε πραγματοποιήθηκε.

10^η Δραστηριότητα - «Τι υπάρχει κάτω από τα παπούτσια μας στο δάσος;»

Την ίδια μέρα μετά την ανάγνωση των βιβλίων, όταν ρώτησα τα παιδιά εάν ήθελαν να γίνουν εξερευνητές, όλα τινάχτηκαν και σηκώθηκαν ερχόμενα σε μένα. Τα παιδιά ήταν τόσο ενθουσιασμένα που φώναζαν πολύ. Αφού δόθηκαν οδηγίες στα παιδιά, χώρισα τα παιδιά σε ομάδες επειδή δεν υπήρχαν αρκετοί μενθυντικοί φακοί για όλους. Μετά από αυτό, τα παιδιά σκορπίστηκαν στο οριοθετημένο σημείο του δάσους και σκάλιζαν το χώμα για να βρουν τα έντομα. Αρχικά, κάποιο παιδί βρήκε μια σαρανταποδαρούσα και στη συνέχεια τα υπόλοιπα βρήκαν με τη σειρά τους διάφορα άλλα έντομα και αντικείμενα όπως αράχνες, σαλιγκάρια, μυρμήγκια, σκουλήκια και κάποιο νύχι ζώου τα οποία τα έβαζαν στα δοχεία. Κάθε φορά που έβρισκαν κάτι, φώναζαν δυνατά σε όλους τί βρήκαν και όσοι θέλανε πήγαιναν να δουν πώς ήταν. Σε γενικό επίπεδο, ήταν πολύ απορροφημένα με όλη αυτή τη διαδικασία και δε σταματούσαν να ψάχνουν. Η δραστηριότητα αυτή διήρκεσε πάνω από μια ώρα.

3.3 Μετα-έλεγχος: Αποτελέσματα

Ο μετα-έλεγχος είναι η τρίτη φάση της έρευνάς μας και αποτελεί την αξιολόγηση ως προς την διδακτική παρέμβαση. Για τη συλλογή των αποτελεσμάτων του μεταελέγχου ακολουθήσαμε την ίδια διαδικασία με αυτή του προελέγχου. Αρχικά, ανακοινώναμε στο κάθε παιδί ατομικά ότι θα τους κάναμε κάποιες ερωτήσεις σχετικά με το δάσος και θα απαντούσε σε αυτές. Σε κάθε παιδί δινόταν επαρκής χρόνος προκειμένου να μπορέσει να σκεφτεί τις απαντήσεις που θέλει να δώσει.

Παρακάτω, παραθέτουμε τα αποτελέσματα από τον μετα-έλεγχο.

A' Μέρος – Η έννοια του Δάσους

Όσον αφορά την γνώση της έννοιας του δάσους, το 69,2% (9 παιδιά) των παιδιών ήταν ικανό να απαντήσει σωστά ως προς την έννοια του δάσους και των στοιχείων που το απαρτίζει ενώ το 30,7% (4 παιδιά) των παιδιών ενώ απαντούσε σωστά, προσέθετε λάθος στοιχεία.

Όπως αναφέραμε και στον προέλεγχο, σκόπιμο είναι να δούμε πιο αναλυτικά τα αποτελέσματα από τις απαντήσεις που έδωσαν τα παιδιά στις συνεντεύξεις. Στους παρακάτω πίνακες, θα παρουσιάσουμε τα αποτελέσματα των απαντήσεων των παιδιών.

Πίνακας 3.3.1 «Τί πράγματα βρίσκει κάποιος στο στο δάσος;»

ΣΤΟΙΧΕΙΑ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (N-22)	ΠΟΣΟΣΤΟ ΠΑΙΔΙΩΝ (%)
Δέντρα	9	69,2%
Μηλιά	1	7%
Λουλούδια	5	38,4%
Παλιά αντικείμενα	1	7%
Τρομακτικοί τοίχοι	1	7%
Ποτάμι	5	38,4%
Φύλλα	5	38,4%
Φρούτα	1	7%
Πέτρες	3	23%
Ξυλαράκια	1	7%
Θάμνοι	1	7%
Βράχοι	2	15,3%
Χώμα	1	7%
Ρούχα	1	7%
Φυτά	2	15,3%
Κουκουνάρια	1	7%
Κλαδιά	1	7%
Κορμοί	1	7%
Λίμνη	1	7%

Σύμφωνα, λοιπόν, με τα παραπάνω αποτελέσματα (Πίνακας 3.3.1), παρατηρούμε ότι τα «δέντρα» επιλέγονται από το 69,2% του δείγματος και ακολουθούν τα «λουλούδια», το «ποτάμι» και τα «φύλλα» που επιλέγονται από το 38,4% των παιδιών. Ύστερα, το στοιχείο «πέτρες» επιλέγεται από το 23% του δείγματος, το 15,3% των παιδιών ανέφεραν τους «βράχους», τα «φυτά» και τα «κουκουνάρια» και τέλος τα υπόλοιπα στοιχεία επιλέχθηκαν από το 7% των

παιδιών («μηλιά», «παλιά αντικείμενα», «τρομακτικοί τοίχοι», «φρούτα», «ξυλαράκια», «θάμνοι», «χώμα», «ρούχα», «κουκουνάρια», «κλαδιά», «κορμοί», «λίμνη»).

Πίνακας 3.3.2 «Σωστή ταύτιση του Δάσους με Δάσος»

ΖΩΑ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (N=22)	ΠΟΣΟΣΤΟ ΠΑΙΔΙΩΝ (%)
Σκουλήκι	3	23%
Πασχαλίτσα	3	23%
Μέλισσα	3	23%
Λύκος	3	23%
Σκίουρος	3	23%
Ζουζούνι	2	15,3%
Αλεπού	2	15,3%
Σκαθάρι	2	15,3%
Μυρμήγκι	2	15,3%
Κατσαρίδα	2	15,3%
Μύγα	2	15,3%
Φίδι	2	15,3%
Νυφίτσα	1	7%
Σκαντζόχοιρος	1	7%
Βρωμούσα	1	7%
Αγριόχοιρος	1	7%
Κουνάβι	1	7%
Πουλί	1	7%
Σαρανταποδαρούσα	1	7%
Πεταλούδα	1	7%
Αρκούδα	1	7%

Στον παραπάνω πίνακα (Πίνακας 3.3.2), το 23% του δείγματος αποδέχεται το «σκουλήκι», την «πασχαλίτσα», τη «μέλισσα», τον «λύκο» και τον «σκίουρο» ως ζώα του δάσους, ενώ ακολουθούν το «ζουζούνι», η «αλεπού», το «σκαθάρι», το «μυρμήγκι», η «κατσαρίδα», η «μύγα» και το φίδι με ποσοστό 15,3%. Τέλος, επιλέγονται η «νυφίτσα», ο «σκαντζόχοιρος», η

«βρωμούσα», ο «αγριόχοιρος», το «κουνάβι», το «πουλί», η «σαρανταποδαρούσα», η «πεταλούδα» και η «αρκούδα από το 7%.

Πίνακας 3.3.3 «Ταύτιση του Δάσους με Σαββάνα»

ΖΩΑ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (N=22)	ΠΟΣΟΣΤΟ ΠΑΙΔΙΩΝ (%)
Λιοντάρι	2	15,3%
Τίγρης	1	7%

Στη συνέχεια, ο Πίνακας 3.3.3 δείχνει ότι το «λιοντάρι επιλέγεται από το 15,3% των υποκειμένων του δείγματος και ο «τίγρης» από το 7%.

Πίνακας 3.3.4 «Ταύτιση του Δάσους με Πόλη»

ΖΩΑ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (N=22)	ΠΟΣΟΣΤΟ ΠΑΙΔΙΩΝ (%)
Σκύλος	2	15,3%
Γάτα	1	7%

Όσον αφορά τον πίνακα 3.3.4, το 15.3% των παιδιών επιλέγει τον «σκύλο» και το 7% τη «γάτα» ως ζώα του δάσους.

Τελειώνοντας, με τις ταυτίσεις του δάσους, αξίζει να αναφερθεί ότι οι ταυτίσεις που έκαναν τα παιδιά, σύμφωνα με τις επιλογές τους, με τη ζούγκλα και τους ωκεανούς ή θάλασσες στον προέλεγχο, δεν εμφανίζονται πλέον στον μεταέλεγχο.

Β' ΜΕΡΟΣ – Βιώματα/Εμπειρίες από το Δάσος

Όπως προαναφέρθηκε, σε αυτό το μέρος του κεφαλαίου εξετάζεται ο βαθμός επαφής του παιδιού με το δάσος δηλαδή το κατά πόσο αλληλεπιδρά με το δάσος και τι πράγματα κάνει εκεί. Από τις απαντήσεις των παιδιών προκύπτουν τα παρακάτω αποτελέσματα.

Πίνακας 3.3.5 «Άγγιγμα δέντρου»

Εμπειρία ως προς το άγγιγμα δέντρου	Αριθμός παιδιών	Ποσοστό παιδιών (%)
Ναι	11	84,6

Όχι	2	15,3%
------------	---	-------

Με βάση τα αποτελέσματα του παραπάνω πίνακα, 11 παιδιά είχαν αγγίξει κάποιο δέντρο ενώ τα υπόλοιπα δύο δεν είχαν αγγίξει.

Πίνακας 3.3.6 «Τρόπος αίσθησης του δέντρου»

Τρόπος αίσθησης	Αριθμός παιδιών	Ποσοστό παιδιών (%)
Κορμός σκληρός	4	30,7%
Καλά	2	15,3%
Ξερό	1	7%
Ωραία, είχε χόρτα	1	7%
Κάπως ξινή	1	7%
Δε θυμούνται	2	15,3%

Σχετικά με τον Πίνακα 3.3.6, το 30% των παιδιών απάντησε ότι ένιωσαν τον κορμό να είναι ξερό ενώ το 15,3% απάντησε ως προς το συναισθηματικό τομέα ότι ένιωσε καλά. Ένα άλλο 7% είπε ότι ήταν ωραία και είχε χόρτα αναφερόμενο στο τί είχε πάνω το δέντρο και ότι ήταν κάπως ξινή (η γεύση του, ίσως να το γεύτηκε) και τέλος το 15,3% δε θυμόταν πώς ένιωσε το δέντρο.

Πίνακας 3.3.7 «Επίσκεψη στο δάσος»

Εμπειρία της επίσκεψης σε δάσος	Αριθμός παιδιών	Ποσοστό παιδιών (%)
ΝΑΙ	13	100%
ΟΧΙ	0	0%

Η ολομέλεια των παιδιών απάντησε καταφατικά ως προς το αν επισκέφθηκαν το δάσος δηλαδή αναγνώρισαν ότι πήγαν στο δάσος. Η απάντησή τους αυτή ήταν αναμενόμενη καθώς όλα τους είχαν επισκεφθεί το δάσος λόγω της διδακτικής παρέμβασης,

Πίνακας 3.3.8 «Αισθητηριακές εμπειρίες από το δάσος»

Αισθητηριακές εμπειρίες	Περιγραφή	Αριθμός παιδιών
Συναισθήματα	Χαρά	5
	Ωραία	4
	Καλά	3
	Παράξενα	1
	Δε θυμάται	1
Ήχοι	Πουλιά	9
	Χελιδόνια	3
	Αέρας	2
	Σκιουράκι	2
	Ζουζούνια	1
	Δέντρα	1
	Κοράκια	1
	Πεταλούδες	1
	Αυτοκίνητα	1
	Λίμνη	1
Μυρωδιά λουλουδιού	Ναι	11
	Όχι	2
Τρόπος μυρωδιάς	Ωραία	5
	Δε ξέρει	2
	Σαν έναν ήλιο	1
	Χάλια	1
	Σα σταφύλι και σα φράουλα	1

Στον Πίνακα 3.3.8, φαίνεται ότι η «χαρά» επιλέγεται από τα 5 παιδιά ενώ 4 παιδιά απάντησαν ότι ένιωσαν «ωραία», 3 παιδιά είπαν ότι ένιωσαν καλά και τα άλλα 2 παιδιά είπαν ότι ένιωσε παράξενα και το άλλο ότι δε θυμόταν. Ύστερα, ζητήθηκαν να αναφέρουν τυχόν ήχους που άκουσαν. Ο πιο δημοφιλής ήχος είναι τα «πουλιά» που επιλέχθηκαν από 9 παιδιά, ακολουθούν τα «χελιδόνια» από 3 παιδιά, ο «αέρας» και το «σκιουράκι» από 2 παιδιά ενώ τα «ζουζούνια», τα «δέντρα», τα «κοράκια», οι «πεταλούδες», τα «αυτοκίνητα» και η «λίμνη» το καθένα τους από 1 παιδί. 11 παιδιά μύρισαν κάποιο λουλούδι και τα άλλα 2 όχι. Από αυτούς που είχαν μυρίσει λουλούδι, 5 απάντησαν ότι μύριζε ωραία, 2 παιδιά δεν γνώριζαν και 3 παιδιά είπαν το καθένα τους ότι μύριζε σαν έναν ήλιο, το άλλο ότι μύριζε χάλια και το τελευταίο ότι μύριζε σα σταφύλι και σαν φράουλα.

Γ' Μέρος – Λειτουργίες του Δάσους και προτιμήσεις για το Δάσος

Όπως αναφέραμε στην αρχή του κεφαλαίου, το Γ' Μέρος του μετα-ελέγχου αφορά τις ιδέες των παιδιών ως προς τις λειτουργίες του δάσους και τις προτιμήσεις που έχουν για αυτό.

Πίνακας 3.3.9 «Λειτουργίες του δάσους»

Λειτουργία του δάσους	Συχνότητα (N=22)	Ποσοστό παιδιών (%)
Παραγωγή οξυγόνου	1	7%
Εξασφάλιση κατάλληλων συνθηκών για προστασία και διατροφή των ζωικών οργανισμών	2	15,3%
Χώρος αναψυχής	1	7%
Προσφορά προϊόντων για τον άνθρωπο	2	15,3%
Γενικές ωφέλειες	2	15,3%

Στη συνέχεια, παρατηρούμε ότι το 15,3% του δείγματός μας απάντησε ως προς την εξασφάλιση κατάλληλων συνθηκών για προστασία και διατροφή των ζωικών οργανισμών (5ΚΠ: «Δίνει φαγητό στα ζώα» και 7ΚΝ: «Μας κάνει καλά τα σκυλάκια...»), ως προς την προσφορά προϊόντων

για τον άνθρωπο (1ΚΠ: «Μπορεί να μας δίνει φρούτα» και 2ΚΠ: «Μπορεί να έρθει ένας ξυλοκόπος και να κόψει ένα δέντρο για να κάνει τη φωτιά να ζεσταθεί») και ως προς τις γενικές ωφέλειες (6ΑΠ: «Έχει δέντρα» και 9ΚΝ: «Να ποτίσει δέντρα, να βρέξει»). Τέλος, το 7% αναφέρεται στην παραγωγή οξυγόνου (11ΑΝ: «Να αναπνέουμε») και στο δάσος ως χώρος αναψυχής (12ΑΝ: «Να μπορούμε να τα πιάνουμε, τις πέτρες δηλαδή»).

Σχετικά με το τί αρέσουν στα παιδιά να κάνουν ενώ είναι στο δάσος, γενικεύσαμε τις απαντήσεις που έδωσαν στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 3.3.10 «Προτιμήσεις των παιδιών για το δάσος»

Προτίμηση	Συχνότητα (N=22)	Ποσοστό παιδιών (%)
Ψυχαγωγία	5	38,4%
Συλλογή αντικειμένων από το δάσος	3	23%
Κόψιμο ξύλων	1	7%
Εξερεύνηση	1	7%
Διάβασμα	1	7%
Γενικά	1	7%
Δε ξέρει	1	7%

Από τα παραπάνω αποτελέσματα (Πίνακας 3.3.10), ένα σχετικά μεγάλο ποσοστό προτιμά να ασχολείται με την ψυχαγωγία (4ΚΠ: Μου αρέσει να παίζω κρυφτό, κυνηγητό», 6ΑΠ: «Μου άρεσε να πετάω ξύλα και πέτρες και φύλλα στο ποτάμι που ήταν πάνω στην άλλη πλευρά», 10ΑΝ: «Να πετάξω πέτρες», 11ΑΝ: «Να πηδώ ξανά στα βράχια», 5ΚΠ: «Να σκαρφαλώνω στα δέντρα») ενώ το 23% των παιδιών προτιμά να συλλέγει αντικείμενα από το δάσος (1ΚΠ: «Θα μου άρεσε να ‘χα ένα καλάθι να μαζεύω λουλούδια», 8ΚΝ: «Να μαζεύω λουλούδια συνέχεια» και 12ΑΝ: «Μ’ αρέσει να πιάνω και ζώα, να πιάνω ζώφια...»). Τέλος, τα υπόλοιπα παιδιά που αντιστοιχούν στο 7% το καθένα απάντησαν ότι θα τους άρεσε να κόβουν ξύλα (2ΚΠ: «Θα μου άρεσε να ήμουν ένας ξυλοκόπος και να έκοβα δέντρα...»), να εξερευνούν το δάσος (3ΚΠ: «Να κάνω μαθήματα δηλαδή να εξερευνώ το δάσος»), να διαβάζουν (7ΚΝ: «Να διαβάζω εκεί πέρα»), γενικά (13ΑΝ: «Ωραία πράγματα») και το τελευταίο δεν ήξερε.

3.4 Συζήτηση: Σύγκριση προελέγχου και μετα-ελέγχου

Στο κεφάλαιο αυτό θα επιχειρήσουμε να συγκρίνουμε τα αποτελέσματα που προέκυψαν από τις φάσεις του προελέγχου και του μετα-ελέγχου, με τη συμμετοχή των 13 παιδιών, ώστε να παρατηρήσουμε διαφορές πριν και μετά την εφαρμογή της διδακτικής παρέμβασης, και να συζητήσουμε για το σημαντικό ρόλο που έπαιξε η διδακτική παρέμβαση. Για το λόγο αυτό, παραθέτονται τρεις συγκεντρωτικοί πίνακες οι οποίες παρουσιάζει τα αποτελέσματα των απαντήσεων των παιδιών ως προς την κατανόηση της έννοιας του δάσους, τα βιώματα και τις εμπειρίες τους από το δάσος και τέλος τις λειτουργίες και τις προτιμήσεις τους για το δάσος.

Πίνακας 3.4.1 «Η έννοια του δάσους»

ΠΑΙΔΙΑ	ΠΡΑΓΜΑΤΑ ΠΟΥ ΒΡΙΣΚΟΥΜΕ ΣΤΟ ΔΑΣΟΣ¹³	ΖΩΑ ΠΟΥ ΖΟΥΝ ΣΤΟ ΔΑΣΟΣ	ΤΑΥΤΙΣΗ ΤΟΥ ΔΑΣΟΥΣ ΜΕ:
8KN	Πριν: λουλούδια, δέντρα Μετά: λουλούδια, δέντρα, βράχους	Πριν: τίγρης, λιοντάρι, πάνθηρες Μετά: φίδια, κατσαρίδες, βρωμούσες	Πριν: Σαββάνα Μετά: Δάσος
11AN	Πριν: - Μετά: δέντρα, φύλλα	Πριν: τίγρης, λιοντάρι, καμηλοπάρδαλη, μαϊμούδες, χιμπατζήδες, κοάλα Μετά: σκουλήκια, πασχαλίτσες, σαρανταποδαρούσες, μέλισσες, πεταλούδες, μυρμήγκια	Πριν: Σαββάνα και ζούγκλα Μετά: Δάσος
10AN	Πριν: - Μετά: φύλλα,	Πριν: λιοντάρι, τίγρης Μετά: ζουζούνια, πουλιά	Πριν: Σαββάνα Μετά: Δάσος

¹³ Ορισμένα πράγματα που αναφέρθηκαν από τα παιδιά όπως τα ρούχα, τα παλιά αντικείμενα ή οι τρομακτικοί τοίχοι δεν είναι δημιουργήματα της φαντασίας τους αλλά ήταν πράγματα που τα βρήκαμε κατά την επίσκεψή μας στο δάσος.

	πέτρες, κουκουνάρια		
7KN	Πριν: δέντρα, λουλούδια, γρασίδι, φύλλα Μετά: δέντρα, λουλούδια, ρούχα, ποταμάκι	Πριν: σαύρα, γατούλα, σκυλάκια, δεινόσαυροι, λύκοι Μετά: πασχαλίτσες, λύκους, σκύλους, σκιουράκια	Πριν: Πόλη, Ζούγκλα και Δάσος Μετά: Δάσος και Πόλη
13AN	Πριν: δέντρα Μετά: λουλούδια, φυτά, λίμνες, δέντρα	Πριν: λιοντάρι, ποντίκι, γάτος, αρκούδα Μετά: λιοντάρια, αρκούδες, τίγρεις	Πριν: Σαββάνα, Πόλη και Δάσος Μετά: Σαββάνα και Δάσος
12AN	Πριν: δέντρα, κορμός Μετά: κλαδιά, κορμούς, ποτάμια	Πριν: πίθηκοι, λιοντάρι, ποντίκι, γάτος, αρκούδα Μετά: μύγες, λιοντάρια, γάτες, σκυλιά	Πριν: Ζούγκλα, Σαββάνα, Πόλη και Δάσος Μετά: Σαββάνα και Πόλη
6ΑΠ	Πριν: ξύλα, δέντρα Μετά: ποτάμια, βράχους, πέτρες, χώμα, φύλλα	Πριν: δεινόσαυροι Μετά: κατσαρίδες, μέλισσες, σκαθάρια, μύγες	Πριν: Ζούγκλα Μετά: Δάσος
4ΚΠ	Πριν: δέντρα Μετά: θάμνους	Πριν: λύκος, αλεπού, λιοντάρι, φίδι Μετά: λύκους, αλεπούδες, αγριογούρουνα	Πριν: Δάσος και Σαββάνα Μετά: Δάσος
1ΚΠ	Πριν: δέντρα Μετά: δέντρα, μηλιά, λουλούδια, παλιά αντικείμενα, τρομαχτικούς τοίχους	Πριν: λύκοι Μετά: σκουλήκια, πασχαλίτσες, μέλισσες	Πριν: Δάσος Μετά: Δάσος

2ΚΠ	Πριν: δέντρο Μετά: δέντρα, ποτάμια	Πριν: λύκος, κουνέλια Μετά: ζουζούνια, λύκους	Πριν: Δάσος Μετά: Δάσος
3ΚΠ	Πριν: δέντρα, χορτάρι Μετά: δέντρα, φύλλα, φρούτα, πετραδάκια, ξυλαράκια	Πριν: φίδια, κουκουβάγιες, κουνέλια Μετά: σκιουράκια, αλεπούδες, νυφίτσες	Πριν: Δάσος Μετά: Δάσος
5ΚΠ	Πριν: δέντρα, θάμνους Μετά: δέντρα, φύλλα, ποτάμι	Πριν: σκιουράκια, κάστορες, πεταλούδες, μελισσούλες, πουλάκια Μετά: σκουληκάκια, σκαθάρια, μυρμήγκια, σκουλήκια, σκαντζόχοιρους	Πριν: Δάσος Μετά: Δάσος
9ΚΝ	Πριν: δέντρα Μετά: δέντρα, φυτά, λουλούδια	Πριν: χελώνα, αλεπού, λύκος, σκιουράκια Μετά: αλεπούδες, αγριόχοιροι, λύκους, κουνάβια, σκιουράκια, φίδια	Πριν: Δάσος Μετά: Δάσος

Παρατηρώντας τον παραπάνω πίνακα (Πίνακας 3.4.1), διαπιστώνει κανείς ότι από τα 8 παιδιά που δεν είχαν κατανοήσει την έννοια του δάσους, τα 5 από αυτά είχαν μια σύγχυση ως προς τις απαντήσεις τους καθώς ταύτιζαν το δάσος με πολλαπλά περιβάλλοντα διαβίωσης των ζώων ταυρόχρονα π.χ. 4ΑΝ, 7ΚΝ, 13ΑΝ, 12ΑΝ, 4ΚΠ. Επίσης, ο αριθμός των παιδιών που ταύτισαν σωστά το δάσος με δάσος αυξήθηκε από τα 5 παιδιά στα 9. Ενώ στον προέλεγχο χρησιμοποιήθηκαν 8 είδη πραγμάτων που βρίσκαμε στο δάσος, αυτό στον μεταέλεγχο αυξήθηκε στα 19 είδη πραγμάτων. Όσον αφορά τα ζώα που επιλέχθηκαν, ενώ στον προέλεγχο μόνο ένα παιδί ανέφερε κάποιο είδος εντόμου (5ΚΠ), στον μετα-έλεγχο, η πλειοψηφία των παιδιών επέλεξε πολλές φορές κάποια έντομα π.χ. 8ΚΝ, 11ΑΝ, 10ΑΝ, 7ΚΝ, 12ΑΝ, 6ΑΠ, 1ΚΠ, 2ΚΠ, 5ΚΠ.

Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του παιδιού 11ΑΝ όπου ενώ στην αρχή ταύτιζε το δάσος με σαββάνα και ζούγκλα, μετά τη διδακτική παρέμβαση απέκτησε μια σωστή εικόνα για το δάσος. Το ίδιο ισχύει και για το παιδί 6ΑΠ όπου ενώ στην αρχή απάντησε μόνο δεινόσαυρους, μετά απάντησε κατσαρίδες, μέλισσες, σκαθάρια και μύγες. Ωστόσο, υπήρξαν 3 παιδιά που μετά τις δραστηριότητες, συνέχισαν να ταυτίζουν το δάσος με ένα ακόμη περιβάλλον αντί για 2-3 περιβάλλοντα (7ΚΝ, 13ΑΝ, 12ΑΝ). Σε γενικές γραμμές, οι γνώσεις των παιδιών περί του δάσους μετά τη διδακτική παρέμβαση βελτιώθηκαν σε μεγάλο βαθμό καθώς οι απαντήσεις τους ήταν πιο εύστοχες από την πρώτη φορά.

Πίνακας 3.4.2 «Βιώματα/Εμπειρίες από το Δάσος»

ΠΑΙΔΙΑ	ΑΓΓΙΓΜΑ	ΤΡΟΠΟΣ ΑΙΣΘΗΣΗΣ	ΕΠΙΣΚΕΥΗ	ΤΙ ΕΚΑΝΕ	ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ	ΗΧΟΙ	ΜΥΡΙΣ	ΤΡΟΠΟΣ ΜΥΡΩΔΙΑΣ
1Κ	Πριν: Ναι Μετά: -	Πριν: - Μετά: -	Πριν: Όχι Μετά: Ναι	Πριν:- Μετά: Είχα σκαρφαλώσει στα δέντρα και έπεσα στο ποτάμι με μια φίλη μου	Πριν:- Μετά: Παράξενα και ωραία	Πριν:- Μετά: Χελιδόνια, πουλάκια	Πριν:- Μετά: -	Πριν:- Μετά:-
2Κ	Πριν: Όχι Μετά: -	Πριν:- Μετά:-	Πριν: Ναι Μετά: Ναι	Πριν:- Μετά: ήπια νερό από το ποτάμι, πέταξα και πέτρες στο ποτάμι	Πριν:- Μετά: πολύ ωραία	Πριν:- Μετά: ζουζούνια	Πριν:- Μετά: Ναι	Πριν:- Μετά: σαν έναν ήλιο
3Κ	Πριν: Ναι Μετά: -	Πριν: πολλή σκόνη,	Πριν: Όχι Μετά: -	Πριν:- Μετά: έπαιξα διάφορα	Πριν:- Μετά: καλά	Πριν:- Μετά: τα	Πριν:- Μετά: ναι	Πριν:- Μετά: ωραία

	Ναι	με γδέρνουν τα κλδιά μυτερά Μετά: ο κορμός ήταν πολύ σκληρός	Ναι	παιχνίδια		πουλάκι α, τον αέρα, τα δέντρα		
4K	Πριν:	Πριν:-	Πριν:	Πριν:-	Πριν:-	Πριν:-	Πριν:-	Πριν:-
Π	Όχι Μετά: Ναι	Μετά: πολύ σκληρό	Όχι Μετά: Ναι	Μετά: έπαιζα με τις φίλες μου	Μετά: χαρά	Μετά: κελαηδό νια, κοράκια	Μετά: Ναι	Μετά: -
5K	Πριν:	Πριν:	Πριν:	Πριν:-	Πριν:-	Πριν:-	Πριν:	Πριν:-
Π	Ναι Μετά: Ναι	καλά Μετά: Ξερό	Όχι Μετά: Ναι	Μετά: ήπια νερό από το ποτάμι, βρήκαμε ζωάκια	Μετά: χαρά	Πουλιά	Ναι Μετά: Ναι	Μετά:-
6A	Πριν:	Πριν:-	Πριν:	Πριν:-	Πριν:-	Πριν:-	Πριν:-	Πριν:-
Π	Ναι Μετά: Ναι	Μετά: ήταν ωραία, είχε λίγο χόρτα	Όχι Μετά: Ναι	Μετά: βρήκα ξύλα για να τα πετάω στο ποτάμι και φύλλα	Μετά:-	Μετά: πουλάκι α, χελιδόνι α, αέρας	Μετά: -	Μετά:-
7K	Πριν:	Πριν:	Πριν:	Πριν: πικ-νικ	Πριν:-	Πριν:	Πριν:	Πριν:
N	Ναι Μετά: Ναι	πολύ μαλακό Μετά: ότι είναι	Ναι Μετά: Ναι	Μετά: έκανα πικ-νικ, έπαιζα με τον αδερφό	Μετά: ωραία	τραγούδι α Μετά: πουλάκι	Ναι Μετά: Ναι	ωραία Μετά: Ωραία

		καλά		μου, πήγαμε στο ποταμάκι, έπαιζα με τις πέτρες		α, σκιουρά κια		
8K	Πριν:	Πριν:-	Πριν:	Πριν:-	Πριν:-	Πριν:-	Πριν:-	Πριν:-
N	Ναι	Μετά:-	Όχι	Μετά:	Μετά: χαρά	Μετά:	Ναι	Μετά:
	Μετά:		Μετά:	έτρεχα,		πουλιά		πολύ
	Ναι		Ναι	μάξευα λουλούδια και έψαχνα για ζώα				ωραία
9K	Πριν:	Πριν:	Πριν:	Πριν: σκι	Πριν:-	Πριν:-	Πριν:	Πριν:
N	Ναι	σκληρό	Ναι	Μετά: δε	Μετά: ωραία	Πουλάκι	Ναι	ωραία
	Μετά:	Μετά:	Μετά:	θυμάται		α	Μετά:	Μετά:
	Ναι	Σκληρή	Ναι				Ναι	χάλια
10A	Πριν:	Πριν:-	Πριν:	Πριν:-	Πριν:-	Πριν:-	Πριν:-	Πριν:-
N	Ναι	Μετά: δε	Όχι	Μετά:πέταξα	Μετά: χαρά	Μετά:	Μετά:	Μετά:-
	Μετά:	θυμάται	Μετά:	πέτρες		πουλιά	Ναι	
	Ναι		Ναι					
11A	Πριν:	Πριν:	Πριν:	Πριν:-	Πριν:-	Πριν:-	Πριν:-	Πριν:-
N	Ναι	σκληρό	Όχι	Μετά:	Μετά:Χαρο	Μετά:	Μετά:	Μετά:
	Μετά:	Μετά:Σκ	Μετά:	πήραμε	ύμενος	πεταλού	Ναι	Το ένα
	Ναι	ληρό	Ναι	σωλήνες και πήραμεκουβ αδάκια και γεμίζαμε τους σωλήνες. Έπαιρνα ξύλα από		δες και πουλιά		μύριζε σα σταφύλι και το άλλο μύριζε σα φράουλ

				μέσα από το ποτάμι, πετούσα πέτρες, περπατούσα πάνω στα βράχια	α			
12A	Πριν: N Μετά: Ναι	Πριν:- Μετά: ένιωσα πολύ καλά	Πριν: Όχι Μετά: Ναι	Πριν:- Μετά: ήπια νερό από το ποτάμι, πετάξαμε πέτρες και ψαράκια και μετά τα ψαράκια τα ψήσαμε και τα φάγαμε	Πριν:- Μετά:Καλά ένιωσα	Πριν:- Μετά: σκίουρο, αυτοκί νητα ¹⁴	Πριν:- Μετά: Ναι	Πριν:- Μετά: Μύριξε μια μυρωδι ά που λεγόταν λουλου δίνα, η πιο ωραία μυρωδι ά
13A	Πριν: N Μετά: Ναι	Πριν: ξύλο Μετά: Κάπως ξινή	Πριν: Όχι Μετά: Ναι	Πριν:- Μετά: έπαιζα κυνηγητό, κρυφό	Πριν:- Μετά: Καλά	Πριν:- Μετά: πουλιά, λίμνη	Πριν:- Μετά: ναι	Πριν:- Μετά: ωραία

Εν συνεχεία, όσον αφορά τα βιώματα και τις εμπειρίες των παιδιών που συμμετείχαν στην έρευνα, είναι εντυπωσιακό το γεγονός ότι στον προέλεγχο μόνο 2 παιδιά (5ΚΝ και 10ΚΠ) είχαν επισκεφθεί το δάσος στο παρελθόν και μετά τη διδακτική παρέμβαση όλα τα παιδιά πήγαν στο δάσος (13 παιδιά). Συνεπώς, δεν είχαν βιώματα και εμπειρίες από το δάσος στον προέλεγχο.

¹⁴ Κατά την παραμονή μας στο δάσος, περνούσαν κάποια αυτοκίνητα.

Αξίζει να τονιστεί ότι όλα τα παιδιά εκτός από ένα (9ΚΝ το οποίο δε θυμόταν) ήταν σε θέση να αναφέρουν τι έκαναν στο δάσος. Μετά τη διδακτική παρέμβαση, τα παιδιά εμπλουτίστηκαν με εμπειρίες και βιώματα και αυτό φαίνεται από τις επόμενες απαντήσεις τους. Τα παιδιά που είχαν πάει στο δάσος πριν την υλοποίηση των δραστηριοτήτων είχαν απαντήσει στον προέλεγχο πολύ λιγότερα πράγματα σε σχέση με τον μετα-έλεγχο. Πιο συγκεκριμένα, το παιδί 7ΚΝ που είχε αγγίξει δέντρο (πριν τη διδακτική παρέμβαση) είπε ότι ένιωσε το δέντρο να ήταν πολύ μαλακό ενώ μετά είπε ότι «είναι καλά». Όταν ρωτήθηκε τι έκανε απάντησε ότι έκανε πικ-νικ, άκουσε τραγούδια και όταν μύρισε λουλούδι, ένιωσε ωραία και στο μετα-έλεγχο είπε ότι έκανε πικ νικ, έπαιζε με τον αδερφό της, πήγανε στο ποταμάκι και έπαιζε με τις πέτρες, άκουσε πουλιά και σκιουράκι και όταν μύρισε λουλούδι, ένιωσε ωραία. Το παιδί 2ΚΠ ενώ στην αρχή δεν έδωσε καμία απάντηση σχετικά με τις εμπειρίες της από το δάσος, μετά ανέφερε ότι ήπια νερό από το ποτάμι και πέταξε πέτρες σε αυτό, ένιωσε πολύ ωραία, άκουσε τα ζουζούνια και όταν μύρισε λουλούδι, μύριζε σαν έναν ήλιο.

Τα περισσότερα παιδιά όταν ρωτήθηκαν για το τι άκουσαν, έδωσαν πολλές απαντήσεις που δεν περιμέναμε, όπως οι περιπτώσεις των παιδιών 3ΚΠ και 6 ΚΠ που είπαν τον αέρα όπως επίσης και η πλειοψηφία των παιδιών είπαν τα πουλιά (9 παιδιά), Αναφορικά με τα συναισθήματά τους από το δάσος, όλα ήταν θετικά («ωραία» από 4 παιδιά, «καλά» από 4, «χαρά» από 5). Τα παιδιά που μύρισαν κάποιο λουλούδι μετά την παρέμβαση ήταν 11 και 5 από αυτά είπαν ότι μύριζε ωραία ενώ ένα είπε ότι μύριζε χάλια, 2 παιδιά δεν θυμόντουσαν και άλλα 2 παιδιά είπαν ότι μύριζε σα σταφύλι και σα φράουλα και το άλλο σαν έναν ήλιο.

Πίνακας 3.4.3 «Λειτουργίες και προτιμήσεις για το δάσος»

ΠΑΙΔΙΑ	ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ	ΠΡΟΤΙΜΗΣΕΙΣ
1ΚΠ	Πριν: Μπορεί τα ζώα να έχουν μήλα Μετά: Μπορεί να μας δίνει φρούτα	Πριν: θα μου άρεσε να είχα ένα καλαθάκι και να μάζευα μήλα και μούρα και λουλούδια Μετά: Θα μου άρεσε να είχα ένα καλαθάκι να μαζεύω λουλούδια
2ΚΠ	Πριν: Μπορούν να πάνε τα καλά ζώα του δάσους,	Πριν: Δε ξέρω, θα μπορούσα να παίζω... και να πάω και στη

	<p>μπορούμε να παίζουμε, μπορούμε να κάνουμε πικ νικ, μπορούμε να παίζουμε με τους φίλους μας, μπορούμε να παίζουμε με τα κακά ζώα του δάσους ή αν θέλουν και να χορεύουμε</p> <p>Μετά: Μπορεί να έρθει ένας ξυλοκόπος και να κόψει ένα δέντρο για να κάνει τη φωτιά να ζεσταθεί</p>	<p>ζούγκλα</p> <p>Μετά: Θα μου άρεσε να ήμουν ένας ξυλοκόπος και να έκοβα δέντρα και να πήγαινα στο χωριό μου και να έβγαζα μια φωτιά να ζεσταθώ</p>
3ΚΠ	<p>Πριν: Μπορούμε να κόβουμε φρούτα από το δάσος</p> <p>Μετά: -</p>	<p>Πριν: Να μαζεύω φρούτα, να παίζω με τα κουνελάκια</p> <p>Μετά: Να κάνω μαθήματα δηλαδή να εξερευνώ το δάσος</p>
4ΚΠ	<p>Πριν: Η φύση μπορεί να μας κάνει χαρούμενους</p> <p>Μετά: -</p>	<p>Πριν: Να χαϊδέψω ζωάκια</p> <p>Μετά: Μου άρεσε να παίζω κρυφτό, κυνηγητό</p>
5ΚΠ	<p>Πριν: Να φτιάχνουν τη φωλιά τους τα ζώα. Σε μας να δίνουν οξυγόνο τα δέντρα</p> <p>Μετά: Δίνει φαγητό στα ζώα</p>	<p>Πριν: Να βλέπω τα ζωάκια</p> <p>Μετά: Να σκαρφαλώνω στα δέντρα</p>
6ΑΠ	<p>Πριν: Δε ξέρω</p> <p>Μετά: Έχει δέντρα</p>	<p>Πριν: Να βρω δεινόσαυρους</p> <p>Μετά: Μου άρεσε να πετάω ξύλα και πέτρες και φύλλα στο ποτάμι που ήταν πάνω στην άλλη πλευρά, να βρίσκω έντομα</p>
7ΚΝ	<p>Πριν: Στα ζώα. Έχει σπίτια από ζώων και τα σκυλιά πηγαίνουν εκεί πέρα, τρώνε</p>	<p>Πριν: Να παίζω με το σκυλάκι μου</p> <p>Μετά: Να διαβάζω εκεί πέρα</p>

	και τρώνε και φύλλα Μετά: Μας κάνει καλά τα σκυλάκια	
8KN	Πριν: Δε ξέρω Μετά: -	Πριν: Να μαζεύω λουλούδια Μετά: Να μαζεύω λουλούδια συνέχεια
9KN	Πριν: Μας φέρνει οξυγόνο Μετά: Να ποτίσει τα δέντρα, να βρέξει	Πριν: Να βρίσκω ζώα, να πηγαίνω σπίτι μου και να μένουν εκεί Μετά: Δε ξέρω
10AN	Πριν: - Μετά:-	Πριν: Να βλέπω τα ζώα Μετά: Να πετάξω πέτρες
11AN	Πριν: Μας βοηθάει να αναπνέουμε Μετά: Να αναπνέουμε	Πριν: Να κόβω ξύλα Μετά: Να πηδώ ξανά στα βράχια, σκάψαμε να βγάλουμε αυτόν τον βράχο που μας δυσκόλεψε
12AN	Πριν: Αυτά μας κάνουνε, όταν πηγαίνουμε στο δάσος εκδρομή και μπορούμε να κάνουμε το ό,τι πρέπει, να μην αγγίζουμε πουλιά Μετά: Να μπορούμε να τα πιάνουμε (δηλ. Τα ψάρια- πέτρες)	Πριν: Μου αρέσει να κάνω κάτι γευστικό όπως που ένας ξυλοκόπος κόβει τα δέντρα και μετά έρχονται άνθρωποι που τα ξαναβάζουν στη σωστή θέση Μετά: Μου αρέσει να πιάνω και ζώα, να πιάνω ζούφια, να πιάνω τοίχους, να πιάνω δέντρα
13AN	Πριν:- Μετά:-	Πριν:- Μετά: Ωραία πράγματα

Τελειώνοντας τη σύγκριση των αποτελεσμάτων, οι ιδέες των παιδιών περί των λειτουργιών δεν έχουμε τόσο αισθητές αλλαγές. Οι απόψεις των παιδιών παρέμειναν περίπου το ίδιο (6 παιδιά: 3ΚΠ, 4ΚΠ, 8ΚΝ, 10ΑΝ, 11ΑΝ, 13ΑΝ) στον μετα-έλεγχο. Σε αυτό τον πίνακα, παρατηρούμε επίσης ότι ενώ στον προέλεγχο 10 παιδιά ανέφεραν 5 είδη λειτουργιών, στον μεταέλεγχο 8 παιδιά τις ανέφεραν εκτός από τη συμβολή του δάσους στο συναισθηματικό τομέα προσθέτοντας τις γενικές ωφέλειές του. Όσον αφορά τις προτιμήσεις τους για το δάσος με το τί πράγματα θα τους άρεσαν να κάνουν, διακρίνουμε ότι στον μετα-έλεγχο 9 παιδιά απάντησαν ότι θα ήθελαν να ξανακάνουν τα ίδια πράγματα με αυτά που έκαναν και στο δάσος (περιπτώσεις των 3ΚΠ, 4ΚΠ, 5ΚΠ, 6ΑΠ, 7ΚΝ, 10ΑΝ, 11ΑΝ, 12ΑΝ, 13ΑΝ). Δύο παιδιά είπαν το ίδιο και στις δύο συνεντεύξεις (1ΚΠ και 8ΚΝ) και άλλο ένα (2ΚΠ) είπε στον προέλεγχο «Δε ξέρω, θα μπορούσα να παίξω... και να πάω και στη ζούγκλα» και στον μετα-έλεγχο «Θα μου άρεσε να ήμουν ένας ξυλοκόπος και να έκοβα δέντρα και να πήγαινα στο χωριό μου και να έβγαζα μια φωτιά να ζεσταθώ» όπου είχε ένα ενδιαφέρον με κόψιμο των ξύλων. Τα παιδιά, κατά τη διάρκεια του ελεύθερου παιχνιδιού τους στο δάσος, ασχολήθηκαν με πράγματα που τους άρεσαν και για αυτό στον μετα-έλεγχο τα ανακάλεσαν στο μυαλό τους και τα ανέφεραν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Συζήτηση

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, διαπιστώνει κανείς ότι τα παιδιά προσχολικής ηλικίας είναι δυνατόν να τροποποιήσουν ή και να ενισχύσουν την σκέψη τους, ύστερα από την εφαρμογή μίας διδακτικής παρέμβασης, που σχεδιάστηκε με βάση τις αρχές της Παιδαγωγικής του Δάσους. Επιπλέον, τα παιδιά μπορούν να αναπτύξουν και να εμπλουτίσουν τις εμπειρίες και τα βιώματά τους από το δάσος. Παρακάτω παρουσιάζονται τα αποτελέσματα από την έρευνα που διεξήχθη με βάση την σύγκριση του προελέγχου και του μετα-ελέγχου.

4.1 Συμπεράσματα

Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά το Α' Μέρος και του προελέγχου και του μετα-ελέγχου, στη πρώτη θεματική ενότητα «Η έννοια του δάσους», τα παιδιά ήταν σε θέση να κατανοήσουν τα στοιχεία που απαρτίζουν ένα δάσος. Περιέγραψαν το δάσος με περισσότερα πράγματα στον μετα-έλεγχο και ανέφεραν ζώα που δεν είχαν πει στον προέλεγχο. Για να βγει αυτό το αποτέλεσμα, οι δραστηριότητες σχεδιάστηκαν με τέτοιο τρόπο ώστε να μη περιλαμβάνουν πολλές πληροφορίες αλλά να ωθήσουν τα παιδιά να ανακαλύψουν από μόνα τους στην ανάπτυξη γνώσεων μέσα από την καθοδήγηση μας. Πιο συγκεκριμένα, η δραστηριότητα «Κυνήγι θησαυρού» έδωσε την ευκαιρία στα παιδιά να εξερευνήσουν με συστηματικότερο τρόπο τα στοιχεία που ανήκουν στο δάσος και για αυτό είχαν την ευχέρεια να κατονομάσουν περισσότερα πράγματα που βρήκαν εκεί. Επιπλέον, στις δραστηριότητες «Ποιος άλλος μένει εδώ» και «Τι υπάρχει κάτω από τα παπούτσια μας στο δάσος» τα παιδιά ενεπλάκησαν στη διαδικασία της εξερεύνησης και αναζήτησης των εντόμων και βίωσαν την άμεση επαφή με αυτά τα ζώα. Επίσης, μέσα από τα πληροφοριακά υλικά που τους δόθηκαν, μπόρεσαν να ξεχωρίσουν τα ζώα του δάσους από τα υπόλοιπα περιβάλλοντα διαβίωσης των ζωικών οργανισμών και αυτό φαίνεται στον μετα-έλεγχο όπου ανέφεραν λιγότερα ζώα που ζούσαν σε άλλα περιβάλλοντα.

Αναφορικά με το Β' Μέρος «Βιώματα και εμπειρίες από το δάσος», τα παιδιά ανέπτυξαν τις εμπειρίες τους και εμπλούτισαν τα βιώματά τους με καινούρια πράγματα που έκαναν και έζησαν εκεί. Όλα τα παιδιά πήγαν στο δάσος και ευχαριστήθηκαν από όλη την εμπειρία του δάσους. Σε αυτό παίζει ένα σημαντικό ρόλο όχι η διδακτική παρέμβαση αλλά και η αυτόβουλη

ενέργεια των παιδιών για αυθόρμητο παιχνίδι. Ειδικότερα, οι δραστηριότητες είχαν σκοπό να βιώσουν τη φύση στο ύψιστο βαθμό κι έτσι να αναπτύξουν τις εμπειρίες και τα βιώματά τους στη συνέχεια. Μέσα από τη δραστηριότητα «Αγκάλιασε το σωστό δέντρο, όλα τα παιδιά είχαν αγγίξει κάποιο δέντρο και βίωσαν την υφή του και από τη δραστηριότητα «Ήχοι στο δάσος», άκουσαν όλους τους ήχους που ακούγονταν από το δάσος. Μπορεί η δραστηριότητα «Μυρωδιές της άνοιξης να μην πραγματοποιήθηκε αλλά αρκετά παιδιά μέσα από τις ελεύθερες δραστηριότητές τους, μύρισαν διάφορα φυτά και με τις ερωτήσεις που τους κάναμε, καταλαβαίναμε τί αισθάνονταν εκείνη τη στιγμή. Όλα τα παιδιά είχαν ασχοληθεί κατά τον ελεύθερο τους χρόνο με δράσεις που τους άρεσαν και για αυτό μπόρεσαν να εκφράσουν προφορικά στον μετα-έλεγχο τί έκαναν στο δάσος. Όσον αφορά τα συναισθήματα που ένιωσαν στο δάσος, όλα ήταν θετικά και αυτό αποδεικνύεται από το γεγονός ότι με το τέλος της διδακτικής παρέμβασης, ήθελαν να πάνε κι άλλο στο δάσος.

Από την άλλη πλευρά, στο Γ' Μέρος που αφορούσε τις «Λειτουργίες και τις προτιμήσεις των παιδιών για το δάσος», στις λειτουργίες του δάσους, τα αποτελέσματα από τον προέλεγχο και τον μετα-έλεγχο δεν είχαν και τόσο μεγάλη απόκλιση, όσο στα δύο προηγούμενα μέρη. Αυτό εξηγείται από το ότι οι δραστηριότητες που υλοποιήθηκαν δεν κάλυψαν επαρκώς τον τομέα τις λειτουργίες του δάσους και επίσης ήταν αρκετά δύσκολο να κατακτηθούν οι συγκεκριμένες γνώσεις σε αυτήν την ηλικία. Ωστόσο, στις προτιμήσεις για το δάσος, ενώ στον προ-έλεγχο τα παιδιά ήθελαν να ασχοληθούν κυρίως με τα ζώα, τη συλλογή των αντικειμένων ή το κόψιμο των ξύλων, στον μετα-έλεγχο αυτό άλλαξε. Οι προτιμήσεις της πλειοψηφίας των παιδιών εστιάζονταν πλέον στις εμπειρίες τους από το ελεύθερο παιχνίδι.

Εν κατακλείδι, λαμβάνοντας σοβαρά τα αποτελέσματα της έρευνας, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι τα παιδιά προσχολικής ηλικίας, ύστερα από την εφαρμογή μίας διδακτικής παρέμβασης είναι ικανά να κατανοήσουν την έννοια του δάσους (των στοιχείων που το απαρτίζει) μέσα σε ένα πλαίσιο του δάσους. Επίσης, μπορούν να αναπτύξουν τα βιώματα και τις εμπειρίες τους σε ένα περιβάλλον που δεν είχαν επισκεφθεί ποτέ και να αναπτύξουν σε ένα βαθμό τις γνώσεις τους σχετικά με τις λειτουργίες του δάσους. Αξίζει να τονιστεί η μεγάλη σημασία του ελεύθερου παιχνιδιού από τα παιδιά γιατί αυτό μπορεί να επηρεάσει τις προτιμήσεις τους. Είναι πολύ σημαντικό στο σχεδιασμό της διδακτικής παρέμβασης να ακολουθούνται οι αρχές της Παιδαγωγικής του Δάσους που υποστηρίζει το ελεύθερο παιχνίδι και για αυτό σχεδιάστηκαν οι δραστηριότητες με πολύ προσοχή.

4.2 Περιορισμοί

Ο πιο βασικός περιορισμός στην υλοποίηση της παρούσας έρευνας ήταν η περιορισμένη χρονική διάρκεια που είχαμε στη διάθεσή μας προκειμένου να εφαρμοστεί η Διδακτική Παρέμβαση λόγω ακαδημαϊκών υποχρεώσεων. Παρόλα αυτά, θεωρούμε σημαντικό ότι μέσα σε ένα τόσο μικρό χρονικό διάστημα μπόρεσαν τα παιδιά να αναπτύξουν σε κάποιο βαθμό γνώσεις και ιδέες αναφορικά με το δάσος, δηλαδή την κατάκτηση της έννοιας «δάσος» καθώς και να εμπλουτίσουν τις εμπειρίες τους από το δάσος σε πολύ ικανοποιητικό βαθμό.

Κατά τη διάρκεια της υλοποίησης της έρευνας υπήρξαν και παράγοντες που επηρέασαν την έκβαση των αποτελεσμάτων. Ειδικότερα, το γεγονός ότι υλοποιούσαμε για πρώτη φορά το πρόγραμμα της Παιδαγωγικής του Δάσους, ήταν κάτι πρωτόγνωρο για μας και επίσης υπήρχε ένας προβληματισμός σχετικά με τα όρια που θα βάζαμε στα παιδιά. Ένας άλλος παράγοντας ήταν ο μεγάλος αριθμός παιδιών που συμμετείχαν στις δραστηριότητες και αυτό δυσκόλεψε σε μερικές περιπτώσεις τη διαχείριση της τάξης. Επιπρόσθετα, η ανεπαρκής ενημέρωση και εκπαίδευση των νηπιαγωγών που συμμετείχαν στο πρόγραμμα σχετικά με την Παιδαγωγική του Δάσους επηρέασε σε κάποιες περιστάσεις αρνητικά τις δραστηριότητες των παιδιών. Αυτό είναι δικαιολογημένο καθώς δεν ήταν εξοικειωμένες με αυτή τη συγκεκριμένη παιδαγωγική και για αυτό «έλεγχαν» περισσότερο τα παιδιά στο ελεύθερο παιχνίδι τους.

Ένας άλλος παράγοντας κατά τη διδακτική παρέμβαση, ήταν η ανεπάρκεια των υλικών η οποία δυσχαίρενε την υλοποίηση της δραστηριότητας «Μυρωδιές της Άνοιξης» και για αυτό δε μπόρεσε να πραγματοποιηθεί. Τέλος, στην συνέντευξη του προ-τεστ, τα παιδιά ήταν πιο ντροπαλά λόγω του ότι μας έβλεπαν πρώτη φορά και έτσι είτε δεν απαντούσαν είτε χρειάζονταν περισσότερη ενθάρρυνση στο να απαντήσουν τις ερωτήσεις τους τους θέταμε. Συνεπώς, όλοι οι παραπάνω παράγοντες συντέλεσαν σε κάποιο βαθμό τα αποτελέσματα της έρευνας και τα επηρέασαν .

4.3 Προοπτικές

Από την παρούσα ερευνητική εργασία αναδύονται κάποιες προοπτικές. Η διδακτική παρέμβαση έδειξε ότι μπορεί να επιδράσει θετικά στην κατανόηση και την ανάπτυξη των

γνώσεων και ιδεών του δάσους και στην ανάπτυξη των εμπειριών από παιδιά προσχολικής ηλικίας. Θεωρούμε, λοιπόν, ότι η παρούσα εργασία θα μπορούσε να αποτελέσει χρήσιμο υλικό για μελλοντικές έρευνες.

Δεδομένου ότι η Παιδαγωγική του Δάσους είναι ελάχιστα έως καθόλου γνωστή στη χώρα μας, θα ήταν καλό να διερευνηθούν οι απόψεις των εκπαιδευτικών ως προς την αλλαγή της διδασκαλίας από την τάξη στο δάσος και κατά πόσο είναι θετικοί στην εφαρμογή αυτής. Με αυτόν τον τρόπο, θα γινόταν γνωστή η παιδαγωγική αυτή μέσα από την ενημέρωσή τους.

Επιπρόσθετα, θα είχε ενδιαφέρον να γίνει μια έρευνα ως προς τη σύγκριση των περιβαλλόντων αυλής και δάσους. Θα μπορούσε να γίνει μία Διδακτική Παρέμβαση η οποία θα εφαρμοζόταν και στα δύο περιβάλλοντα με τον ίδιο τρόπο ώστε να συγκρίνουμε το βαθμό κατάκτησης των ιδεών και εμπειριών και στους δύο χώρους.

Τέλος, όπως προαναφέρθηκε παραπάνω, ο περιορισμένος χρόνος επηρέασε τα αποτελέσματα της έρευνας. Οπότε, θα ήταν μια καλή ιδέα να επεκταθεί η Διδακτική Παρέμβαση σε περισσότερο καιρό. Θα ήταν πιο εποικοδομητικό να δούμε τα αποτελέσματα μετά από ένα μήνα έως και ένα χρόνο όπως ακριβώς έγινε και σε άλλες έρευνες του εξωτερικού. Μία αναζήτηση των πληροφοριών ως προς τα προγράμματα της Παιδαγωγικής του Δάσους που διενεργούνται στις άλλες χώρες κρίνεται απαραίτητη για αυτό το σκοπό.

Με το πέρας αυτής της εργασίας, διαπιστώθηκε η μεγάλη ανάγκη των παιδιών για αυθόρμητο παιχνίδι πέρα των ορίων της τάξης. Το δάσος αποτελεί μια πρόκληση και για τα ίδια τα παιδιά να ανακαλύψουν τις δυνατότητές τους αλλά και στους εκπαιδευτικούς να ξεφύγουν από την τυπική λογική της διδασκαλίας στα περιθώρια της τάξης. Χρειάζεται, λοιπόν, μια αλλαγή της νοοτροπίας που έχουμε για τη μάθηση και να αρχίσουμε να δοκιμάζουμε νέες τάσεις στην εκπαιδευτική διαδικασία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Adams, P. (2006). Exploring social constructivism: Theories and practicalities. *Education 3–13* (34), 243–57.
- Bache, C. (2008), *Pre-school curriculum*, Secret Garden Outdoor Nursery (Ανακτήθηκε από http://en.wikipedia.org/wiki/Forest_kindergarten)
- Bell, A. C., Russel, C. L., & Plotkin, R. (1998). Environmental learning and the study of extinction. *The Journal of Environmental Education*, 29, 4-10.
- Berry, W. (1977) *The unsettling of America: Culture and agriculture*. San Fransisco: Sierra Club Books.
- Bilton, H. (2002) *Outdoor play in the early years*. London: David Fulton.
- Chawla, L. (1986). The ecology of environmental memory. *Children's Environments Quarterly*, 3, (4), 34–42.
- Cooper Marcus, C. (1978) Remembrance of landscapes past. *Landscape*, 22(3), 34–43.
- Davis, B., and S. Waite. 2005. Forest Schools: An evaluation of the opportunities and challenges in Early Years. University of Plymouth report.
- Dillon, J., Morris, M., O'Donnell, L., Reid, A., Rickinson, M., Scott, W. (2005). *Engaging and Learning With the Outdoors* (The Final Report of the Outdoor Classroom in a Rural Context Action Research Project). National Foundation for Education Research, Berkshire.
- Dovey, K. (1990). Refuge and imagination: Places of peace in childhood. *Children's Environments Quarterly*, 7(4), 7-13.
- Elliott, S. (2010). Children in the Natural World. Στο: J. Davis (Επιμ.), *Young Children and the Environment: Early Education for Sustainability* (σελ. 43–75). Melbourne: Cambridge University Press.
- Ernst, J., & Tornabene, L. (2012). Preservice Early Childhood Educators' Perceptions of Outdoor Settings as Learning Environments. *Environmental Education Research*, 18(3), 643–665.
- Fjortoft, I. (2001). The natural environment as a playground for children: the impact of outdoor play activities in pre-primary school children, *Early Childhood Education Journal*, 29(2), 111–117.

- Fjortoft, I. (2004). Landscape as playscape: the effects of natural environments on children's play and motor development, *Children, Youth and Environments*, 14(2), 21–44.
- Fjortoft, I. & Sageie, J. (2000). The natural environment as a playground for children, *Landscape and Urban Planning*, 48, 83–97.
- Fuks, V. (2004). *Environmental Education and Nature Schools in Denmark: A study of the role of nature schools in environmental education and environmental awareness rising among schoolchildren*. Ανακτήθηκε από <http://rudar.ruc.dk/handle/1800/334>
- Gandini, L. (1998). Educational and Caring Spaces. Στο: C. Edwards, L. Gandini and G. Foreman (επιμ.), *In The Hundred Languages of Children: The Reggio Emilia Approach – Advanced Reflections*, (σελ. 161–178). Greenwich, CT: Ablex.
- Gayford, C. (1985). Biodiversity education: a teacher's perspective. *Environmental Education Research*, 6, 347-361.
- Gelman, R., & Brennman, K. (2004). Science learning pathways for young children. *Early childhood Research Quarterly*, 19(1), 150-158.
- Gibson, J. J. (1979). *The ecological approach to visual perception*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Heft, H. (1988). Affordances of children's environments: A functional approach to environment description. *Children's Environment Quarterly*, 5(3), 29–37.
- Hein, G. (1991). Constructivist learning theory. Institute for Inquiry. Ανακτήθηκε από [/http://www.exploratorium.edu/ifi/resources/constructivistlearning.html](http://www.exploratorium.edu/ifi/resources/constructivistlearning.html)
- Kahn, P. (1999). *The human relationship with nature: Development and culture*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Kahn, P. & Kellert, S. (2002). *Children and Nature: Psychological, Sociocultural and Evolutionary Investigations*. Cambridge: MIT Press.
- Kaplan, R. & Kaplan, S. (1989). *The experience of nature: A psychological perspective*. New York: Cambridge University Press.
- Keeler, R. (2008). *Natural Playscapes: Creating Outdoor Play Environments for the Soul*. Redmond, WA: Exchange Press.
- Kenney, J. L., Price Militana, H. & Horrocks Donohue, M. (2003). Helping teachers to use their school's backyard as an outdoor classroom: A report on the Watershed Learning Center Program. *The Journal of Environmental Education*, 35, 15-21.

- Korpela, K. (2002). Children's Environments. Στο: R. B. Bechtel and A. Churchman (επιμ.). *Handbook of Environmental Psychology* (σελ. 363–373). New York: Wiley.
- Leeming, F. C., Dwyer, W. O., Porter, B. E., Cobern, M. K., & Oliver, D. P. (1997). Effects of participation in class activities on children's environmental attitudes and knowledge. *The Journal of Environmental Education*, 28, 33-42
- Levis, C. (1990). Gardening as a healing process. Στο: M. Francis and R. Hester (Επιμ.) *The meaning of gardens* (σελ. 244-251). Cambridge: MIT Press.
- Malone, K., & Tranter, P. J. (2003). School grounds as sites for learning: making the most of environmental opportunities. *Environmental Education Research*, 9, 283-303.
- McNally, M. (1990). Valued places. Στο: M. Francis and R. Hester (Επιμ.) *The meaning of gardens*, 172-180, Cambridge: MIT Press.
- Miller, D., Tichota, K., & White, J. (2009). *Young Children Learn through Authentic Play in a Nature Explore Classroom*. Lincoln, NE: Dimensions Foundation.
- Milton, B., Cleveland, E., & Bennett-Gates, D. (1995). Changing perceptions of nature, self, and others: A report on a park/school program. *The Journal of Environmental Education*, 26, 32-39.
- Moore, R. (1996). Compact Nature: The Role of Playing and Learning Gardens on Children's Lives. *Journal of Therapeutic Horticulture* 8, 72–82.
- Moore, R., & Cooper-Marcus, C. (2008). Healthy Planet, Healthy Children: Designing Nature into the Daily Spaces of Childhood. Στο: S. Kellert, J. Heerwagen and M. Mador (Επιμ.), *Biophilic Design: The Theory, Science and Practice of Bringing Buildings to Life*, (σελ. 153–203). Hoboken, NJ: Wiley.
- Murray, R., O'Brien, E. (2005). *Such enthusiasm – a joy to see: an evaluation of Forest School in England*. Report to the Forestry Commission. Ανακτήθηκε από <http://www.forestresearch.gov.uk/website/forestresearch.nsf/ByUnique/INFD-6HKEMHS> (επιθεωρήθηκε 31 Ιουλίου 2006).
- Ouvry, M. (2003). *Exercising muscles and minds: outdoor play and the early years curriculum*. London: National Early Years Network.
- Paley, V. G. (1984). *Boys and girls: superheroes in the doll corner*. Chicago and London: University of Chicago Press.

- Palmer, J.A., & Suggate, J. (1996). Influences and experiences affecting the pro-environmental behavior of educators. *Environmental Education Research*, 2(1), 21-109.
- Palmer, J.A., Suggate, J., Badj, B. & Tsaliki, E. (1998a). Significant influences on the development of adults' environmental awareness in the UK, Slovenia and Greece. *Environmental Education Research*, 4(4), 429-444.
- Palmer, J.A., Suggate, J., Badj, B., Hart, P., Ho, R.K.P., Peries, M., Robottom, I., Tsaliki, E., & Van Staden, C. (1998b). An overview of significant influences and formative experiences on the development of adults' environmental awareness in nine countries. *Environmental Education Research*, 4(4), 65-445.
- Palmer, J.A., Suggate, J., Robottom, I., & Hart, P. (1999). Significance life experiences and formative influences on the development of adults' environmental awareness in the UK, Australia and Canada. *Environmental Education Research*, 5, 181-201.
- Phenice, L.A., Griffore, R.J., (2003). Young children and the natural world. *Contemporary Issues in Early Childhood*, 4, 167-171.
- Rivkin, M. (1995). *The great outdoors: restoring children's right to play outside*. Washington, DC: NAEYC.
- Rivkin, M. (2000). Outdoor experiences for young children. Educational Resources Information Center. (ERIC digest ED448013 2000-12-00). Διαθέσιμο online στο <http://www.eric.ed.gov> (επιθεωρήθηκε 9 June 2006).
- Robertson, Juliet (2008), *Swedish Forest Kindergartens, Part 1*, Creative Star Learning Company (Ανακτήθηκε από http://en.wikipedia.org/wiki/Forest_kindergarten)
- Sandberg, A. (2003b). Play memories and place identity. *Early Child Development and Care*, 173(2), 21-207.
- Sebba, R. (1991). The Landscapes of Childhood. *Environment and Behavior*, 23(4), 395-422.
- Siraj-Blatchford, J., & Sylva, K., (2002). *The Effective Pedagogy in the Early Years Project: A Confidential Report to DfES* (Dept for Education and Skills). London University Institute of Education: London.
- Sook-Young, S., Herwig, J.E., & Shelley, M. (2001). Pre-schoolers' Play behaviours with peers in classroom and playground settings. *Journal of Research in Childhood Education*, 15 (2), 149-164.

- Stephenson, A. (2003). Physical risk-taking: dangerous or endangered?. *Early Years*, 23(1), 35–43.
- Thanasoulas, D. (2006). Constructivist learning. Διαθέσιμο στο file://localhost/<http://www.seasite.niu.edu:Tagalog:Teachers_Page:Language_Learning_Articles:constructivist_learning.htm> (επιθεωρήθηκε 26 Φεβρουαρίου 2007).
- Titman, W. (1994). *Special places, special people: The hidden curriculum of the school grounds*. Winchester: Learning Through Landscapes.
- Waite, S., Davies, B. & Brown, K. (2006). *Five stories of outdoor learning from settings for 2–11 year olds in Devon*. Plymouth: University of Plymouth.
- Waller, T. (2005, September). *This is the way we go to the park!.Recording and evaluating young children's knowledge and perspectives of geography*. Paper presented at the British Educational Research Association Annual Conference (BERA).
- Ward Thompson, C., Aspinall, P., Bell, S., Findlay, C. (2002). *Open Space and Social Inclusion: Local Woodland Use in Central Scotland*. Openspace Research Information Note: Edinburgh.
- Wilson, R. (2012). *Nature and Young Children: Encouraging Creative Play and Learning in Natural Environments*. London: Routledge

Διαδικτυακοί τόποι:

- http://users.sch.gr/organopoulos/ekpaideytiko_yliko/axia_dasous.pdf
- http://en.wikipedia.org/wiki/Forest_schools_-_cite_note-woodsforlearning-6
- <http://naturesclassroom.co.uk/naturesclassroom/allyearactivities.asp>
- http://www.naturedetectives.org.uk/packs/stick_pack.htm
- http://www.foresteducation.org/images/uploads/forest_school_scotland_8.pdf
- <http://www.circleofliferediscovery.com/forestschooplus.htm>
- <http://www.ypeka.gr/Default.aspx?tabid=544>
- <http://www.skogsmullestiftelsen.org/eng/index.htm>
- http://en.wikipedia.org/wiki/Forest_kindergarten

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Προέλεγχος: Απομαγνητοφωνήσεις

8ΚΝ

Ερευνήτρια: Εεμ, θα μπορούσες να μου πεις τί είναι ένα δάσος; Μπορείς να μου το περιγράψεις;

Συμμετέχων: (γνέφει αρνητικά το κεφάλι)

Ε: Πες μου κάποια πράγματα που μπορεί να βρει κανείς στο δάσος, κάποιος όταν πάει εκεί.

Σ: Λουλούδια.

Ε: Ναι;

Σ: Και δέντρα.

Ε: Μπορείς να μου πεις τί ζώα φιλοξενεί ένα δάσος;

Σ: Τίγρη.

Ε: Τί είπες;

Σ: Τίγρεις.

Ε: Ναι; Κάποια άλλα; Θυμάσαι;

Σ: Λιοντάρι

Ε: Άλλα;

Σ: Πάνθηρες

Ε: Αυτά; Θυμάσαι κάποια άλλα;

Σ: (βγάζει έναν ήχο που εννοεί όχι)

Ε: Άγγιξες ποτέ σου δέντρο;

Σ: Μμ. (εννοεί ναι)

Ε: Πώς το αισθάνθηκες; Θυμάσαι πώς ένιωσες;

Σ: (σιωπή)

Ε: Εσύ έχεις πάει ποτέ σε δάσος; Θυμάσαι άμα έχεις πάει ποτέ;

Σ: Όχι.

Ε: Πώς να μυρίζει άραγε ένα λουλούδι;

Σ: Δε ξέρω.

Ε: Τί καλό μπορεί να κάνει ένα δάσος;

Σ: Δε ξέρω.

E: Αν μπορούσες να πας στο δάσος, τί πράγματα θα σου άρεσαν να κάνεις εκεί;

Σ: Να μαζεύω λουλούδια.

E: Ωραία.

11ΑΝ

E: Τί είναι ένα δάσος; Μπορείς να μου πεις;

Σ: Ζούγκλα.

E: Πες μου κάποια πράγματα που μπορεί να βρει κανείς σε ένα δάσος.

Σ: Τίγρη και λιοντάρι, καμηλοπάρδαλες, μαϊμούδες, χιμπατζήδες, δε ξέρω κάποια άλλα, κοάλα.

Τα άλλα δε τα ξέρω.

E: Τί ζώα μπορεί να φιλοξενεί ένα δάσος; Αυτά που μου είπες πριν ή και κάτι άλλα;

Σ: Κάτι άλλα αλλά δε τα ξέρω.

E: Ντάξει.

E: Όταν αγγίζεις ένα δέντρο, θυμάσαι πώς το αισθάνθηκες το δέντρο;

Σ: Σκληρό. Μόνο με το τσεκούρι μπορούμε να το κάνουμε...ε, κάνει πιο καλό.

E: Έχεις πάει ποτέ εσύ σε δάσος;

Σ: Όχι.

E: Έχεις μυρίσει ποτέ σου λουλούδι;

Σ: Ναι.

E: Πώς μύριζε;

Σ: Εε, δε θυμάμαι.

E: Μπορείς να μου πεις τί καλό μπορεί να κάνει ένα δάσος, μήπως μας βοηθάει κάτι το δάσος;

Σ: Μας βοηθάει για να αναπνέουμε και δε ξέρω κάτι άλλο.

E: Αν μπορούσες να πας στο δάσος, τί πράγματα θα σου άρεσαν να κάνεις;

Σ: Εε, να κόβω ξύλα.

E: Ωραία, κάτι άλλο;

Σ: Τίποτα άλλο

E: Σε ευχαριστώ πολύ!

9KN

E: Μπορείς να μου πεις τί είναι ένα δάσος; Μπορείς να μου το περιγράψεις;

Σ: Το δάσος έχει πολλά δέντρα και έχει και ζώα μέσα.

E: Τί ζώα μπορεί να φιλοξενεί ένα δάσος;

Σ: Αλεπού και λύκους και σκιουράκια..

E: Άμα δε θυμάσαι δε πειράζει, να σε ρωτήσω κάτι άλλο; Πες μου κάποια πράγματα που μπορεί να βρει κανείς σε ένα δάσος.

Σ: Χελώνα, εε, ένα σκιουράκι και ένα λύκο.

E: Έχεις αγγίξει ποτέ σου δέντρο;

Σ: Ναι.

E: Πώς το ένωσες;

Σ: Σκληρό.

E: Εσύ έχεις πάει ποτέ σου σε δάσος;

Σ: Ναι. Να κάνω σκι.

E: Έκανες δηλαδή σκι εκεί.

Σ: Στο Πήλαιο.

E: Θυμάσαι πώς ένωσες όταν ήσουν σε δάσος; Τα συναισθήματά σου; Πώς ένωσες;

Σ: (σιωπή)

E: Άμα δε θυμάσαι δε πειράζει.

Σ: Δε θυμάμαι.

E: Πώς να μυρίζει ένα λουλούδι;

Σ: Ωραία.

E: Μπορείς να μου πεις κάποια καλά πράγματα που μπορεί να κάνει ένα δάσος, ή σε μας ή σε κάποιους άλλους ή στα ζώα;

Σ: Μας φέρνει οξυγόνο

E: Αν μπορούσες να πας σε ένα δάσος, τί πράγματα θα σου άρεσαν να κάνεις;

Σ: Να βρίσκω ζώα, να τα πηγαίνω σπίτι μου και να μένουν εκεί.

E: Κάτι άλλο;

Σ: Τίποτα άλλο.

E: Ευχαριστώ πολύ!

10AN

E: Ξέρεις τί είναι ένα δάσος;

Σ: Ναι.

E: Μπορείς να μου πεις τί είναι ένα δάσος, να μου το περιγράψεις; Τί έχει;

Σ: Λιοντάρια, τίγρη.

E: Να σε ρωτήσω κάτι άλλο; Μπορείς να μου πεις κάποια πράγματα που μπορείς να βρεις σε ένα δάσος;

Σ: (καμία απάντηση)

E: Τί ζώα μπορεί να φιλοξενεί ένα δάσος; Κάποια ζώα, ζώακια που υπάρχουν στο δάσος;...Πες μου, τί σκέφτεσαι; (Σε αυτό το σημείο, ακουγόταν πολύ θόρυβος και μπήκε στην αίθουσα ένα παιδί)

Σ: (καμία απάντηση)

E: Έχεις αγγίξει ποτέ σου δέντρο;

Σ: Ναι.

E: Πώς το ένωσες; Πώς ήταν;... Θυμάσαι;

Σ: Όχι

E: Έχεις πάει ποτέ σε δάσος;

Σ: Όχι.

E: Ξέρεις πώς μυρίζει ένα λουλούδι;

Σ: (καμία απάντηση)

E: Τί καλά πράγματα μπορεί να μας κάνει ένα δάσος; Θες να μου πεις; (Σε αυτό το σημείο παρενέβη μια νηπιαγωγός, ενθαρρύνοντας το να απαντήσει: Πώς μας κάνει να νιώθουμε; Μας κάνει καλό;)

Σ: Ναι.

E: Κάτι τελευταίο τώρα. Άμα μπορούσες να πας σε ένα δάσος, τι πράγματα θα σου άρεσαν να κάνεις εκεί;

Σ: Να βλέπω τα ζώα.

E: Κάτι άλλο που θα ήθελες να κάνεις; Αυτό;

Σ: (γνέθει καταφατικά)

E: Ευχαριστώ πολύ!

7KN

E: Ξέρεις τί είναι ένα δάσος;

Σ: Ναι.

E: Μπορείς να μου περιγράψεις;

Σ: Εεμ, έχει δέντρα, έχει λουλούδια και γρασίδι και φύλλα που πέφτουν.

E: Μπορείς να μου πεις κάποια πράγματα που μπορεί να βρει κανείς σε ένα δάσος;

Σ: Ναι. Σαύρα, γατούλα, σκυλάκια και αυτά.

E: Μπορείς να μου πεις κάποια ζώα που μπορεί να φιλοξενεί ένα δάσος;

Σ: Δεινόσαυρους, λύκος και δεινόσαυρους υπάρχουν.

E: Έχεις αγγίξει ποτέ σου δέντρο;

Σ: Ναι.

E: Πώς το ένωσες πως ήταν; Θυμάσαι;

Σ: Ναι. Ήτανε πολύ μαλακό.

E: Εσύ έχεις πάει ποτέ σου σε δάσος;

Σ: Ναι. Έχω πάει πολλές.

E: Τί έκανες εκεί;

Σ: Παίξαμε πικ νικ.

E: Πώς ένωσες όταν έχεις πάει στο δάσος;

Σ: Ένωσα να πάρω τις κούκλες μου και να παίξουμε στο δάσος.

E: Έχεις μυρίσει λουλούδι ποτέ;

Σ: Ναι.

E: Πώς μύριζε;

Σ: Ωραία.

E: Άκουσες κάτι στο δάσος; Ήχους που να έβγαζε το δάσος;

Σ: Ναι. Τραγούδια.

E: Τί τραγούδια;

Σ: Δε ξέρω τί είναι αυτό το τραγούδι.

E: Μπορείς να μου πεις κάποια καλά πράγματα που κάνει ένα δάσος; Ή σε μας τους ανθρώπους ή στα ζώα;

Σ: Ναι, στα ζώα. Τα ζώα μπορούν να αναπ... να πάνε και στα, έχει σπίτια από ζώων και τα σκυλιά πηγαίνουν εκεί πέρα, τρώνε και τρώνε και φύλλα.

E: Άμα μπορούσες να πας σε ένα δάσος, τί πράγματα θα σου άρεσαν να κάνεις;

Σ: Να παίζω με το σκυλάκι μου.

E: Σε ευχαριστώ πολύ!

13AN

E: Ξέρεις τί είναι ένα δάσος;

Σ: Εεμ ναι.

E: Μπορεί να μου το περιγράψεις;

Σ: Εε, ναι. Δάσος είναι κάτι που έχει δέντρα, έχει και ζώα.

E: Πες μου κάποια πράγματα που μπορεί να βρει κανείς σε ένα δάσος;

Σ: Εε, δέντρα, ζώα, αρκούδες.

E: Τί άλλα ζώα μπορεί να έχει ένα δάσος;

Σ: Λιοντάρια και τίγρεις.

E: Κάτι άλλο που θυμάσαι;

Σ: Δε θυμάμαι κάτι άλλο.

E: Έχεις αγγίξει ποτέ σου δέντρο;

Σ: Ναι.

E: Πώς το ένωσες; Πώς ήταν το δέντρο, ο κορμός;

Σ: Ήταν ξύλο.

E: Εσύ έχεις πάει ποτέ σου σε δάσος;

Σ: Όχι.

E: Μπορείς να μου πεις κάποια καλά πράγματα που μπορεί να κάνει ένα δάσος ή σε μας τους ανθρώπους ή στα ζώα;

Σ: Δε ξέρω.

E: Εσύ άμα μπορούσες να πας στο δάσος τί πράγματα θα σου άρεσαν να κάνεις;

Σ: Δε ξέρω.

E: Εντάξει. Σε ευχαριστώ πολυ!

12AN

E: Ξέρεις τί είναι ένα δάσος;

Σ: Ναι.

E: Μπορείς να μου το περιγράψεις;

Σ: Ναι. Το δάσος έχει δέντρα και έχει κάποιους πίθηκους το δάσος.

E: Πες μου κάποια πράγματα που μπορείς να βρεις σε ένα δάσος.

Σ: Α, δε ξέρεις; Μπορώ να σου το περιγράψω λιγάκι; (Σε αυτό το σημείο ξεφεύγει το παιδί και ρωτάει πράγματα εκτός θέματος)

E: Πες μου κάποια πράγματα που μπορεί να βρει κανείς σε ένα δάσος.

Σ: Έχει και κορμό.

E: Αα, πώς ήταν αυτός ο κορμός; Τον άγγιξες ποτέ σου;

Σ: Όχι, αλλά έχουμε δέντρα στο χωριό.

E: Ναι;

Σ: Ναι.. τα πω τα έχουν κόψει.

E: Πες μου κάποια ζώα που μπορεί να έχει ένα δάσος.

Σ: Τα ζώα από το δάσος είναι ένα λιοντάρι, ένα ποντίκι, ένας γάτος και μία αρκούδα.

E: Έχεις πάει ποτέ σου σε δάσος;

Σ: Όχι.

E: Μπορείς να μου πεις κάποια καλά πράγματα που μπορεί να κάνει ένα δάσος;

Σ: Ναι.

E: Πες μου.

Σ: Αυτά μας κάνουνε, όταν πηγαίνουμε στο δάσος εκδρομή και μπορούμε να κάνουμε ό,τι θ... το ότι πρέπει.

E: Τί πρέπει να κάνουμε δηλαδή;

Σ: Να μην τα αγγίζουμε τα πουλιά.

E: Εσύ άμα μπορούσες να πας στο δάσος τι πράγματα θα σου άρεσαν να κάνεις;

Σ: Μου αρέσει να κάνω κάτι γευστικό.

E: Κάτι γευστικό στο δάσος; Όπως;

Σ: Όπως που ένας ξυλοκόπος κόβει τα δέντρα και μετά έρχονται άνθρωποι που τα ξαναβάζουν στη σωστή θέση.

E: Ωραία, ευχαριστώ πολύ!

1ΚΠ

E: Ξέρεις τί είναι ένα δάσος;

Σ: Ναι.

E: Μπορείς να μου το περιγράψεις;

Σ: Ναι. Το δάσος είναι κάτι τρομακτικό.

E: Γιατί το λες αυτό;

Σ: Γιατί έχει πολλά δέντρα και λύκους.

E: Μπορείς να μου πεις κάποια πράγματα που μπορείς να βρεις σε ένα δάσος;

Σ: Ναι. Δέντρα.

E: Πες μου κάποια ζώα που μπορεί να φιλοξενεί ένα δάσος.

Σ: Λύκους, δε ξέρω τι άλλο

E: Έχεις αγγίξει ποτέ σου δέντρο;

Σ: Εε, ναι.

E: Πώς ήταν;

Σ: Ήτανε, δε θυμάμαι.

E: Έχεις πάει ποτέ σε δάσος;

Σ: Όχι.

E: Τί καλά πράγματα μπορεί να κάνει ένα δάσος;

Σ: Μπορεί τα ζώα να έχουν μήλα.

E: Άμα μπορούσες να πας στο δάσος τί θα σου άρεσε να κάνεις;

Σ: Θα μου άρεσε να είχα ένα καλαθάκι και να μάζευα μήλα και μούρα και λουλούδια.

E: Ευχαριστώ πολύ!

Σ: Παρακαλώ.

2ΚΠ

E: Ξέρεις τί είναι ένα δάσος;

Σ: Ναι.

E: Μπορείς να μου πεις κάποια πράγματα που μπορεί να βρεις σε ένα δάσος;

Σ: Ένας λύκος, ένα δέντρο, κουνέλια.

E: Έχεις αγγίξει ποτέ σου δέντρο;

Σ: ...και τώρα δεν πηγαίνω.

E: Εσύ έχεις πάει ποτέ σε δάσος;

Σ: Ναι, όταν ήμουν μικρή.

Ε: Θυμάσαι τί έκανες εκεί;

Σ: Όχι.

Ε: Ξέρεις κάποια καλά πράγματα που μπορεί να κάνει ένα δάσος;

Σ: Ναι. Μπορούν να πάνε τα καλά ζώα του δάσους, μπορούμε να παίζουμε, μπορούμε να κάνουμε πικ νικ, μπορούμε να παίζουμε με τους φίλους μας, μπορούμε να παίζουμε με τα κακά ζώα του δάσους ή αν θέλουν και να χορεύουμε.

Ε: Εσύ άμα μπορούσες να πας στο δάσος τί θα σου άρεσε να κάνεις;

Σ: Δε ξέρω, θα μπορούσα να παίζω ... και να πάω και στη ζούγκλα.

Ε: Ωραία, ευχαριστώ πολύ!

3ΚΠ

Ε: Ξέρεις τί είναι ένα δάσος;

Σ: Ναι.

Ε: Θες να μου πεις τί είναι; Να μου το περιγράψεις;

Σ: Έχει πολλά δέντρα και έχει πολύ χορτάρι.

Ε: Μπορείς να μου πεις κάποια πράγματα που μπορείς να βρεις σε ένα δάσος;

Σ: Εκεί μπορούμε να βρούμε πολλά φίδια νομίζω.

Ε: Τί ζώα μπορεί να έχει ένα δάσος;

Σ: Φίδια.

Ε: Μόνο φίδια έχει;

Σ: Κουκουβάγιες, μπορούμε να βρούμε κουνέλια.

Ε: Εσύ έχεις αγγίξει ποτέ σου δέντρο;

Σ: Έχω αγγίξει.

Ε: Πώς ήταν το δέντρο αυτό;

Σ: Ε, δεν έχω πάει στο δάσος για να δω, δεν έχω ακουμπήσει δέντρο από το δάσος, έχω ακουμπήσει δέντρο από τη παιδική χαρά.

Ε: Πώς ήταν αυτό το δέντρο;

Σ: Όταν σκαρφάλωνα στα δέντρα, το παντελόني που φοράω, γεμίζει πολλή σκόνη και με γδέρνουν τα κλαδιά τα μυτερά.

Ε: Εσύ έχεις πάει ποτέ σε δάσος;

Σ: Όχι.

E: Τί καλά πράγματα μπορεί να κάνει ένα δάσος;
Σ: Μπορούμε να κόβουμε φρούτα από το δάσος.
E: Εσύ άμα μπορούσες να πας στο δάσος τι θα σου άρεσε να κάνεις;
Σ: Να μαζεύω φρούτα.
E: Αυτό; Κάτι άλλο;
Σ: Να παίζω με τα κουνελάκια.
E: Ωραία.

6ΑΠ

E: Ξέρεις τι είναι ένα δάσος;
Σ: Ναι.
E: Μπορείς να μου το περιγράψεις;
Σ: Όχι.
E: Πες μου κάποια πράγματα που μπορείς να βρεις σε ένα δάσος.
Σ: Ξύλα, δέντρα.
E: Πες μου κάποια ζώα που μπορεί να έχει ένα δάσος.
Σ: Δεινόσαυρους.
E: Τί άλλο;
Σ: Δε ξέρω.
E: Εσύ έχεις ακουμπήσει ποτέ σου δέντρο;
Σ: Ναι.
E: Πώς ήταν; Πώς το ένιωσες;
Σ: Κάπως στη γιαγιά μου.
E: Θέλεις να μου πεις κι άλλα για αυτό;
Σ: ...
E: Εσύ έχεις πάει ποτέ σε δάσος;
Σ: Όχι.
E: Τί καλά πράγματα μπορεί να κάνει ένα δάσος; Θυμάσαι, στα ζωάκια τί καλά πράγματα μπορεί να μας κάνει;
Σ: Δε ξέρω ούτε αυτό.
E: Εσύ άμα μπορούσες να πας στο δάσος τί θα σου άρεσε να κάνεις;

Σ: Να βρω δεινόσαυρους.

Ε: Εντάξει, τελειώσαμε.

4ΚΠ

Ε: Ξέρεις τι είναι ένα δάσος;

Σ: Ναι.

Ε: Μπορείς να μου πεις τι είναι;

Σ: Είναι με πολλά δέντρα και πάρα πολύ τρομακτικά.

Ε: Πες μου κάποια πράγματα που μπορεί να βρει κανείς σε ένα δάσος.

Σ: Λύκο, αλεπού, λιοντάρι, φίδι.

Ε: Εσύ άγγιζες ποτέ σου δέντρο;

Σ: Όχι.

Ε: Έχεις πάει ποτέ σε δάσος;

Σ: Όχι.

Ε: Τί καλά πράγματα μπορεί να μας κάνει ένα δάσος ή στα ζώα;

Σ: Η φύση.

Ε: Ναι, τί μπορεί να μας κάνει η φύση;

Σ: Χαρούμενους.

Ε: Εσύ άμα μπορούσες να πας στο δάσος τώρα, τι θα σου άρεσε να κάνεις;

Σ: Δε ξέρω.

Ε: Πες ότι αύριο θα πας στο δάσος. Τί θα σου άρεσε να κάνεις;

Σ: Να χαϊδέψω ζωάκια.

Ε: Ωραία.

5ΚΠ

Ε: Ξέρεις τί είναι ένα δάσος;

Σ: Ναι.

Ε: Θέλεις να μου πεις; Έλα, μη φοβάσαι. Πες μου πώς είναι εκεί. Τί πράγματα έχει;

Σ: Δέντρα.

Ε: Έχει μόνο δέντρα; Τί άλλα έχει;

Σ: Θάμνους.

E: Κάποια ζώα που μπορεί να έχει ένα δάσος; Πες μου.

Σ: Σκιουράκια, κάστορες, πεταλούδες, μελισσούλες, πουλάκια.

E: Εσύ έχεις ακουμπήσει ποτέ σου δέντρο;

Σ: (γνέφει καταφατικά)

E: Πώς ήταν; Πώς το ένιωσες;

Σ: Καλά.

E: Εσύ έχεις πάει ποτέ σε δάσος;

Σ: Όχι.

E: Έχεις μυρίσει ποτέ σου λουλούδι;

Σ: Ναι.

E: Πώς μύριζε αυτό το λουλούδι; Θυμάσαι πώς μύριζε;

Σ: (γνέφει αρνητικά)

E: Θέλεις να μου πεις τί καλά πράγματα μπορεί να κάνει ένα δάσος στους ανθρώπους ή στα ζώα;

Σ: Να φτιάχνουν τη φωλιά τους τα ζώα.

E: Και σε εμάς;

Σ: Να δίνουν οξυγόνο τα δέντρα.

E: Εσύ άμα μπορούσες να πας στο δάσος τι θα σου άρεσε να κάνεις;

Σ: Να βλέπω τα ζωάκια.

E: Ωραία.

Μετα-έλεγχος- Απομαγνητοφωνήσεις

1ΚΠ

Ερευνήτρια: Τί είναι ένα δάσος; Μπορείς να μου πεις;

Συμμετέχων: Είναι ένα μέρος που έχει πολλά δέντρα.

Ε: Τί πράγματα μπορεί κάποιος να βρει στο δάσος εκτός από ζώα;

Σ: Μπορεί να βρει, μπορεί να βρει καμιά μηλιά.

Ε: Τί;

Σ: Μηλιά.

Ε: Τί άλλο;

Σ: Εε, μπορεί να βρει λουλούδια.

Ε: Τί άλλο;

Σ: Μπορεί να βρει και παλιά αντικείμενα.

Ε: Κάτι άλλο;

Σ: Εε, και μπορεί να βρει τρομακτικούς τοίχους.

Ε: Τώρα, τί ζώα μπορεί να έχει ένα δάσος;

Σ: Σκουλήκια, πασχαλίτσες, μπορεί να έχει και γύρη τις μέλισσες.

Ε: Εσύ έχεις αγγίξει δέντρο;

Σ: Δέντρο;

Ε: Ναι. Έχεις ακουμπήσει;

Σ: Εε, δε θυμάμαι.

Ε: Έχεις πάει στο δάσος;

Σ: Ναι.

Ε: Τί έκανες εκεί;

Σ: Με τη μαμά μου και το μπαμπά μου;

Ε: Εε, και με μας.

Σ: Είχα σκαρφαλώσει στα δέντρα.

Ε: Τί άλλο;

Σ: Εε, εγώ και η Ο. πέσαμε μες στο ποτάμι.

Ε: Πώς ένιωσες στο δάσος; Τα συναισθήματα σου;

Σ: Ε διάφορα.

E: Τί διάφορα;
Σ: Ένωσα παράξενα και ωραία.
E: Τί ήχους άκουσες εκεί;
Σ: Χελιδόνια.
E: Τί άλλο;
Σ: Εε πουλάκια.
E: Μύρισες λουλούδι;
Σ: Εε όχι (γέλιο).
E: Τί καλά πράγματα μπορεί να κάνει ένα δάσος;
Σ: Μπορεί να μας δίνει φρούτα.
E: Εσύ τί άλλα πράγματα θα σου άρεσε να κάνεις στο δάσος;
Σ: Θα μου άρεσε να 'χα ένα καλαθάκι να μαζεύω λουλούδια.

2ΚΠ

E: Τί είναι ένα δάσος; Μπορείς να μου το περιγράψεις;
Σ: Είναι ένας κήπος που έχει πολλά δέντρα.
E: Τί πράγματα μπορεί να βρει κάποιος στο δάσος εκτός από ζώα;
Σ: Ζουζούνια, ποτάμια.
E: Τί ζώα μπορεί να έχει ένα δάσος;
Σ: Εεμ, λύκους, διάφορα.
E: Τί διάφορα;
Σ: Διάφορα ζώα του δάσους.
E: Πες μου.
Σ: Δε τα θυμάμαι τα άλλα.
E: Εσύ έχεις αγγίξει ποτέ σου δέντρο;
Σ: Όχι.
E: Έχεις ακουμπήσει;
Σ: Όχι. Έχω μόνο πει νερό από το ποτάμι του.
E: Τί έκανες στο δάσος;
Σ: Εε ήπια νερό από το ποτάμι μόνο.
E: Μόνο αυτό έκανες;

Σ: Και πέταξα και πέτρες στο ποτάμι.

Ε: Εσύ πώς ένιωσες στο δάσος; Τα συναισθήματα σου;

Σ: Πολύ ωραία.

Ε: Τί ήχους άκουσες εκεί;

Σ: Εεμ τα ζουζούνια μόνο.

Ε: Μύρισες λουλούδι;

Σ: Χμμ (εννοεί ναι).

Ε: Πώς μύριζε αυτό;

Σ: Σαν έναν ήλιο.

Ε: Τί καλά πράγματα μπορεί να κάνει ένα δάσος;

Σ: Μπορεί να έρθει ένας ξυλοκόπος και να κόψει ένα δέντρο για να κάνει τη φωτιά να ζεσταθεί.

Ε: Εσένα τι άλλα πράγματα θα σου άρεσε να κάνεις;

Σ: Θα μου άρεσε να ήμουν ένας ξυλοκόπος και να έκοβα δέντρα και να πήγαινα στο χωριό μου και να έβγαζα μια φωτιά για να ζεσταθώ.

3ΚΠ

Ε: Τί είναι ένα δάσος; Μπορείς να μου το περιγράψεις;

Σ: Ναι.

Ε: Πες μου.

Σ: Είναι ένα μέρος που έχει πολλά δέντρα και τα δέντρα έχουν φύλλα πολλά και φρούτα.

Ε: Τί πράγματα μπορεί κάποιος να βρει στο δάσος εκτός από ζώα;

Σ: Πετραδάκια, ξυλαράκια.

Ε: Τί άλλο θυμάσαι;

Σ: Δεν θυμάμαι.

Ε: Τί ζώα μπορεί να έχει ένα δάσος;

Σ: Σκιουράκια, αλεπούδες, εεμ, νυφίτσες. Τίγρη! Εε μπερδεύτηκα!

Ε: Τί άλλα; Θυμάσαι ή να ρωτήσω κάτι άλλο;

Σ: Δε θυμάμαι κάτι άλλο.

Ε: Έχεις ακουμπήσει ποτέ δέντρο;

Σ: Ναι.

Ε: Πώς ήταν η αίσθησή του; Πώς το ένιωσες;

Σ: Όταν ανέβαινα, όταν ήμουν με το μπαμπά στη παιδική χαρά, όταν ανέβαινα στο δέντρο ο κορμός ήταν πολύ σκληρός έτσι το ένιωσα.

Ε: Τι έκανες στο δάσος όταν είχαμε πάει; Για θυμήσου. Τί έκανες εκεί; ... Θυμάσαι τί έκανες;

Σ: Προσπαθώ να θυμηθώ.

Ε: Α, πάρε το χρόνο σου.

Σ: Θυμήθηκα ένα. Έπαιζα.

Ε: Έπαιζες;

Σ: Ναι.

Ε: Τί έπαιζες;

Σ: Έπαιζα διάφορα παιχνίδια.

Ε: Πώς αισθάνθηκες στο δάσος; Τί ένιωσες εκεί; ... Τα συναισθήματα σου;

Σ: Καλά.

Ε: Τί ήχους άκουσες εκεί;

Σ: Τα πουλάκια, τον αέρα, τα δέντρα.

Ε: Εσύ μύρισες ποτέ σου λουλούδι;

Σ: Ναι.

Ε: Πώς ήταν η μυρωδιά του;

Σ: Ωραία.

Ε: Τί καλά πράγματα μπορεί να κάνει ένα δάσος; Σε μας τους ανθρώπους ή στα ζώα;

Σ: Δε ξέρω τίποτα.

Ε: Εσένα τι άλλα πράγματα θα σου άρεσε να κάνεις στο δάσος;

Σ: Να κάνω μαθήματα.

Ε: Τί μαθήματα;

Σ: Να εξερευνώ το δάσος.

4ΚΠ

Ε: Τί είναι ένα δάσος; Μπορείς να μου το περιγράψεις;

Σ: Το δάσος έχει λύκους και πάρα πολλά λύκους και αλεπούδες και αγριογούρουνα, τέτοια.

Ε: Τί άλλα πράγματα μπορεί να βρει κάποιος στο δάσος εκτός από ζώα;

Σ: Να σκεφτώ λίγο;

Ε: Ναι.

Σ: Μπορούν να βρουν και ζωιδάκια.

Ε: Ζωιδάκια;

Σ: Ναι.

Ε: Όπως;

Σ: Δηλαδή να είναι να βρούμε θάμνους τέτοια.

Ε: Εσύ έχεις ακουμπήσει δέντρο;

Σ: Ναι.

Ε: Πώς το ένιωσες; Πώς ήταν;

Σ: Πολύ σκληρό.

Ε: Έχεις πάει στο δάσος;

Σ: Ναι.

Ε: Τί έκανες εκεί;

Σ: Έπαιζα με τις φίλες μου.

Ε: Τί έπαιζες;

Σ: Δε ξέρω, δε θυμάμαι.

Ε: Πώς αισθάνθηκες στο δάσος; Τί συναισθήματα είχες; Πώς ένιωσες;

Σ: Δε ξέρω.

Ε: Χαρά ή λύπη;

Σ: Ναι.

Ε: Λύπη;

Σ: Ναι.

Ε: Ένιωθες λύπη στο δάσος;

Σ: Ναι.

Ε: Όχι χαρά;

Σ: Χαρά ναι.

Ε: Εσύ τι ήχους άκουσες στο δάσος;

Σ: Άκουσα κελαηδόνια, κοράκια αυτά.

Ε: Εσύ μύρισες λουλούδι;

Σ: Ναι.

Ε: Πώς μύριζε;

Σ: Δε ξέρω πώς μύρισε.

E: Τί καλά πράγματα μπορεί να κάνει ένα δάσος;

Σ: Ούτε αυτό ξέρω.

E: Σε μας τους ανθρώπους ή στα ζώα;

Σ: Ούτε αυτό ξέρω.

E: Εσύ τί άλλα πράγματα θα σου άρεσε να κάνεις;

Σ: Μου άρεσε να παίζω κρυφτό, κυνηγητό, αυτά.

5ΚΠ

E: Τί είναι ένα δάσος; Μπορείς να μου το περιγράψεις;

Σ: Δε ξέρω.

E: Τί πράγματα μπορεί να βρει κάποιος στο δάσος;

Σ: Σκουληκάκια.

E: Εκτός από ζώα.

Σ: Δέντρα, φύλλα, ποτάμι.

E: Τώρα τι ζώα μπορεί να έχει ένα δάσος;

Σ: Σκαθάρια, μυρμήγκια, σκουλήκια, σκαντζόχοιρους, τίποτα άλλο.

E: Ωραία, εσύ έχεις ακουμπήσει δέντρο;

Σ: (γνέφει καταφατικά)

E: Πώς ήταν η αίσθησή του; Πώς το ένιωσες;

Σ: Ξερό.

E: Εσύ έχεις πάει στο δάσος;

Σ: Όχι.

E: Μαζί δεν είχαμε πάει;

Σ: Ναι.

E: Τί έκανες εκεί;

Σ: Ήπια νερό από το ποτάμι, βρήκαμε ζωάκια.

E: Πώς ένιωσες στο δάσος; Τί συναισθήματα είχες;

Σ: Ήταν λίγο κρύο.

E: Ένιωσες χαρά ή λύπη;

Σ: Χαρά.

E: Τί ήχους άκουσες εκεί;

Σ: Πουλιά.

Ε: Μύρισεσ λουλούδι;

Σ: Ναι.

Ε: Πώς ήταν η μυρωδιά του; Πώς μύριζε;

Σ: Δε ξέρω.

Ε: Τί καλά πράγματα μπορεί να κάνει ένα δάσος; Σε μας τους ανθρώπους ή στα ζώα;

Σ: Δίνει φαγητό στα ζώα.

Ε: Ωραία, εσύ τί άλλα πράγματα θα σου άρεσε να κάνεις εκεί;

Σ: Να σκαφαλώνω στα δέντρα.

Ε: Εντάξει, ευχαριστώ!

6ΑΠ

Ε: Τί είναι δάσος; Μπορείς να μου περιγράψεις;

Σ: Πάνω στο βουνό είναι και εκεί έχει έντομα.

Ε: Τί πράγματα μπορεί κάποιος να βρει στο δάσος εκτός από ζώα;

Σ: Ποτάμια και βράχους και πέτρες για να τα πετάμε στο ποτάμι και χώμα και μια μεγάλη πέτρα που φτάνει μέχρι τα φύλλα.

Ε: Ωραία, τώρα τί ζώα μπορεί να έχει ένα δάσος;

Σ: Δε ξέρω.

Ε: Θυμάσαι; Τί ζώα μπορεί να έχει ένα δάσος;

Σ: Έντομα.

Ε: Τί έντομα;

Σ: Κατσαρίδες, εεμ μέλισσες, σκαθάρια και μύγες.

Ε: Ωραία, εσύ έχεις αγγίζει δέντρο;

Σ: Εε, ναι.

Ε: Πώς ήταν; Πώς ήταν η αίσθησή του;

Σ: Ήταν ωραία.

Ε: Ο κορμός του πώς ήταν;

Σ: Ήτανε, είχε λίγο χόρτα.

Ε: Έχεις πάει στο δάσος;

Σ: Όχι.

E: Δεν έχεις πάει στο δάσος;

Σ: Όχι με τη μαμά και το μπαμπά μου.

E: Με μας έχεις πάει;

Σ: (γνέφει καταφατικά)

E: Τί έκανες εκεί στο δάσος;

Σ: Εκεί;

E: Ναι.

Σ: Δε ξέρω.

E: Δε θυμάσαι τί έκανες;

Σ: Βρήκα ξύλα.

E: Ξύλα βρήκες;

Σ: Ναι, για να τα πετάω στο ποτάμι και φύλλα.

E: Εσύ πώς ένιωσες στο δάσος; Τί συναισθήματα είχες;

Σ: Δε ξέρω τί συναισθήμα.

E: Χαρά ή λύπη;

Σ: Ναι.

E: Τί ήχους άκουσες εκεί;

Σ: Εγώ άκουσα τα πουλάκια, τα χελιδόνια, τον αέρα.

E: Μύρισες λουλούδι;

Σ: (γνέφει αρνητικά)

E: Όχι; Τί καλά πράγματα μπορεί να κάνει ένα δάσος;

Σ: Έχει δέντρα.

E: Τί άλλα πράγματα θα σου άρεσε να κάνεις στο δάσος;

Σ: Μου άρεσε να πετάω ξύλα και πέτρες και φύλλα στο ποτάμι που ήταν πάνω στην άλλη πλευρά.

E: Κάτι άλλο που θα ήθελες να κάνεις;

Σ: Να βρίσκω έντομα.

E: Ωραία.

7KN

E: Τί είναι ένα δάσος; Μπορείς να μου περιγράψεις;

Σ: Εε, ναι.

Ε: Πες μου.

Σ: Έχει δέντρα, λουλούδια και πασχαλίτσες και ζώα.

Ε: Ωραία, τί ζώα μπορεί να έχει ένα δάσος;

Σ: Έχει ζώα, έχει πασχαλίτσες, έχει λύκους, έχει σκύλους και έχει σκιουράκια.

Ε: Τί άλλα ζωάκια;

Σ: (γνέφει αρνητικά)

Ε: Τί άλλα πράγματα βρίσκει κάποιος στο δάσος εκτός από ζώα;

Σ: Λουλούδια, ρούχα και ποταμάκι.

Ε: Εσύ έχεις ακουμπήσει δέντρο;

Σ: Ναι.

Ε: Πώς ήταν η αίσθησή του; Πώς το ένιωσες;

Σ: Ότι είναι καλά.

Ε: Ο κορμός του πώς ήταν;

Σ: Ωραίος.

Ε: Έχεις πάει στο δάσος;

Σ: Ναι.

Ε: Τί έκανες εκεί;

Σ: Έκανα πικ-νικ, έπαιζα με τον αδερφό μου και πήγαμε στο ποταμάκι.

Ε: Τί έκανες στο ποταμάκι;

Σ: Έπαιζα με τις πέτρες.

Ε: Πώς ένιωσες στο δάσος; Τί συναισθήματα σου έβγαλε το δάσος;

Σ: Ωραία.

Ε: Τί ήχους άκουσες εκεί;

Σ: Ήχους από πουλί, από πουλάκια και σκιουράκι.

Ε: Εσύ μύρισες λουλούδι;

Σ: Έχω μυρίσει.

Ε: Πώς ήταν η μυρωδιά του;

Σ: Ωραία.

Ε: Τί καλά πράγματα μπορεί να κάνει ένα δάσος;

Σ: Ότι πήγαμε στις κούνιες και κάναμε κούνιες.

E: Καλά πράγματα που μπορεί να κάνει στα ζώακια ή στους ανθρώπους;

Σ: Μας κάνει καλά τα σκυλάκια, ο μπαμπάς μας κάνει καλά τα σκυλάκια, τα σκιουράκια, τα λαγουδάκια και τα γατάκια.

E: Εσύ τί άλλα πράγματα θα σου άρεσε να κάνεις;

Σ: Αυτά είναι, ή να διαβάζω εκεί πέρα.

E: Ωραία.

8KN

E: Τί είναι ένα δάσος; Μπορείς να μου περιγράψεις;

Σ: Όχι.

E: Δε μπορείς να μου το περιγράψεις; Τί είναι ένα δάσος;

Σ: Δε ξέρω.

E: Τί πράγματα μπορεί να βρει κάποιος στο δάσος;

Σ: Λουλούδια, δέντρα, βράχους.

E: Τί ζώα τώρα μπορεί να έχει ένα δάσος;

Σ: Φίδια, κατσαρίδες, βρωμούσες.

E: Εσύ έχεις αγγίξει δέντρο; Έχεις ακουμπήσει;

Σ: Ναι.

E: Πώς ήταν η αίσθησή του;

Σ: Δε θυμάμαι.

E: Πώς το ένιωσες; Ο κορμός του;

Σ: Δε θυμάμαι.

E: Έχεις πάει στο δάσος;

Σ: Ναι.

E: Τί έκανες εκεί;

Σ: Έτρεχα μόνο.

E: Τί άλλο έκανες;

Σ: Μάζευα και λουλούδια και έψαχνα και για ζώα.

E: Ωραία, πώς ένιωσες στο δάσος; Τί συναισθήματα είχες;

Σ: Δε ξέρω.

E: Ένιωσες χαρά ή λύπη;

Σ: Χαρά.

E: Τί ήχους άκουσες στο δάσος;

Σ: Πουλιών.

E: Μύρισες λουλούδι;

Σ: Ναι.

E: Πώς μύριζε;

Σ: Πολύ ωραία.

E: Τί καλά πράγματα μπορεί να κάνει ένα δάσος τώρα; Ή σε μας στους ανθρώπους ή στα ζώα;

Σ: Τί;

E: Τί καλά πράγματα μπορεί να κάνει ένα δάσος;

Σ: Δε ξέρω.

E: Στα ζώα τι καλά πράγματα κάνει; Ξέρεις;

Σ: (γνέφει αρνητικά)

E: Εσύ άμα μπορούσες να πας ξανά στο δάσος, τί θα σου άρεσε να κάνεις;

Σ: Να μαζεύω λουλούδια συνέχεια.

9KN

E: Τί είναι ένα δάσος; Μπορείς να μου περιγράψεις;

Σ: Έχει πολλά δέντρα, έχει και ζώα.

E: Τί ζώα μπορεί να έχει ένα δάσος;

Σ: Αλεπούδες, αγριόχοιροι, λύκους, κουνάβια, σκιουράκια, φίδια.

E: Τώρα τί πράγματα μπορεί να βρει κάποιος εκτός από ζώα;

Σ: Φυτά, λουλούδια.

E: Εσύ έχεις ακουμπήσει δέντρο;

Σ: (γνέφει καταφατικά)

E: Πώς ήταν η αίσθησή του;

Σ: Σκληρή.

E: Έχεις πάει στο δάσος;

Σ: Για σκι έχω πάει.

E: Με μας τί έκανες εκεί; Θυμάσαι τί έκανες στο δάσος όταν πήγες εκεί;

Σ: Όχι.

E: Πώς αισθάνθηκες στο δάσος;

Σ: Ωραία.

E: Τί ήχους άκουσες εκεί;

Σ: Πουλάκια.

E: Αυτά;

Σ: Ναι.

E: Μύρισες λουλούδι;

Σ: (γνέφει καταφατικά)

E: Πώς ήταν η μυρωδιά του;

Σ: Χάλια.

E: Τί καλά πράγματα μπορεί να κάνει ένα δάσος;

Σ: Να ποτίσει τα δέντρα, να βρέξει.

E: Τί άλλα πράγματα θα σου άρεσε να κάνεις στο δάσος άμα μπορούσες να πας ξανά;

Σ: E δε ξέρω.

E: Ντάξει.

10AN

E: Τί είναι ένα δάσος; Μπορείς να μου περιγράψεις;

Σ: Δε ξέρω.

E: Τί πράγματα μπορείς να βρεις στο δάσος;

Σ: Ζώα.

E: Τί ζώα μπορεί να βρει;

Σ: Ζουζούνια, πουλιά.

E: Εκτός από ζώα; Τί άλλα πράγματα μπορείς να βρεις;

Σ: Φύλλα, πέτρες, κουκουνάρια.

E: Εσύ έχεις ακουμπήσει δέντρο;

Σ: Ναι.

E: Πώς ήταν η αίσθησή του; Πώς το ένιωσες;

Σ: Δε θυμάμαι.

E: Εσύ έχεις πάει στο δάσος;

Σ: Ναι.

E: Τί έκανες εκεί;
E: Πέταξα πέτρες.
Σ: Πώς ένιωσες στο δάσος; Τί συναισθήματα είχες;
E: Χαρά ή λύπη ένιωσες;
Σ: Χαρά.
E: Τί ήχους άκουσες στο δάσος;
Σ: Τα πουλιά.
E: Μύρισες λουλούδι;
Σ: Ναι.
E: Πώς μύριζε; Θυμάσαι πώς μύριζε;
Σ: (γνέφει αρνητικά)
E: Τώρα τι καλά πράγματα μπορεί να κάνει ένα δάσος; Ή σε μας τους ανθρώπους ή στα ζώα;...
Θυμάσαι;
Σ: (γνέφει αρνητικά)
E: Τί άλλα πράγματα θα σου άρεσε να κάνεις στο δάσος άμα μπορούσες να πας ξανά;
Σ: Να πετάξω πέτρες.
E: Τί άλλο; Μόνο αυτό θα σου άρεσε να κάνεις;
Σ: (γνέφει καταφατικά)
E: Ωραία.

11ΑΝ

E: Τί είναι ένα δάσος; Μπορείς να μου περιγράψεις;
Σ: Είναι ένα που έχει δέντρα και φύλλα.
E: Τί πράγματα μπορείς να βρεις στο δάσος εκτός από ζώα;
Σ: Σκουλήκια, έντομα, πασχαλίτσες και σαρανταποδαρούσες.
E: Εκτός από ζώα, τί άλλα πράγματα;
Σ: Μέλισσες, πεταλούδες και μηρυγκία.
E: Ναι;
Σ: E δε ξέρω τί άλλο.
E: Εσύ έχεις ακουμπήσει δέντρο;
Σ: Έχω.

E: Πώς ήταν η αίσθησή του;

Σ: Σκληρό και όταν έχω ακουμπήσει και το μέσα του ήταν μαλακό.

E: Έχεις πάει στο δάσος;

Σ: Όχι.

E: Όχι; Μαζί δεν είχαμε πάει στο δάσος;

Σ: Ναι.

E: Τί έκανες εκεί;

Σ: Πήραμε σωλήνες και πήραμε κουβαδάκια και γεμίζαμε τους σωλήνες.

E: Τί άλλο έκανες;

Σ: Έπαιρνα ξύλα από μέσα από το ποτάμι, πετούσα πέτρες, περπατούσα πάνω στα βράχια, μόνο αυτά έκανα.

E: Πώς ένιωσες στο δάσος;

Σ: Δε θυμάμαι.

E: Τί συναισθήματα είχες; Χαρούμενος, λυπημένος;

Σ: Χαρούμενος.

E: Τί ήχους άκουσες στο δάσος;

Σ: Ήχους από πεταλούδες και πουλιά.

E: Μύρισες λουλούδι;

Σ: Ναι.

E: Πώς μύριζε;

Σ: Το ένα μύριζε σα σταφύλι και το άλλο μύριζε σα φράουλα.

E: Τί καλά πράγματα μπορεί να κάνει ένα δάσος; Ή σε μας τους ανθρώπους ή στα ζώα;

Σ: Να αναπνέουμε.

E: Άμα μπορούσες να πας ξανά στο δάσος τί άλλα πράγματα θα σου άρεσε να κάνεις;

Σ: Να πηδώ ξανά στα βράχια και να κάνω αυτό που έκανα χθες.

E: Τί έκανες χθες δηλαδή;

Σ: Πηδούσα πάνω στα βράχια, σκάσαμε να βγάλουμε αυτόν τον βράχο αυτόν που μας δούλεψε, αυτά ήθελα.

E: Εντάξει.

12AN

E: Ξέρεις τί είναι ένα δάσος; Μπορείς να μου περιγράψεις;

Σ: Ναι.

E: Πες μου τί είναι ένα δάσος;

Σ: Ένα δάσος είναι που έχει κλαδιά αλλά έχει και κορμούς και ποτάμια.

E: Τί πράγματα μπορείς να βρεις εκεί εκτός από ζώα;

Σ: Μπορούμε να βρούμε ζούφια, μύγες και ζώα, λιοντάρια, γάτες, σκυλιά, λιοντάρια και κάτι αλλιώς.

E: Άλλα πράγματα εκτός από ζώα;

Σ: Υπάρχουν και κάποια ζώα που μπορούν να πίνουν νερό, να ξεκουράζονται.

E: Τί άλλα πράγματα έχει το δάσος; Μόνο ζώα έχει;

Σ: Όχι έχει και ζούφια.

E: Εκτός από ζώα και ζούφια τί άλλα έχει;

Σ: Έχει ζώα που λέγονται, έχουν έρθει καινούρια ζώα.

E: Εσύ έχεις ακουμπήσει δέντρο;

Σ: Δεν έχω ακουμπήσει δέντρο με χορτάρι.

E: Κανονικό δέντρο έχεις ακουμπήσει;

Σ: Κανονικό ναι.

E: Πώς ήταν η αίσθησή του; Πώς το ένιωσες;

Σ: Ένιωσα πολύ καλά.

E: Τί έκανες στο δάσος;

Σ: Την εκδρομή που πήγαμε;

E: Ναι.

Σ: Εκτός ήπια νερό από το ποτάμι και έβαλα το στόμα μου και το έσκυπα προς το νερό.

E: Τί άλλα έκανες εκεί;

Σ: Μετά πετάξαμε και πέτρες και ψαράκια και μετά τα ψαράκια τα ψήσαμε και τα φάγαμε.

E: Εσύ πώς ένιωσες στο δάσος;

Σ: Καλά ένιωσα.

E: Τί ήχους άκουσες εκεί;

Σ: Άκουσα έναν δαίμονας, σκίουρο και κυκλοφορούν και τα αυτοκίνητα.

E: Μύρισες λουλούδι;

Σ: Ναι.

E: Πώς μύριζε αυτό το λουλούδι;

Σ: Μύριζε μια μυρωδιά που λεγόταν λουλουδίνα, η πιο ωραία μυρωδιά.

E: Τί καλά πράγματα μπορεί να κάνει ένα δάσος;

Σ: Να μπορούμε να τα πιάνουμε αλλά χωρίς να κολλάμε μικρόβια και να πλένουμε τα χέρια μας.

E: Εσένα τι άλλα πράγματα θα σου άρεσε να κάνεις εκεί στο δάσος;

Σ: Μ' αρέσει να πιάνω και ζώα, να πιάνω ζούφια, να πιάνω τοίχους, να πιάνω δέντρα και κάτι αλλιώς που λέγεται και μπορώ να πιάνω και μπρίζες.

13AN

E: Ξέρεις τι είναι ένα δάσος; Μπορείς να μου περιγράψεις;

Σ: Ότι έχει πολλά ζώα.

E: Τί πράγματα μπορεί να βρει κάποιος στο δάσος εκτός από ζώα;

Σ: Λουλούδια, φυτά, λίμνες, δέντρα.

E: Τώρα τι ζώα μπορεί κάποιος να βρει εκεί;

Σ: Λιοντάρια, αρκούδες, τίγρεις, δε ξέρω τίποτα άλλο.

E: Εσύ έχεις ακουμπήσει δέντρο;

Σ: Ναι.

E: Πώς ήταν η αίσθησή του;

Σ: Κάπως ξινή.

E: Πώς ένιωσες εκεί στο δάσος;

Σ: Καλά.

E: Τί ήχους άκουσες εκεί;

Σ: Τα πουλιά, από λίμνη.

E: Μύρισες λουλούδι;

Σ: Ναι.

E: Πώς μύριζε;

Σ: Ωραία.

E: Τί καλά πράγματα μπορεί να κάνει ένα δάσος; Ή σε μας τους ανθρώπους ή στα ζώα;

Σ: Δε ξέρω.

E: Εσύ άμα μπορούσες να πας ξανά στο δάσος τι θα σου άρεσε να κάνεις;

Σ: Ωραία πράγματα.

Ε: Εσύ τι έκανες εκεί στο δάσος;

Σ: Έπαιζα.

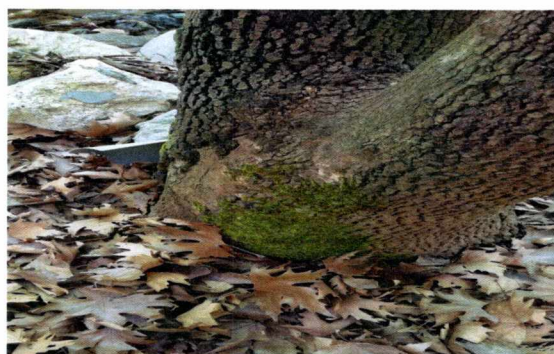
Ε: Τί έπαιζες;

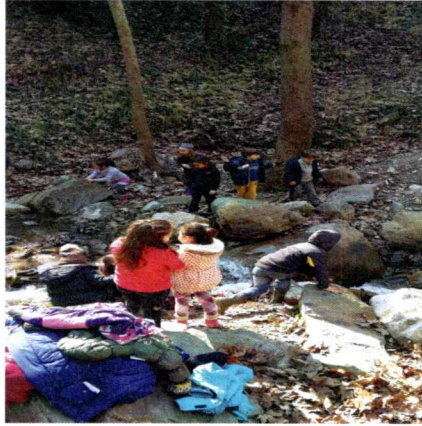
Σ: Κυνηγητό, κρυφτό.

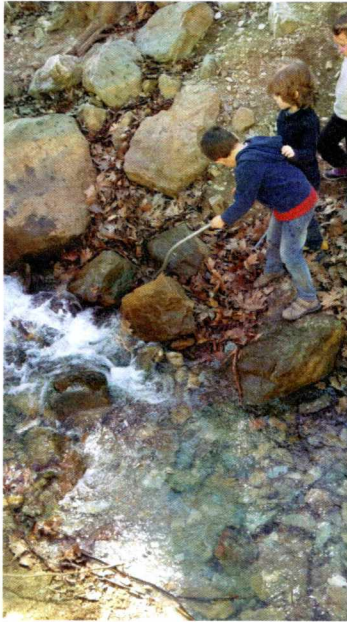
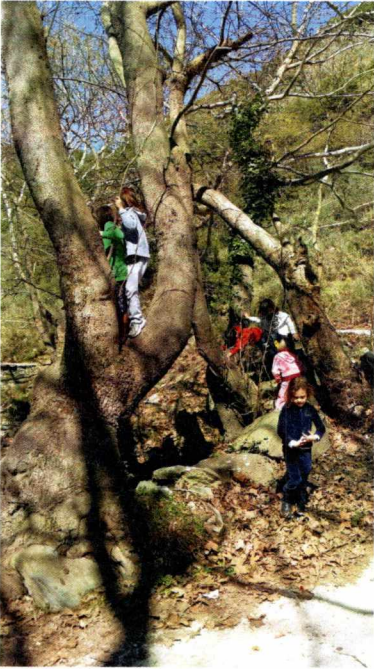
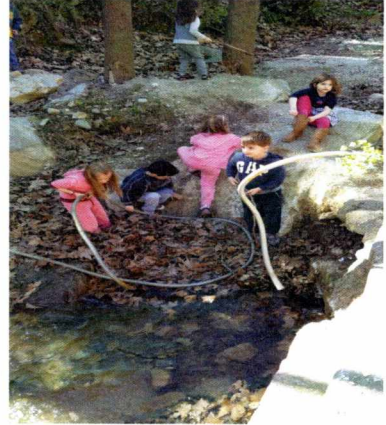
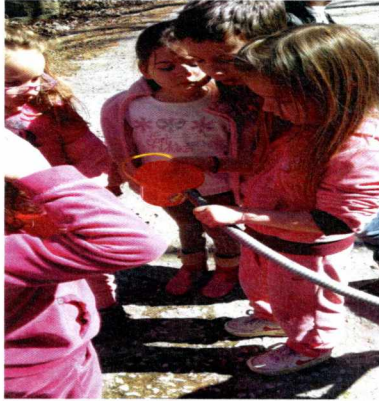
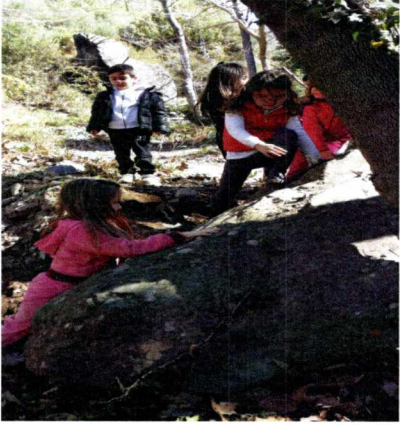
Ε: Τί άλλα έκανες;

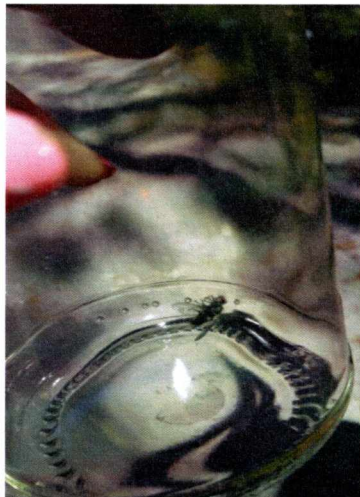
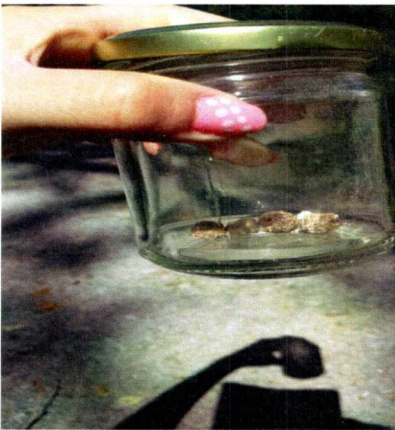
Σ: Δε ξέρω.

Εικόνες από τη Διδακτική Παρέμβαση

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

004000121570